M. Tullii Ciceronis

IN L. CATILINAM ORATIONES IIII. Petri Rami, Eloquentiæ & Philosophiæ professoris Regii, prælectionibus illustratæ.

AD

Carolum Lotharingum Cardinalem.

LVTETIAE

Apud Carolum Stephanum, Typographum Regium.

M. D. LIII.

CAROLO LOTHARINGO CARdinali, Mecœnati ſuo, [redacted]

S.

Tres Agrariæ Ciceronis orationes, Mecœnas, noſtrũ commentationis huius Rhetoricæ & Logicæ conſilium tibi declararunt, quemadmodum principiis Ariſtotelis & exemplis Ciceronis, Rhetoricam & Logicam artem probandam & experiendam, & vtriuſque artis probatæ & expertæ vſum exercendum & aſſequendum putarem: idem quatuor his Catilinariis ſtudium perſequimur:& grauiſſimæ aduerſariæ (quam ſolam adhuc calumniatricem habuimus)ignorantiæ perſuadere pergimus, Logicæ artis vſum longè præſtantiorem eſſe, quàm multis ſcholis adhuc ea perſuaſerit: argumentorum, ſyllogiſmorum, methodorum, id eſt, omnium Logicarum virtutum perpetua in his orationibus exempla tam ſolicitè demonſtramus, vt valde verear, ne in re manifeſtiſſima comprobanda, nimium ſtudium alicui ponere videamur. At Regius eloquẽtiæ profeſſor Lutetiæ inuẽtus eſt, qui libro multis cõtra nos barbaris maledictis referto clamaret, nullũ Logicæ vel inuentionis, vel diſpoſitionis vſum in foro, in curiâ, in roſtris verſari: nullũ denique in oratoribus inueniri. Incredibilis quidem de eloquentiæ præſertim profeſſore, iſta vox eſſet, niſi liber æditus eſſet: at publicatus eſt. Cuius libri cauſſam ſi quis putat de artis inſtitutis eſſe diſſenſionem aliquam, fallitur: longè alia ratio fuit. Sapiens profeſſor (qui profeſſionis ſuæ partes non ſolùm elocutionem & actionem, ſed inuentionem & diſpoſitionem putaret) Regiis ſtipendiis ditatus, repetundarũ actionem aliquam metuebat, cùm per annos decem aureorum duo millia, & opima ſacerdotia profeſſionis eius nomine cœpiſſet: cuius nec artem, nec vſum vllum vnquam didiciſſet, nec per naturam, in præſtantiſſima certè facultatis eius parte, diſcere vnquam potuiſſet, cùm corpore tam ſit aptus ad agendum, quàm cæcus ad pingẽdum. Ergo nemo demõſtrationis & inductionis per tot orationes inſtitutæ, ſtudium noſtrum miretur, ſed magnam tantæ contra-

dictionis oppoſitæ cauſſam cogitet. Huic enim venuſto & ſapienti eloquentiæ profeſſori Logicam in eloquentibus hominibus oſtendere, & (quia veris neceſſariiſque rationibus in Academiæ defenſione id ei non perſuaſi) iam productis eius authoris (cuius profeſſione tam fortunatus eſt) teſtimoniis & exemplis perſuadere cupio: quinetiam, vt diſcipulis, omnióque ſtudiis noſtris moleſtus eſſe deſinat, moneo, vt noſtris veſtigiis Ariſtotelica illa principia ἱστορίαν, ἐμπειρίαν ſecutus, eundem Logicæ vſum in poëtis, in philoſophis, in omnibus denique logicis animalibus, id eſt hominibus, perpetuum experiatur, & animaduertat: à nobiſque pro mille calumniis (quibus ab eo vexati ſumus, & quotidie nouis vexamur) profeſſionis ſuæ & artem & vſum condiſcat, tantúmque bonum gratis accipiat. De Rhetoricis tropis ac figuris eandem inductionem, ſed leuius, literis & notis confeci: vt a ſignificaret Metonymiam, b Ironiam, c Metaphoram, d Synecdochem, 1 Epizeuxim, 2 Anaphoram, 3 Epiſtrophem, 4 Symplocem 5 Epanodum, 6 Epanalepſim, 7 Anadiploſim, 8 Climacem, 9 Polyptotum, 10 Paronomaſiam, 11 Orbem numeroſum, 12 Optationem, 13 Deprecationem, 14 Addubitationem, 15 Communicationem, 16 Permiſſionem, 17 Conceſſionem, 18 Prolepſim, 19 Proſopopœiam, 20 Dialogiſmum, 21 Apophaſim, 22 Digreſſionem, 23 Apoſtrophem, 24 Apoſiopeſim, 25 Exclamationem, 26 Suſtentationem, 27 Parrhiſiam. Quibus Rhetoricis Logicíſque meditationibus, Mecœnas, ſi doctores excitati, quod in Grammaticis orationis partibus, & ſingulis & coniunctis antea fecerint, id in Rhetoricæ elocutionis, Logicæque inuentionis ac diſpoſitionis partibus efficiant, ſibíque perſuadeant, vt pingendi, vt ædificandi, ſic dicendi, diſſerendíque artifices egregios, artium quidem præceptis admoneri, ſed exemplis, ſed opere, ſed aſſidua meditatione, imitatione, exercitatione, diligentiæ denique omnis, ac laboris contentione effici, id erit tuis felicibus auſpiciis perſuaſum tandem & impetratum, quod tantopere perſuadere & impetrare cupio.

[redacted] IN CATILINARIAS Ciceronis orationes præfatio.

Quò facilius quatuor orationum in Catilinam habitarum argumētum cognoſcatur, Catilinæ mores, quibus præcipua cōiurationis cauſſa continetur, prius explicandi ſunt: deinde proponēdus coniurationis euētus. Atque in moribus illud eſt animaduertendum, quod à Platone ſexto de Rep. ſcriptum eſt, ſi philoſophi, id eſt, præſtantis & excellentis viri natura ἀρτιμελής τε καὶ ἀρτίφρων corporeque & animo perfecta in proprio & naturali germanæ diſciplinæ ſolo ſata ſit & exculta, hominem hominum optimū, regémque futurū: ſin autem in alieno cōtrarióque prauæ diſciplinæ ſolo plantetur atque alatur, hominem hominum peſſimum, & tyrānum futurum: ſummáque prorſus & naturæ & fortunæ bona, ſummorum malorum inſtrumenta fore, ſi prauam diſciplinam, prauam ſcholam, prauum magiſtrum nacta ſint: quæ omnia Catilinæ ad improbitatem ſingularem ſumma contigerunt. Nam claro & patricio genere, vi corporis animíque maxima cùm natus eſſet, in omnium vitiorum & ſcholam & magiſtrū incidit. Romani quippe mores Marianis quidem diſcordiis primùm vehemēter labefactati, Syllana verò dominatione prorſus corrupti ſūt. Veteres enim Curii, Fabricii, Cincinnati, Calatini, cæteríque ſimiles, Romani imperii authores cum laude & gloria ſuperiores, fortunis & voluptatibus inferiores eſſe, pulchrum putarent, ſapientiam in pace, fortitudinem in bello, iuſtitiam, temperantiam in vtroque tempore, ſed in pace præſertim adhibebant. Sylla primus exercitū luxurioſè & indulgēter habere cœpit, ibíque primùm Romanus miles amare, ſcortari, potare, ſigna tabuláſque, vaſa mirari, rapere, ſacra, profanáque ſpoliare cœpit, perinde quaſi iniuriam facere id demum eſſet imperio vti. Atque hæc vitia cùm ſuis Sylla permitteret: imprimis ſibi vni permiſit, Dictatórque, non potius populi magiſter, quàm trium peſtiferorum vitiorum, auaritiæ, libidinis, crudelitatis fuit, vt ait Cicero. Igitur tam corruptam Romanorū morum ſcholam, tam perditum ſcholæ magiſtrū Syllā cùm nactus eſſet Catilina, facilè omnia

naturæ,fortunæq́ue bona in cõtraria vitia conuertit: Inediæ, vigiliæ,algoris, ſupraquàm cuiquam credibile ſit, patiẽs erat: illa videlicet naturalia fortitudinis & tẽperantiæ ſemina fuerant: quæ vide quo pacto ſub illo magiſtro exercuerit. Fortitudo ſeruãdis ciuibus excellere debuit: at (vt nihil de cædibus obſcurorũ hominum dicam) L. Cæcilium,M. Volumnium, L.Tantaſium,Marium Gratidianum populo chariſſimum & Ciceroni perneceſſariũ contrucidauit, Mariíque cruentum caput,& adhuc animæ ſpiritúſque plenum ad Syllã vſque ab Ianiculo ad ædem Apollinis manibus ſuis detulit:fratrẽ (ait Plutarchus)interemit, & iudicium metuẽs, Syllæ permiſſu in proſcriptos retulit: vxoris etiã prioris cædẽ videtur ei Cicero obiicere: &(quod Cicero non audet dicere,vt Oreſtillam duceret,quæ priuignum adulta iam ætate metuebat)filiũ crudeliſſimè necauit.Hæc ad Syllanæ ſcholæ diſciplinã,fortitudinis exẽpla Catilina diſcipulus edidit.Quid tẽperantiæ? Nefanda ſtupra fecit,nõ ſolùm cũ pleriſque ignotis,ſed cũ nobili virgine,cum ſacerdote Veſtæ, aliáque huiuſcemodi contra ius fáſque.Quin ad huius generis flagitia in Catilinam Cicero togatus ait,

» Cùm deprehendebare in adulteriis, cùm deprehen-
» debas adulteros ipſe, tum ex eodẽ ſtupro tibi & vxorem & fi-
» liã inueniſti.

Quo loco Aſconius ait filiã ex ſtupro conceptã, Catilinæ vxorẽ fuiſſe.Nec verò iuſtitiæ minora exempla ſunt ab homine(vt ab eodẽ togato dictũ eſt) Verris familiariſſimo expectanda, rapere vndecũque libuit ac potuit, ſed Prætor in Africã ita venit,tanquã ad diripiendã,non regendã prouinciã mitteretur: indéque reuerſus cùm repetundarum accuſaretur,P.Clodium præuaricatorem adhibuit,ſummáque fraude leges, quæſtiones,iudicia violauit:atque hac de re in eum Cicero togatus exclamat,

» O miſer qui non ſentias illo iudicio
» te non abſolutũ, verùm ad aliud ſeuerius iudicium, ac maius
» ſupplicium eſſe reſeruatum!

Quid ingenii? quid ſapiẽtiæ? quæ vis fuit? eloquentiæ ſatis,ſapientiæ parum,vaſtus animus,immoderata,incredibilia ſemper appetẽs, color exanguis, fœdi oculi,citus modò,modò tardus inceſſus,prorſus in facie vultúque vecordia inerat, animus impurus,diis hominibúſque infeſtus,neque vigiliis,neque quietibus ſedari poterat,ita cõ-

ſcientia mētem excitam vaſtabat. Hi mores Catilinæ, hoc ingeniū fuit, ſic in ſchola Romana ſub magiſtro Sylla formatus & inſtitutus (vt pares cum paribus facile cōgregantur) omniū flagitioſorum, atque facinoroſorum præſertim Syllanorum circum ſe tanquam ſtipatorum cateruas habebat. Impudicorum, adulterorū, ganeonum, decoctorū, obæratorum, parricidarum, ſacrilegorum, iudiciis conuictorū, aut pro factis iudicium metuētium, periurorū, ſiccariorum, imò etiam quam diſciplinā didicerat, tanquā magiſter artis factus eſſet, ſic alios edocuit, imprimíſque adoleſcētium molles & fluxos animos, quos in familiaritatē ſuam pellexerat, moribus ſuis imbuebat: aliis ſcorta præbere, aliis canes & equos mercari, denique neque ſumptui, neque modeſtiæ ſuæ parcere, dum illos ſuis illis artibus obligaret, eorúmque opera falſa teſtimonia, ſigna ſubiiciebat, circumueniebat, iugulabat: denique, vt Ciceronis pro Cælio verbis, Catilinæ optimā naturam peſſimis moribus corruptā concludā: „ Habuit Catilina permulta maximarum non expreſſa ſigna, ſed adumbrata virtutū: vtebatur hominibus improbis multis: & quidem optimis ſe viris deditum eſſe ſimulabat: erāt apud illum illecebræ libidinū multæ: erant etiam induſtriæ quidam ſtimuli ac laboris: flagrabāt vitia libidinis apud illum: vigebant etiam ſtudia rei militaris: neque ego vnquam fuiſſe tale mōſtrum in terris vllum puto, tam ex cōtrariis diuerſíſque inter ſe pugnantibus naturæ ſtudiis cupiditatibúſque cōflatum. Quis clarioribus viris quodam tempore iucundior? quis turpioribus coniunctior? quis ciuis meliorū partiū aliquādo? quis tetrior hoſtis huic ciuitati? quis in voluptatibus inquinatior? quis in laboribus patiētior? quis in rapacitate auarior? quis in largitione effuſior? Illa verò, Iudices, in illo homine mirabilia fuerunt: comprehēdere multos amicitia, tueri obſequio, cum omnibus communicare quod habebat, ſeruire temporibus ſuorum omniū, pecunia, gratia, labore corporis, ſcelere, etiam ſi opus eſſet, & audacia: verſare ſuam naturam & regere ad tēpus, atque huc & illuc torquere & flectere: cum triſtibus ſeuerè, cum remiſſis iucundè, cum ſenibus grauiter, cum iuuentute comiter, cum facinoroſis audacter, cum libidinoſis luxurioſè viuere. Hac ille tam varia multiplicíque natura, cùm omnes omnibus ex terris homi-

„ nes improbos, audacésque collegerat, tum etiam multos for-
„ tes viros & bonos, ſpecie quadam virtutis aſſimulatæ tenebat,
„ neque vnquā ex illo delēdi huius imperii tam ſceleratus im-
„ petus extitiſſet, niſi tot vitiorum tāta immanitas quibuſdam
„ facilitatis & patiētiæ radicibus niteretur. Hæc Cicero: quibus concludit, quod concludere volumus, cōiurationis cauſſas in illis moribus fuiſſe. Tyrannū magiſtrū Catilina tyrānicæ diſciplinæ habuerat, æmulatione magiſtri, tyrannidē affectabat, finis coiurationis fuit: cædibus & artibus nequiſſimis Sylla ſibi tyrannidem quæſierat: Catilina veſtigiis iiſdem inſiſtebat. Ergo hæ coniurationem cauſſæ præceſſerunt. Coniuratio autem duplex fuit. Prior L. Tullio, M. Lepido Coſs. P. Antronius & P. Sylla deſignati Conſules, legibus ambitus interrogati, pœnas dederant. Pòſt paulò Catilina, repetundarum reus, prohibitus erat petere Conſulatum, quòd intra legitimos dies profiteri nequiuerit. Erat eodem tempore Cn. Piſo, adoleſcens nobilis, ſummæ audaciæ, egens, factioſus, quem ad perturbandam Remp. inopia, atque mali mores ſtimulabant. Cum hoc, Catilina & Antronius circiter Nonas Decembris communicato conſilio parabant in Capitolio Calendis Ianuarii L. Cottam & L. Torquatum Conſules interficere: ipſi faſcibus correptis Piſonem cum exercitu ad obtinendas duas Hiſpanias mittere. Ea re cognita, rurſus in Nonas Februarias conſiliū cædis tranſtulerant. Iam tum non Cōſulibus modò, ſed pleriſque Senatoribus perniciem machinabātur: quod ni Catilina maturaſſet pro curia ſignū ſociis dare, eo die poſt cōditā vrbem Romā peſſimum facinus patratū foret: quia nōdum frequētes armati conuenerāt, ea res conſilium diremit. Poſtea Piſo in citeriorem Hiſpaniam, Quæſtor pro Prætore miſſus eſt adnitēte Craſſo, quòd eum infeſtū inimicū Cneo Pōpeio cognouerat: neque tamen Senatus prouinciā inuitus dederat: quippe fœdū hominem à Rep. procul eſſe volebat, ſimul quia boni cōplures præſidiū in eo putabāt: etiā tū potētia Cnei Pōpeii formidoloſa erat: ſed is Piſo in prouinciā ab equitibus Hiſpanis, quos in exercitu ductabat, iter faciens occiſus eſt. Sūt qui ita dicūt, imperia eius iniuſta, ſuperba, crudelia barbaros nequiſſe pati. Alii autem equites illos Cnei Pōpeii veteres, fidóſque cliētes volūtate eius Piſonē aggreſſos, nunquā

Hiſpanos prætereà tale facinus feciſſe, ſed imperia ſæua multa antea perpeſſos. Poſterior coniuratio triennio poſtea agitari cœpta eſt, cùm nullus in Italia exercitus eſſet, & Mithridaticis bellis Pompeius procul impediretur, & Catilina conſulem ſe cum Antonio futurum ſperaret. Atque vbi Catilina omnia ſatis explorata perſpexit, in vnum omnes conuocat. Eò cõuenere ſenatorii ordinis, Pub. Lentulus Sura, Pub. Antronius, L. Caſſius Lõginus, C. Cethegus, Publius, Seruius Syllæ Seruii filii, Lucius Vargunteius, Quint. Annius, M. Porcius Lecca, Luc. Beſtia, Q. Curius. Prætereà ex equeſtri ordine M. Fuluius nobilior, L. Statilius, P. Gabinius Capito, C. Cornelius: multi prætereà è coloniis & municipiis domi nobiles, prætereà huiuſce conſilii participes, ac plæraque iuuẽtus nobilium Catilinæ cœptis fauebat. Quidam M. Craſſum huiuſce conſilii non ignarum exiſtimant fuiſſe. Hos igitur vniuerſos Catilina cohortatur, & præmia belli, nouas tabulas, proſcriptiones locupletum proponit, magiſtratus, ſacerdotia, rapinas, alia omnia quæ bellum, ac victorum libido fert, & iis petitionem ſuam commendat, atque etiam vulgatum eſt, ad impii ſceleris confirmandam pactionem, ſingulos humanum ſanguinem vino permiſtum bibiſſe. Omnia Catilinæ conſilia interea Curius Fuluiæ, cum qua vetus ei fuerat ſtupri conſuetudo, aperuit: per quam deinde multis cõmmunicata: eáque res Ciceroni ad cõſulatum nobiles, cæteróſque qui nouitati hominis adhuc inuiderant, metu conciliauit. Ergo cùm præpoſito Cicerone repulſus eſſet Catilina, furere vehementius cœpit, arma, pecunias, omnis generis homines ſibi cõparare, per mulieres etiam impudicas viros earũ & vrbana ſeruitia ſolicitare, in annum ſequentem conſulatum petere, Ciceroni inſidias parare, quin eum ipſis comitiis cõſularibus confodere ſtatuit: ſed Cicero per Fuluiam omnia reſciuit, & Catilinam ipſum ea de re interrogauit in ſenatu. Sed Catilina exiſtimans plæroſque eſſe rerum nouarum cupidos, ſimul vt audaciam ſuam amentiæ ſuæ ſociis oſtentaret, conſulem ænigmate illo, quod apud Plutarchum eſt in Cicerone, deriſit. Cùm duo corpora ſint, ait, quorum alterum tenue & ægrum ſit, caput tamen habeat, alterum vali-

dum & magnum, sed sine capite, quid mali facio, si ipse me huic caput superimpono? Hoc ænigmate Cicero territus, Lata, vt ait in Murenæ defensione, & insigni lorica, quam modicè scissa toga ad significationem periculi ciuibus ostendebat, armatus, & magna ciuium manu stipatus, in campum descendit, Catilináque repulsus iterum est factis Murena & Syllano Coss. Quare quod adhuc occultè tentauerat, bello persequi statuit: Hetruriam, Apuliam, Agrum Picenum solícitare, Romæ omnia mouere: quæ cùm nihil procederēt, per M. Porcium Leccam socios conuocat. Ibi Cornelius & Varginteius interficiendum Ciceronem suscipiunt: sed Cicero per Fuluiam monitus, aduenientes domo prohibuit, cúmque per Manlium exercitum Catilina in Hetruria pararet, & Cicero priuato consilio vrbem amplius tueri non posset, rem ad Senatum refert. Senatus decreuit vt darent operam Coss. ne quid Resp. detrimenti caperet. Martius in Hetruriam, Metellus Creticus in Apuliam, Metellus Celer in agrum Picenum mittuntur, iísque permittitur vt exercitum comparent: ad hoc siquis indicasset de coniuratione, quæ contra Remp. facta erat, præmium seruo libertatem & sestertia centum, libero impunitatem eius rei, & sestertiorum ducenta millia. Item vti gladiatoriæ familiæ Capuam & in cætera municipia distribuerentur pro cuiusque opibus, Romæ per totam vrbem vigiliæ haberētur, hísque minores magistratus præessent, quibus rebus ciuitas vehemēter permota, & immutata vrbis facies erat. Tum igitur Cicero in ædem Iouis statoris senatū vocat, ad quem Catilina publiciis præsidiis nihil territus: licet etiam Plotia lege de vi interrogatus, tamen venit dissimulādi caussa, aut sui expurgandi, sicuti iurgio lacessitus foret: sed eum Senatus sic aduersatus est, vt subsellia, ad quæ venerat, eius aduentu vacua facta sint. Historia coniurationis adhuc in Cicerone & Sallustio & Plutarcho eiusmodi est, Reliqua quod opus erit, suis postea locis dicentur. In Senatu sententiæ duæ fuerunt, altera seuerior interimendum, altera mitior emittendum esse Catilinam. Cicero vtranque disputat, mitiorem tamen sequitur: prior sententia tractatur in proœmio, & prosopopœia contra Ciceronem: Catilina in-

terimẽdus eſt, quia pernicioſus ciuis: at refellitur, quia id crudele videretur: coniuratione omnibus nondum patefacta, quia reliquiæ coniurationis reſiderent: altera quæ ſpeciem conſilii magis, quàm imperii prætexit, reliqua oratione tractatur. Abeat Catilina ex vrbe vel in exilium, quia coniuratio eius patet, quia ciuibus ſuſpectus & infenſus eſt, quia ſenatorum, equitum, bonorúmque omnium, imò etiam ſuo iudicio damnatus eſt, quia id Ciceroni inuidioſum eſt: vel ad bellum contra patriam, quia id Ciceroni glorioſum, Catilinæ meditatum, & iucundum, patriæ commodum, vt coniuratio penitus extinguatur.

M. T. Ciceronis in L.

CATILINAM ORATIO PRIma in Senatu, [redacted] prælectionibus illuſtrata.

QVouſque tandem abutêre Catilina patiẽtia noſtra? quàm diu nos etiam furor iſte tuus eludet? quem ad finem ſeſe effrænata iactabit audacia? Nihílne te nocturnum præſidium palatii, nihil vrbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habẽdi Senatus locus, nihil horũ ora vultúſque mouerunt? Patêre tua conſilia non ſentis? conſtrictam iam omnium horum

conſcientia teneri coniurationem tuam non vides? Quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, vbi fueris, quos cõuocaueris, quid conſilii cæperis, quem noſtrum ignorare arbitraris? O tempora! O mores! Senatus hoc intelligit, Conſul videt: hic tamen viuit: viuit? imò verò etiam in Senatum venit: fit publici cõſilii particeps: notat & deſignat oculis ad cædem vnumquenque noſtrum: nos autem viri fortes ſatiſfacere Reipublicæ videmur, ſi iſtius furorem ac tela vitemus. Ad mortem te Catilina duci iuſſu Conſulis iampridem oportebat, in te conferri peſtem iſtam, quam tu in nos omnes iandiu machinaris.

PRAELECTIONES.

Principio diſputatur caput deliberationis de morte Catilinæ, quæ ſentẽtia Catonis eſt, Luculli, & quorundam aliorum optimatum, quorum iudicium poſtea tãquam iudicium patriæ deſcribetur. Summa proœmij in hunc ex adiunctis perſonæ ſyllogiſmum incluſa, ſententiam hanc continet,

Pernicioſi ciues ſunt morte multandi:
Catilina pernicioſus eſt ciuis:
Catilina igitur morte multandus.

Partes uariæ exaggerantur. Aſſumptionis ſententia præcedit, quòd Catilina ſit pernicioſus, quia impudens, furioſus, audax, cõiuratus, ſed poſtremum ſecundo loco. Hic ſyllogiſmus repetetur in proſopopœia huius orationis contra Ciceronem.

QVOVSQVE. *Apoſtrophe eſt initio in aduerſariũ (ut rectè Quintilianus docet) ubi notabis* πεῖρασιν *impudentis, qui aliena patientia diutius abutatur.* ELVDERE. *Eſt ludo finem imponere, quod uictores gladiatores uictis ſcilicet inſultantes facerent, unde nunc iſta metaphora (quandiu nos furor iſte tuus eludet?) pro (quandiu furioſus nobis tanquam uictis inſultabis?) Hac metaphora Terentius in Eunucho dixit, Periiſti, eludet, ubi te uictum ſenſerit.* IACTABIT. *Oſtentare pro eodem pòſt erit. Habes ubi oſtentes præclaram illam tuam patientiam, &c.* EFFRAENATA. *Metaphora eſt ab equis, qui fræno cohiberi non poſſunt, quæ rurſus poſtea. Quo te iampridem tua iſta effrænata ac furioſa cupiditas rapiebat?* NIHILNE. *Approbatio eſt audaciæ & furoris ex ſubiectis rebus, quibus Catilina nihil moueatur. Vt enim*

prodigus & effusus in pecuniis, sic furiosus & audax in periculis cernitur. Audacia in malam partem à Cicerone usurpatur, pro uitiosa fortitudinis exuperantia. Tum uerò exercitus erant per Italiam armati, Romæ præsidium & uigiliæ dispositæ, iudicibus præmium propositum (ut in argumento dictum est) Catilina tamen nihil his periculis mouebatur. CONSENSVS. *Aldus legit Concursus. Quintilianus tamen Consensus legit, pro quo Consensio pòst erit.* SENATVS. *Senatus tum in templo Iouis Statoris habitus est, ut duobus in hac oratione locis significatur. Atque huic ipsi Ioui Statori, &c. Quem Statorem huius urbis, &c.* ORA, VVLTVSQVE. *Aduenientem Catilinam nemo salutauit, quin omnes ea subsellia deseruerunt, ad quæ Catilina accessisset, ut pòst erit. Ergo hos cõmotos uultus Cicero significat.* PATERE. *Altera & præcipua assumptionis ratio est ex Catilinæ facto & facti adiuncto, quòd coniurauerit, & coniuratio ipsa manifesta sit, ubi notabis criminis & loci circunstantias.* CONSTRICTAM. *Metaphora est à deprehensis, & in uincula coniectis. Sic enim propriè Terentius ait, Constringe quadrupedem: & simili tropo Agraria prima Cicero, Vt Italiam omnibus uinculis deuinctam & constrictam teneretis.* O TEMPORA. *Complexionis sententia est (Quare Catilina morte multandus), sed inuoluitur proxima ratione per dissimilitudinem repetita, quanuis coniuratio manifesta sit, tamen Catilina uiuit. Varius ornatus est. O tempora: exclamatio est, quam Martialis ut insignem notauit:*

> *Dixerat ô mores, ô tempora Tullius olim,*
> *Sacrilegum strueret cùm Catilina nefas.*

NOTAT ET DESIGNAT. *Allegoria uidetur à fabris opera sua signo aliquo notantibus.* NOS AVTEM. *Reprehẽsio est ignauiæ consularis ex dissimili complexionis, quòd Catilina metuatur, non occidatur: sæpius uerò postea repetitur, & uidetur ad Ciceronis leuandam inuidiam spectare, qui non iubeat interfici Catilinam, cùm tamen possit & debeat.* AD MORTEM. *Complexio iam manifestior est, simul amplificata. Quare Catilina morte multandus est, & sic afficiendus, ut ciues suos afficere uult.* MACHINARIS. *Metaphora ab architectis, cuius generis in agrariis sunt illæ, Omnium rerum machinatoribus, &c. ad illius opes euertendum tanquam machinam comparari.*

An uerò uir amplissimus P. Scipio pontifex maximus Tib. Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipublicæ priuatus interfecit? Catilinam orbem terræ cæde atque incendiis uastare cupientem nos Consules perferemus? Nam illa nimis antiqua prætereo, quòd Qu. Seruilius Hala Spurium

Melium nouis rebus ſtudentem manu ſua occîdit. Fuit, fuit iſta quondam in hac Republica virtus, vt viri fortes acrioribus ſuppliciis ciuem pernicioſum, quàm acerbiſſimum hoſtem coërcerent. Habemus enim Senatuſconſultum in te Catilina vehemens & graue: non deeſt Reipublicæ conſilium, neque authoritas huius ordinis: nos, nos, dico apertè, Conſules deſumus. Decreuit quondam Senatus, vt L. Opimius Conſul videret, ne quid Reſpublica detrimenti caperet: nox nulla interceſſit: interfectus eſt propter quaſdam ſeditionum ſuſpiciones C. Gracchus clariſſimo patre natus, auis, maioribus: occiſus eſt cum liberis M. Fuluius conſularis. Simili Senatuſconſulto C. Mario & L. Valerio Coſs. permiſſa eſt Reſpublica: num vnum diem poſtea L. Saturninum Tribunum plebis, & C. Seruilium mors à Reipublicæ pœna remorata eſt? At nos vigeſimũ iam diem patimur hebeſcere aciem horum authoritatis. habemus enim huiuſmodi Senatuſconſultum, veruntamen incluſum in tabulis, tanquam gladium in vagina reconditum: quo ex Senatuſconſulto confeſtim interfectum te eſſe Catilina conuênit. Viuis: & viuis non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam.

AN VERO. *Sententia propoſitionis ſequitur. Pernicioſi ciues ſunt morte multandi, cõprehenſa & illuſtrata inductione ſex exemplorum, Tiberij, Spurij, Caij, Fului, Saturnini, Seruilij. Primum præſenti complexioni tanquam minus comparatur, de quo Plutarchus in Gracchis.* SCIPIO. *Hic Scipio eſt Serapion cognominatus nepos Scipionis, qui eſt uir optimus à Senatu iudicatus, ut ex Chronologia percipi poteſt.* MEDIOCRITER. *Leges agrarias tum Gracchus ferebat, de quibus nos in argumento agrariarum, & Scipio*

Tribunitia cæde pollutus, coactus eſt ſpecie legationis Roma profugere, & in Aſia paulò pòſt obiit. P R I V A T V S. *Pontifex tamen erat maximus: ſed priuatus eſſe, & cum imperio eſſe, cõtraria ſunt: at ſacerdotes tum imperiũ non habuere. Quum (ut ait Ariſtoteles quarto Politico) nõ omnes miniſtri publici ſunt magiſtratus, ut ſacerdotes, præcones, choragi.* N A M I L L A. *Secundum exemplum per ἀπόφασιν, de quo Liuius abunde lib. 4. cùm magna Romæ fames eſſet, & Sp. Melius populo frumentum largiretur, eius largitionis præmium patres regnum eſſe ſuſpicati, dictatorem contrà L. Quintium Cincinnatum facere, à quo factus equitum magiſter Seruilius Hala Melium dictatoris imperio non obtemperantem interemit.* F V I T, F V I T. *Sententia propoſitionis generaliter hîc exprimitur, & augetur collatione minorum, quòd in hoſtes ſupplicium ſit minus.* C O E R C E R E N T. *Verbum eſt politicum, & in magiſtratu propriè dicitur. Magiſtratus nec obedientem, & nocuum ciuem multa, uinculis, uerberibúſue coercento, ait 3. legum Cicero. Hinc coertio, in ſubditos imperium.* H A B E M V S. *Aſſumptionis ratio tertia eſt, quòd Catilina ſit pernicioſus ciuis. Prima fuit, quia impudens, furioſus, audax: ſecunda, quia in patriam coniuratus: tertia nunc igitur eſt ex Senatus authoritate, quòd etiam à Senatu damnatus.* N O N D E E S T. *Arguitur iterum eodem complexionis diſſimili ignauia conſularis.* D E C R E V I T. *Tertium & quartum exemplum de cæde Caij & Fuluij ſuis cauſſis & adiunctis ornatum, de quibus Plutarchus in Gracchis. Seditiones autem quas hic Cicero nominat, Agrariæ aſſignationes erant, de quibus nos in argumento agrariarũ.* D E T R I M E N T I. *Ea poteſtas, ait Salluſtius, per Senatum more Romano magiſtratui maxima permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis ſocios atque ciues, domi militiǽque ſummum imperium iudiciúmque habere, aliter ſine populi iuſſu nulli earum rerum Conſulis ius erat.* C L A R I S S I M O. *Pater Caij fuit Tiberius Sempronius Gracchus duobus conſulatibus & totidem triumphis, item Cenſura inſignis, auus maternus, Africanus ſuperior: Fuluius autem conſul fuerat, & de Gallogræcis triumphauerat.* S I M I L I. *Quintum & ſextum exemplum, de quibus pro Rabirio perduellionis reo, Cicero multa, & Plinius in uiris illuſtribus de Saturnino.* A T N O S. *Tertia eſt ignauiæ conſularis reprehenſio ex eodem diſſimili, quòd non ex S. C. Catilina interficiatur, ſed metuatur. Allegoria ab obtuſis gladiis, quæ mox expreſſa ſimilitudine declaratur.* Q V O E X S E N A T V S C O N S V L T O. *Diſſimile idem ſine allegoria, & quidem quarto lóco iteratur.* V I V I S E T V I V I S. *ἀναδίπλωσις & correctio eadem quæ prius, ubi notabis (&) ἐμφαντικώτερον eſſe, pro imò uerò.*

Cupio, P. C. me eſſe clementem, cupio in tantis Reipub. periculis non diſſolutum videri: ſed iam meipſum inertiæ, nequitiǽque codemno. ca-

ſtra ſunt in Italia contra Rempublicam in Hetruriæ faucibus collocata: creſcit in dies ſingulos hoſtium numerus: eorum autem imperatorem caſtrorum, ducémque hoſtium intra mœnia, atque adeò in Senatu videmus, inteſtinã aliquam quotidie perniciem Reipublicæ molientem. Si te iam Catilina cõprehendi, ſi interfici iuſſero, credo, erit verendum mihi ne non hoc potius omnes boni ſerius à me, quàm quiſquam crudelius factum eſſe dicat. Verùm ego hoc, quod iampridem factum eſſe oportuit, certa de cauſa nondum adducor vt faciam. tum denique interficiam te, cùm iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui ſimilis inueniri poterit, qui id non iure factum eſſe fateatur. Quandiu quiſquam erit, qui te defendere audeat, viues, & viues ita, vt nunc viuis multis meis & firmis præſidiis obſeſſus, ne commouere te contra Rempublicam poſſis. multorum te etiam oculi & aures non ſentientem, ſicut adhuc fecerunt, ſpeculabuntur atque cuſtodient.

CVPIO. *Hactenus procemium fuit: eius deinde ſentẽtia ſpecie quadam diuiditur. Cicero clemens eſſe uult in tanto Reip. periculo, ſed ignauus eſt, tanquam diceret quod alibi dicit, natura mea clementiam, Reſpu. ſeueritatem deſyderat: quæ duplices ſenatorum ſententiæ ſunt. Alij enim ſeueritatem, alij lenitatem ſequebantur: ignauiam uerò, Cicero lenitatem ſuam uocat, & approbat ſubiectis periculis.* NEQVITIAEQVE. *Sic in eadem oratione poſtea inuidia inertiæ ac nequitiæ pertimeſcenda. Metaphora eſt à diſſoluta libidine, quæ propriè ita dicitur, ut*

Nequitia eſt, quæ te non ſinit eſſe ſenem: ait primo Faſtorum Ouidius. metaphora inquam, illinc eſt ad diſſolutam inertiam ſignificandum. FAVCIBVS. *Hac metaphora ſignificat anguſtias loci, ut de Corintho agraria ſecunda dixit: Erat poſita in anguſtiis atque in faucibus Græciæ. Intelligit autem hîc Feſulas in media Hetruria, qui uicus nunc exiguus eſt. Eo enim Man-*

lius manum militum conducebat. EORVM CASTRORVM. *Definitio est Catilinæ ex adiunctis.* ATQVE ADEÒ. *Correctio est per collationem maiorum. Sic pro Planco, Insector, posco, atque adeò flagito. (Adeo) autem aliquando secus: ut, Ego princeps in adiutoribus, atque adeò secundus.* SI TE IAM. *Disputat sententiam suam in partibus clementiæ ex adiunctis.*

> *Si te iam interfici iussero, cùm tua coniuratio nondum omnibus pateat, mali crudeliter factum esse dicent:*
> *Sed tum iubebo, cùm tua coniuratio omnibus patebit:*
> *Quare nemo tum crudeliter factum dicet.*

Assumptionis & complexionis sententia confusa est. SIMILIS. *Periphrasis hominis nequissimi ex Catilinæ similitudine.* QVANDIV. *Iteratur eadem ratio ad bonos confirmandum: fortitudo & prouidentia Consulis ostenditur.* OCVLI ET AVRES. *Eiusmodi exploratores & custodes Aristoteles appellat quinti Politic. cap. 11.* ποταγωγίδας *(qui communiter* προσαγωγίδαι *dicuntur) item* ὠτακουστάς.

Etenim quid est Catilina, quod iam amplius expectes, si neque nox tenebris obscurare cœtus nefarios, nec priuata domus parietibus continere vocem coiurationis tuæ potest: si illustrantur, si erumpunt omnia, muta iam istam mentem, mihi crede: obliuiscere cædis atque incendiorum. Teneris vndique. luce sunt clariora nobis tua cõsilia omnia, quæ etiam mecum licet recognoscas. Meministíne me ante diem XII. Calend. Nouembris dicere in Senatu, certo die fore in armis qui dies futurus esset ante diem VIII. Calend. Nouemb. C. Manlium audaciæ satellitem atque administrum tuæ? Num me fefellit Catilina, non modò res tanta, tam atrox, tam incredibilis: verùm, id quod multò magis est admirandum, dies? Dixi ego idem in Senatu, cædem te optimatum contulisse in ante diem V. Calend. Nouembris, tum cùm multi principes ciuitatis Roma,

non tam ſui cõſeruandi, quàm tuorum conſiliorum reprimendorum cauſſa profugerunt: num inficiari potes, te illo ipſo die ʻmeis ʻ præſidiis, mea diligentia ʻcircunclusum, ʻcommouere te contra ʻRempublicam non potuiſſe, cùm tu diſceſſu cæterorum, noſtra tamen, qui remanſiſſemus, cæde contentum te eſſe dicebas? Quid? cùm te Præneſte Calend. ipſis Nouembris occupaturum nocturno impetu eſſe confideres: ʻſenſiſtíne illam ʻcoloniam ʻmeo iuſſu, meis ʻpræſidiis, ʻcuſtodiis, ʻvigiliis eſſe munitam? ʻNihil agis, nihil ʻmoliris, nihil cogitas, quod ego non modò audiam, ſed etiam ʻvideam, ʻplanéque ʻſentiam.

ETENIM. *Tractatur deinceps ad clementiæ partes continuandum proœmij ſecunda ratio de coniuratione:*

Si coniuratio tua pateat, muta mentem, & abi:
Sed primum:
Secundum igitur.

Propoſitio diſſimilibus ornatur.

TENERIS. *Aſſumptio antecedentis (Sed tua coniuratio patet) ad cuius probationem attentio excitatur. Inductio autem eſt lõgæ Chronologiæ. Prima pars de armis comitiorum cõſularium die ad necandum Ciceronem ſumptis, exornata adiũctis tẽporis, perſonæ, cauſſæ.* MEMINISTI DICERE. *Cicero aliquando præteritum cum præterito (memini) coniungit, ut Memini permiſiſſe, ad Atticum. Item, Memini diſtribuiſſe, pro Roſcio: item, defuiſſe, pro Milone. Frequentius tamen cum præſenti coniungit, ut hîc: in eóque Valla labitur, qui Maronis illud,*

Cantando puerum memini me condere ſoles,

ad poeticam licentiam refert, nec uſitatum in proſa ſermonis hoc genus exiſtimat. ANTE DIEM VIII. CALEND. *Hinc obſeruabis quanto tẽpore Cõſulatus prius deſignabatur, quàm iniretur. XXIIII. Octobris dies hic eſt. At Cõſulatus Calendis Ianuar. inibatur. Hoc autem die comitiorum, Cicero Catilinam excitauit in Senatu, déque his interrogauit, ut in argumento diximus.* C. MANLIVM. *Hic poſtea belli faciendi princeps fuit, & ei Catilina in prælio dextrum cornu attribuit. Hunc Manlium Plutarchus Malium uocat, & quondam ſub Sylla ſtrenuè militaſſe dicit.* DIXI EGO. *Secunda*

pars de cæde optimatum adiuncto metu illuſtrata. NON TAM SVI CONSERVANDI. *Hæc oratio uſu congrua eſt, non arte: Sui enim pluralis eſt numeri: Conſeruandi, ſingularis. Sic in diuinatione, Dolebas tantum Stoicos noſtros Epicureis irridendi ſui facultatem dediſſe, &c. Valla genus hoc ſermonis non ſatis conſyderatè reprehendit.* NVM INFICIARI. *Modeſta prudentiæ & fortitudinis ſignificatio eſt in prouidendo & propulſando periculo: ex effectis Ciceronis & dictis Catilinæ argumentū eſt.* QVID. *Tertia pars de occupando Præneſte, ubi rurſus uirtus Conſulis oſtenditur. Oppidum autem hoc, Romæ uicinum eſt.* NIHIL AGIS. *Complexio ſuperioris inductionis maiorum collatione aucta.*

Recognoſce tandem mecum noctem illam ſuperiorem: iam intelliges multò me vigilare acrius ad ſalutē, quàm te ad perniciē Reipublicæ. Dico te priori nocte veniſſe inter falcarios (non agam obſcurè) in M. Leccæ domū: conueniſſe eodem complures eiuſdem amentiæ ſcelerîſque ſocios: num negare audes? quid taces? conuincam, ſi negas. video enim eſſe hîc in Senatu quoſdam, qui tecum vnà fuere. O dii immortales, vbínam gentium ſumus? quam Rempublicam habemus? in qua vrbe viuimus? hîc, hîc ſunt, in noſtro numero P. C. in hoc orbis terræ ſanctiſſimo, grauiſſimóque conſilio, qui de meo noſtrûmque omnium interitu, qui de huius vrbis atque adeò orbis terrarum exitio cogitent. hoſce ego video Conſul, & de Republica ſententiam rogo: & quos ferro trucidari oportebat, eos nondum voce vulnero. Fuiſti igitur apud Leccam ea nocte, Catilina: diſtribuiſti partes Italiæ: ſtatuiſti quò quenque proficiſci placeret: delegiſti quos Romæ relinqueres, quos tecum educeres: deſcripſiſti vrbis partes ad incēdia: confirmaſti te ipſum iam eſſe exiturum:

dixisti paululum tibi esse etiam tum moræ, quòd ego uiuerem. reperti sunt duo equites Romani, qui te ista cura liberarent, & sese illa ipsa nocte paulò ante [a] lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur.

RECOGNOSCE. *Secundus attentionis locus ad sequentium expositionem, ubi collatione minorum uirtus eadem consulis ostenditur.* DICO TE. *Postrema pars inductionis de superioris noctis cõsilio adiunctis illustrata.* FALCARIOS. *Falx bellicum instrumentum adunco ferro præfixum, & nauale & murale erat. Cæsar tertio belli Gallici, Vna erat magno usui res præparata à nostris, falces peracutæ, insertæ affixæque longuriis, non absimili forma muralium falcium. Erat etiam falx, instrumentum quod instar hastæ gestari posset, quale fortassis est quod Francis (rancon) appellatur, ad pungendum, cædendum, trahendum. Ergo Catilinæ satellites & ministri illis armis erant armati, nec à fœnisecis metaphora est.* NVM NEGARE. *Vrget confessionem Catilinæ silentio, & præsentium quasi testimonio.* O DII IMMORTALES. *Digressio per exclamationem ad exaggerandam præsentis status indignitatem ex loci circunstantia, quòd coniurati sint in Senatu, iteratur autẽ res definitione Curiæ ex adiunctis, & definitione coniuratorũ ex eorum factis: item facto Consulis qui uideat, nec puniat tamen In postremo, maiorum collatio est.* FVISTI IGITVR. *Regressio ad narrationem, qua sigillatim partes exponuntur. Catilina autem Hetruriam Manlio, agrum Picenum Septimio, Apuliam Iulio assignarat: duodecim opportuna urbis loca ad incendia delegerat, quibus Statilius & Gabinius præfecti essent.* DVO EQVITES. *Sallustius hos nominat, Cornelium & Vargunteium: sed Vargunteium senatorem facit.*

Hæc ego omnia, vix dum etiam [a] cœtu vestro dimisso, cõperi. domũ meam maioribus [a] præsidiis muniui atque firmaui: exclusi eos, quos tu mane ad me salutatum miseras, cùm illi ipsi venissent, quos ego iam multis ac summis viris ad me venturos id temporis esse prædixerã. Quæ cùm ita sint, Catilina, perge quò cœpisti: egredere aliquando ex [a] vrbe: patent portæ: proficiscere. nimium diu te imperatorem illa tua Manliana [a] castra desiderant: educ tecum etiam

omnes tuos: si minus, quamplurimos: purga vrbem: magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus intersit. Nobiscum versari iam diutius non potes: non feram, non patiar, non sinam. Magna diis immortalibus habenda est gratia, atque huic ipsi Ioui Statori, antiquissimo custodi huius vrbis, quòd hanc tam tetram, tam horribilem, támque infestam Reipublicæ pestē toties iam effugimus. Non est sæpius in vno homine salus summa periclitanda Reipublicæ.

HAEC EGO. *Tertius est locus de prouisione & cautione Consulis ex ipsius facto.* QVAE CVM. *Complexio syllogismi paulò plus quàm positum erat complexa, quæ uariis adiunctis & factis amplificatur.* MVRVS INTERSIT. *Hic locus citatur à Plutarcho in Cicerone: Decet ut inter orationes nostras & gladios tuos murus urbis medius intersit. Et paulò pòst in hac oratione iterabitur.* NOBISCVM. *Idem Catilinæ factum paulò secus tractatur:*

Qui Remp. sæpius perdere uoluerit, diutius ferendus non est:
Catilina perdere uoluit:
Non igitur diutius ferendus.

Assumptio diuini auxilij caussa exornatur. ATQVE. *Hæc dictio non solùm coniungit, sed maius ponit, tanquam diceretur, Diis immortalibus, præcipuè Statori, &c. Sic ad Atticum Cic. Negotium magnum est nauigare, atque id mense Quintili.* STATORI. *Iupiter Stator appellatus est, quòd ad preces Romuli, Romanorum à Sabinis profligatorum fugam stitisset. Vide Liuium lib. I. & de hoc rursus in fine huius orationis.* NON EST. *Sententia est propositionis, Qui Remp. sæpius perdere uoluerit, diutius ferendus non est.*

Quandiu mihi Consuli designato, Catilina, insidiatus es, non publico me præsidio, sed priuata diligentia defendi: cùm proximis comitiis consularibus me Consulem in Campo, & competitores tuos interficere voluisti: compressi tuos nefarios conatus amicorum præsidio & copiis, nullo tumultu pu-

blicè concitato: denique quotiescunque me petisti, per me tibi obstiti: quanquam videbam perniciem meam cum magna calamitate Reipublicæ esse cõiunctam. Nunc iam apertè Rempublicam vniuersam petis: templa deorum immortalium, tecta vrbis, vitam omnium ciuium, Italiam denique totam ad exitium & vastitatem vocas. Quare, quoniam id quod primum, atque huius imperii disciplinǽque maiorum proprium est, facere non audeo, faciam id quod est ad seueritatem lenius, ad communem salutem vtilius: Nam si te interfici iussero, residebit in Republica, reliqua coniuratorum manus: sin tu (quod te iandudum hortor) exieris, exhaurietur ex vrbe tuorum comitum magna & perniciosa sentina Reipublicæ.

Q V A N D I V. *Dissimilitudo periculi priuati & publici ad assumptionis illustrationem. προς ἕτερος priuatum Cõsulis periculum explicat in duobus temporibus, ubi & dissimile geminatur.* T V M V L T V S. *Tumultus aliquando species est belli, quæ dicitur coniuratio, cùm simul omnes iurabant: aliquando communiter accipitur, ut hîc uidetur accipi.* P E T I S T I. *Metaphora est à gladiatoribus, quorum impetus petitiones appellantur: quod de eadem re paulò pòst allegoria clariore dicetur.* Q V A N Q V A M. *Correctio est ex dissimili.* N V N C. *Antapodosis de publico periculo per subiectæ rei partes exposito.* Q V A R E. *Complexionis loco (Quare abi) clementiæ significatio ponitur, & adiuncto commodo exornatur. Dissimile inclusum est.* C O N I V R A T O R V M. *Hic locus citatur à nõnullis tanquam à Coniurator, sed nihil hîc est necesse. Coniuratus enim, dictio Latina est, & coniuratorum facit in genitiuo plurali. Coniurator ubi reperiatur, obseruabis.* E X H A V R I E T V R. *Allegoria est à naui in cuius sentinam aquæ distillant, quæ ibi corruptæ, malè olent: de qua Agraria secunda diximus. Sentinam hîc igitur fœditatem hominum appellauit Cicero, ut Quintilianus interpretatus est. Aliquando autem pro infimo honoris loco dicitur: ut ad Papyrium, Sedebamus in puppi, clauúmque tenebamus: nunc autem uix est in sentina locus.*

Quid eſt Catilina? num dubitas id me imperante facere, quod iam tua ſponte faciebas? exire ex vrbe Conſul hoſtem iubet: interrogas me, num in exilium? non iubeo: ſed ſi me conſulis, ſuadeo. Quid enim Catilina eſt, quod te iam in hac vrbe delectare poſſit, in qua nemo eſt extra iſtam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat: nemo, qui te non oderit? Quæ nota domeſticæ turpitudinis non inuſta vitæ tuæ eſt? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus vnquam tuis, quod flagitium à toto corpore abſuit? cui tu adoleſcentulo, quem corruptelarum illecebris irretiſſes, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætuliſti? quid verò nuper? cùm morte ſuperioris vxoris nouis nuptiis domum vacuam feciſſes, nónne etiam alio incredibili ſcelere hoc ſcelus cumulaſti? quod ego prætermitto, & facilè patior ſileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitiſſe, aut non vindicata eſſe videatur.

QVID EST. *Continuatur exhortatio ad lenitatis partes, ſed additur circunſtantia exilij (Abi in exilium). Attamen rei inuidia, ſeuerioris imperij inflexione declinatur. Seuerius enim uidebatur indicta cauſſa ciuem præſertim tantæ familiæ exilio damnare.* QVID ENIM EST. *Syllogiſmus alius inſtitutæ ſuaſionis ex adiunctis perſonæ ita concluditur:*

Si ſuſpectus & infenſus es, abi in exilium:
Sed primam:
Secundum igitur.

Aſſumptionis ratio præcedit ex uita & factis Catilinæ, ubi primùm generaliter notatur hominis libido & audacia. NOTA INVSTA. *Metaphora eſt à ſtigmatis pecudum & mancipiorum, quibus ignito ferro notæ inurun-*

tur. Qua de re Virgilius tertio Georgic.

Continuóque notas & nomina gentis inurunt.

ADOLESCENTVLO. *Id in argumento positum est ex Sallustio, ut Catilina soleret aliis scorta præbere, aliis canes atque equos mercari: postremò, neque sumptui neque modestiæ suæ parcere. Hoc autem loco adiunctorum cum suis subiectis collationem insignem notabis.* QVID VERO. *Videtur duas cædes notare, alteram quidem uxoris nominatim aperit. Nec enim Catilina ad nouas nuptias domum facere potuit uacuam morte superioris uxoris, nisi ipsam interemisset. Hoc enim est facere domum uacuam nouis nuptiis morte uxoris. Alteram uerò cædem* ὑποσιωπήσει *acerbiorem facit, & uidetur significare mortem filij, quem Catilina pro certo creditur interemisse, ut in argumento dictum est, ut Aureliam Orestillam duceret, quæ priuignum metuebat. Fratrem etiam Catilina necauerat, ut Plutarchus ait. Sed de filio præstat intelligi.*

Prætermitto ruinas fortunarũ tuarũ, quas omnes impendêre tibi proximis Idibus senties: ad illa venio, quæ non ad priuatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem ac turpitudinem, sed ad summam Reipublicæ, atque ad omnium nostrum vitam salutémque pertinent. Potéstne tibi huius vitæ hæc lux, Catilina, aut huius cæli spiritus esse iucundus, cùm scias horum esse neminem, qui nesciat te pridie Calendas Ianuarii Lepido & Tullo Coss. stetisse in comitio cum telo? manũ, Consulum & principum ciuitatis interficiendorum caussa parauisse? sceleri ac furori tuo non mẽtem aliquam, aut timorem tuum, sed fortunam Reipublicæ obstitisse? Ac iam illa omitto: neque enim sunt aut obscura, aut non multò pòst commissa. Quoties tu me designatum, quoties me Consulem interficere voluisti? quot ego tuas petitiones ita coniectas, vt vitari posse non viderentur, parua quadam declinatione, &, vt aiunt, corpore effugi? Nihil agis, nihil

ˈassequeris, nihil ˈmoliris, quod mihi latêre valeat in tẽpore: neque tamen conari ac velle desistis. ˈˈQuoties iam, quoties iam tibi ˈextorta est sica ista de manibus? quoties verò excidit casu aliquo & ˈelapsa est? tamen ea carere diutius non potes: quæ quidem quibus abs te ˈinitiata sacris ac ˈdeuota sit, nescio, quòd eam necesse putas Consulis in corpore defigere.

PRAETERMITTO. *Perstringit ἀποφάσει adiũctam æris alieni magnitudinem, & transit à priuatis criminibus ad publica.* RVINAS. *Metaphora est ab ædificiis caducis. Significatur autem auctio ex S. C. futura, qua Catilinæ creditoribus satisfiat, atque ideo tandem Catilina egeat. Idibus verò & Calẽdis legitimus Senatus habebatur.* POTESTNE. *Obiicitur prima coniuratio facta de restituendo consulatu Syllæ & Antronij, quæ suis caussis & euentis ornatur.* CALEND. *Antequam videlicet Cotta & Torquatus consulatum iniissent. Nam Lepido & Tullo Coss. dicitur: attamen casus Consulum referendus est ad designatos Cottam & Torquatum, quos interficere statutum à coniuratis erat.* FORTVNAM. *Id in argumento dictum est ex Sallustio, quia Catilina maturius signum dedisset.* AC IAM. *Repetuntur per ἀπόφασιν insidiæ Ciceroni designato & Consuli factæ, & eadem virtus in cauendo, & allegoria illa de qua tum diximus, hîc insigniter exprimitur.* MIHI LATERE. *Sic Lucanus loquitur,* Tu mihi caussa lates. *Aliter tamen Virgilius,* Nec latuere doli fratrem Iunonis iniquæ. *At ferè hoc verbum absolutè in Cicerone legitur, pro, occultum esse.* QVOTIES IAM. *Idem ferè mutatis verbis per allegoriam generis eiusdem repetitur.* QVAE QVIDEM. *Allegoria est ab immolationibus sacris, ubi Cicero victimæ, Catilina sacerdoti immolanti, sica cultro victimario comparatur, cuius exemplum est 6. Æneid. illo loco,*

Supponunt alij cultros, tepidúmque cruorem
Suscipiunt pateris.

Catilina autem Coss. Cottam & Torquatum prius, nunc Consulem Ciceronem ista sica vult mactare, quasi furoris sui alicui numini vouerit se sicam hanc in corpore Consulis alicuius defixurum, id est, Consulem se immolaturum.

Nunc verò quæ tua est ista vita? sic enim iam tecum loquar, non vt odio permotus esse videar, quod ˈdebeo, sed vt misericordia, quæ tibi nulla debetur. Venisti paulò antè in Senatum: quis te ex hac tanta

frequentia, ex tot tuis amicis ac necessariis salutauit? Si hoc post hominum memoriam contigit nemini, vocis expectas contumeliam, cùm sis grauissimo iudicio taciturnitatis oppressus? Quid quòd aduentu tuo ista subsellia vacua facta sunt? Quid quòd omnes consulares, qui tibi persæpe ad cædem cōstituti fuerunt, simul atque assedisti, partem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt? Quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? Serui mehercle mei si me isto pacto metuerent, vt te metuunt omnes ciues tui, domum meam relinquēdam putarē: tu tibi vrbem non arbitraris? Et si me meis ciuibus iniuria suspectum tam grauiter atque infensum viderem, carere me aspectu ciuium, quàm infestis oculis omnium conspici mallem: tu cum conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium iustum, & iam diu tibi debitū: dubitas, quorum mentes, sensúsque vulneras, eorū aspectum, præsentiámque vitare? Si te parētes timerent atque odissent tui, neque eos vlla ratione placare posses, vt opinor, ab eorum oculis aliquò concederes: nunc te patria, quæ communis est omnium nostrûm parens, odit ac metuit, & iam diu de te nihil iudicat, nisi de paricidio suo cogitare: huius tu neque authoritatem verebere, neque iudicium sequêre, neque vim pertimesces?

NVNC VERO. *Attentio ex adiunctis ad proximum locum, ubi dissimile interpositum est.* VENISTI. *Hoc suasionis argumentum sic includitur ex præsentibus adiunctis,*

Si tacito iudicio damnatus es, dãnationis uocem expectare non debes:
At primum:
Secundum igitur.

Assumptionis sententia praecedit. QVID QVOD ADVENTV. *Altera assumptionis ratio ex aliis adiunctis, Catilina desertus ab omnibus.* QVO TANDEM. *Vis complexionis unde acceditur ad propositionem primi argumenti:*
Si suspectus & infensus es, abi.

Duae comparationes minorum hic sunt, prior partem de metu attingit. ETSI ME. *Tota sententia propositionis est in hac secunda collatione minorum. Syllogismus integer est,*
Si suspectus & infensus es, abi:
Sed primum:
Secundum igitur.

TV CVM. *Assumptio per ἀπόδοσιν maiorum.* DVBITAS. *Complexio cum argumẽti repetitione.* SI TE PARENTES. *Amplificatio proximi argumenti ex collatione minorum. Syllogismus integer est.* NVNC TE PATRIA. *Assumptio ubi ἀπόδοσις est maiorũ, & ratio metus ex facto Catilinae.* HVIVS TV. *Complexionis loco (Quare abi) haec adhortatio est ex adiunctis, cum quibus subiecta propriè conferuntur.*

Quæ tecum Catilina ſic agit, & quodam modo tacita loquitur. "Nullum iam tot annos facinus extitit, niſi per te, nullum flagitium ſine te, tibi vni multorum ciuium neces, tibi vexatio, direptióque ſociorum impunita fuit, ac libera, tu non ſolùm ad neglegẽdas leges & quæſtiones, verùm etiam ad euertendas perſtringendáſque valuiſti. Superiora illa, quanquam ferenda non fuerunt: tamen vt potui, tuli: nunc verò me totum eſſe in metu propter te vnum: quicquid increpuerit, Catilinam timeri: nullum videri contra me conſilium iniri poſſe, quod à tuo ſcelere abhorreat: non eſt ferendum. Quamobrem diſcede, atque hunc mihi timorem eripe, ſi verus, ne opprimar: ſin falſus, vt tandem aliquando timere deſinam. Hæc ſi tecum, vt dixi, patria loqua-

tur, nónne impetrare debeat, etiam ſi vim adhibere non poſſit? ᶜQuid quòd ᶜtu te ipſe in cuſtodiā dediſti? Quid? quòd vitādæ ſuſpicionis cauſſa, apud M. Lepidum te habitare velle dixiſti? à quo non receptus, etiam ad me venire auſus es: atque vt domi meæ te aſſeruarem, rogaſti. Cùm à me quoque id reſponſum tuliſſes, me nullo modo poſſe iiſdem ᵃ parietibus tutò eſſe tecum, qui magno in periculo eſſem, quòd iiſdem ᵃ mœnibus cōtineremur: ad Qu. Metellum Prætorem veniſti: à quo ᶜrepudiatus, ad ſodalem tuum virum ᵇ optimum M. Marcellum demigraſti: quem tu videlicet & ad ᵇ ᵐ cuſtodiendum te diligentiſſimum, & ad ſuſpicandum ᶜ ſagaciſſimum, & ad vindicandum fortiſſimū fore putaſti. Sed quàm longè videtur à carcere, atque à ᵈ vinculis abeſſe debere, qui ſe ipſum iam dignum ᵈ cuſtodia iudicauerit? Quæ cùm ita ſint Catilina, dubitas, ſi hîc emori æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & vitam iſtam multis ſuppliciis iuſtis debitíſque ᶜ ereptam, ᵉ fugæ, ᵉ ſolitudiníque mandare?

QVAE TECVM. *Proſopopœia repræſentat cōquerentem patriam de Catilina, quæ ſuperioris aſſumptionis illuſtratio eſt ex factis Catilinæ.* SVPERIORA. *Diſſimilitudo eſt antecedentium & conſequentium, ubi notabis metaphoram (increpuerit): qualis eſt pro Murena, Simul atque increpuit ſuſpicio tumultus, artes ilico noſtræ conticeſcunt.* QVAMOBREM. *Complexio eſt proſopopœiæ dilemmate ex adiunctis inter ſe contrariis amplificata. Finis utriuſque partis etiam oſtenditur.* HAEC SI TECVM. *Deponitur ipſa hîc perſona, quæ ſuſcepta illic fuerat, Quæ tecum, &c. Nec enim perſona uel ſuſcipi, uel deponi temerè debuit.* QVID QVÒD TV, &c. *Continuatur quæſtio ex Catilinæ ipſius quodam iudicio,*

Qui cuſtodia ſe dignum iudicat, dignus eſt carcere:
Catilina ſe talem iudicat:
Dignus igitur eſt carcere.

Aſſumptio præcedit inductione declarata. TE ASSERVAREM. *Ciceronem quondam Catilina penè decepit, ut ipſe de ſe ait pro Cælio, tam aſtutus, cuiuſuis rei ſimulator & diſſimulator erat. Sic igitur tentabat rurſus fallere. Ciceronis reſponſum ex collatione maiorum eſt. Antea uerò illud eiuſdem ſententiæ fuit, Magno me metu liberabis, dum modò inter te atque me murus interſit.* REPVDIATVS. *Metaphora à matrimonij renuntiatione, ubi propriè repudium & repudiare dicitur, cùm illa formula nuntius remittitur. Res tuas tibi habeto, res tuas tibi agito.* AD SODALEM. *Hic M. Marcellus popularis Catilinæ fuit, non is, de quo paulò pòſt: quod intelligi poteſt ex uariis adiunctis εἰρωνικῶς in eo notatis.* SED QVAM. *Sententia propoſitionis.* QVAE CVM. *Concluſio ſuaſionis iam ſæpe iterata (Quare abi in exilium.)*

Refer, inquis, ad Senatum: id enim poſtulas: etſi hic ordo ſibi placere decreuerit, te ire in exilium, obtēperaturum te eſſe dicis. Non referam id, quod abhorret à meis moribus: & tamen faciam, vt intelligas quid hi de te ſentiant. Egredere ex vrbe, Catilina, libera Rempublicam metu: in exilium, ſi hanc vocē expectas, proficiſcere. Quid eſt Catilina? ecquid attendis, ecquid animaduertis horum ſilentium? Patiuntur, tacent. Quid expectas authoritatem loquentiū, quorum volūtatem tacitorum perſpicis? At ſi hoc idem huic adoleſcenti optimo P. Seſtio, ſi fortiſſimo viro M. Marcello dixiſſem, iam mihi Conſuli hoc ipſo in templo iure optimo Senatus vim & manus intuliſſet: De te autem Catilina cùm quieſcunt, probant: cùm patiuntur, decernunt: cùm tacent, clamant: neque hi ſolùm, quorum tibi authoritas eſt videlicet chara, vita viliſſima, ſed etiam illi Equites Romani, honeſtiſſimi atque optimi viri, cæteríque fortiſſimi ciues, qui circunſtant Senatum, quorum tu & frequentiam videre, & ſtudia perſpi-

cere, & voces paulò antè exaudire potuisti. quorum ego vix abs te iandiu manus ac tela cõtineo : eosdem facilè adducam, vt te hæc, quæ iampridem vastare studes, relinquentem, vsque ad portas prosequantur. quanquam quid loquor? te vt illa res frangat? tu vt vnquam te corrigas? tu vt vllam fugam meditere? vt vllum tu exilium cogites?

REFER, INQVIS. *Repetitur illud paulò antè positum Senatus iudicium ad præsentem, ut uidetur, Catilinæ postulationem, & ex eo sic concluditur,*

Si Senatus iubeat, Catilina discedet:
Sed primum:
Secundum igitur.

Propositio prolepsim habet. NON REFERAM. *Ad exponendam assumptionem de iudicio Senatus, quanta sit hîc oratoris astutia, perpende. Nam & declinat inuidiam relationis, & tamen quod uult, efficit.* EGREDERE. *Παῤῥησία uelut exilium imperantis.* QVID EST CATILINA. *Approbatio assumptionis, Si mens intelligitur, symbola mentis non sunt expectanda.* AT SI HOC. *Amplificat assumptionis rationem collatione dissimilium. περίστασις uariis adiunctis exornatur de Sestio & Marcello, pro quibus postea habitæ extant orationes: nec enim hic Marcellus est sodalis Catilinæ.* DE TE AVTEM. *Antapodosis dissimilitudinis, ubi silentij iudicium mirificè exprimitur.* NEQVE ENIM. *Additur ad iudicium Senatus iudicium equestris ordinis & reliquorum ciuium, ut totius ciuitatis sententia expelli Catilina uideatur. Res interim uariis adiunctis ornatur.* VITA VILISSIMA. *εἰρωνεία est ex collatione maiorũ.* CIRCVNSTANT. *Considera, quali forma in eo templo subsellia disposita fuerint, an ut in amphitheatris rotunda: id enim uidetur hîc significare Cicero, & pro Milone de iudicum subselliis idem cùm ait, Non enim corona consessus uester cinctus est, ut solebat, non usitata frequentia stipati sumus.* STVDIA. *Significat hîc sibi acclamationem populi secundam cõtigisse aduersus Catilinam.* QVORVM EGO. *Tale equitum Rom. studium Plutarchus in Cæsare significat adfuisse Consuli aduersus Cæsarem, quia coniuratos defenderet.* QVANQVAM QVID. *Complexionis loco (Quare abi in exilium) correctio est ad odium Catilinæ, & optatio ad gratiam Ciceronis.*

Vtinam tibi istam mentem dii immortales donarent: tametsi video, si mea voce perterritus ire in

exilium, animum induxeris, quanta tempestas inuidiæ nobis, si minus in præsens tempus recenti memoria scelerum tuorum, at in posteritatem impendeat. Sed non est mihi tanti, dummodo ista tua priuata sit calamitas, & à Reipublicæ periculis seiungatur. Sed tu vt vitiis tuis commoueare, vt legum pœnas pertimescas, vt temporibus Reipublicæ concedas, non est postulandum. Neque enim Catilina is es, vt te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocarit. Quamobrem, vt sæpe iam dixi, proficiscere: ac si mihi inimico, vt prædicas, tuo conflare vis inuidiam, rectà perge in exilium. Vix feram sermones hominum, si id feceris: vix molem istius inuidiæ, si in exiliũ ieris iussu Consulis, sustinebo. Sin autem seruire meæ laudi & gloriæ mauis, egredere cum importuna sceleratorum manu: confer te ad Manlium: concita perditos ciues: secerne te à bonis: infer patriæ bellum: exulta impio latrocinio: vt à me non eiectus ad alienos, sed inuitatus ad tuos isse videaris.

TAMETSI. *Correctio ex adiuncta inuidia,*
Si Catilina abeat, Consul magnam inuidiam subibit:
At Consul eam non recusat:
Abeat igitur Catilina.

Connexi forma tametsi inconstans, nonnunquam tamen adhibetur. IN POSTERITATEM. *Vt in præsens, sic in posterum tempus frequentius quàm in posteritatem Cicero dicit. Defectiones solis & lunæ cognitæ prædictæque in omne posterum tempus. 2. de natu. deo. Aliquando sine (tempus) ut in Lælio, Amicitia bona spe prælucet in posterum. Aliàs etiam in posteritatem, ut paulò pòst in hac rursus oratione, Mihi in posteritatem redundaret.* SED NON EST. *Assumptionis & complexionis confusa sententia est.* EST MIHI TANTI. *Sic eadem de re secunda oratione, Est mihi tanti, Quirites,*

huius inuidiæ falsæ atque iniquæ tempestatem subire, dummodo à uobis huius horribilis belli atque nefarij periculum depellatur. SED TV. *Correctio est ex complexionis dissimili, At non moueberis.* NEQVE ENIM. *Ratio correctionis ex adiunctis, impudens, audax, furiosus es: ubi notabis subiecta cum suis adiunctis.* QVAMOBREM. *Complexio princeps iam sæpius iterata dilemmate ex adiūctis inter se dissentaneis amplificata. Prima pars est de inuidia,* VT SAEPE. *Aperta complexio hæc tribus locis fuit. Quæ cùm ita sint Catilina, perge, &c. Quamobrem discede, &c. Quæ cùm ita sint Catilina, dubitas abire, &c. tribus etiam locis aliis obscurius comprehensa, ut notauimus.* CONFLARE. *Metaphora est à uentis qui propriè flare dicuntur.* MOLEM. *Paulò antè dissimili metaphora dixit tempestatem inuidiæ.* SIN AVTEM. *Secunda pars dilemmatis de laude Consulis, si Catilina secum suos eduxerit.* VT À ME. *Complexio secundæ partis.*

Quanquam quid ego te inuitē, à quo iam sciam esse præmissos, qui te ad forum Aurelium præstolarētur armati? sciam pactam & constitutam esse cum Manlio diem? à quo etiam Aquilam illam argēteam, quam tibi ac tuis omnibus perniciosam esse confido & funestam futuram, cui domi tuæ sacrarium scelerum tuorum constitutū fuit, sciam esse præmissam? Tu vt illa diutius carere possis, quam venerari ad cædem proficiscēs solebas, à cuius altaribus sæpe istam dextrā impiam ad necem ciuium transtulisti? Ibis tandem aliquando, quò te iampridem tua ista cupiditas effrænata ac furiosa rapiebat. neque enim tibi hæc res affert dolorem, sed quandam incredibilem voluptatem. Ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna seruauit. nūquam tu non modò otium, sed ne bellum quidem nisi nefarium concupisti: nactus es ex perditis, atque ab omni non modò fortuna, verùm etiam spe derelictis conflatam improborum manum: hîc tu qua lætitia per-

fruêre? quibus gaudiis exultabis? quanta in voluptate bacchabere, cùm in tanto numero tuorum neque audies virum bonum quenquam, neque videbis? Ad huius vitæ studium meditati illi sunt, qui ferũtur, labores tui: iacêre humi non modò ad obsidendum stuprum, verùm etiam ad facinus obeundum: vigilare non solùm ad insidiandum somno maritorum, verùm etiam bonis occisorum. Habes vbi ostentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium: quibus te breui tẽpore confectum esse senties. Tantùm profeci tum, cùm te à Consulatu repuli, vt exul potius tentare, quàm Consul vexare Rempublicam posses: atque vt id quod esset à te sceleratè susceptum, latrocinium potius, quàm bellum nominaretur.

QVANQVAM. *Correctio ex factis Catilinæ:*
Si Catilina suos suáque præmiserit, abibit:
Sed primum:
Secundum igitur.
Assumptio præcedit. AVRELIVM. *De hoc secunda oratione, Aurelia uia profectus est. Tribunal Aurelium nominat in aliis orationibus.* AQVILAM. *Aquila signum Romanæ militiæ fuit:*
Signa pares aquilas & pila minantia pilis,
ait Lucanus. Hanc uerò aquilam Marius bello Cymbrico habuit, ut Sallustius ait, quam quasi deam aliquam Catilina uenerabatur, ab eáque uidelicet Marij triumphos & honores precabatur. FVNESTAM. *Funestum propriè dicitur, funere inquinatum, ut familia funesta: hinc metaphora pro pernicioso.* TV VT ILLA. *Sententia propositionis quædam hîc comprehenditur, quanuis obscurius:*
Si Catilina præmiserit sua, discedet.
IBIS TANDEM. *Complexio proximi syllogismi, amplificata repetitione argumenti, & adiuncta uoluptate.* AD HANC. *Confirmatio uoluptatis ex caussis, natura, uoluntate, fortuna: natura & uoluntas facto Catilinæ probatur, ubi negationem deesse notabis in (non modò), pro (non modò non).*

NACTVS ES. *Ratio est fortunæ ex adiuncta parium societate. Nancisci autem uerbum est fortunæ proprium: ea nempe quæ occurrerint, prehendere.* HIC TV. *Concluditur uoluptas proposita, & earum societas repetitur.* BACCHABERE. *Metaphora est à bacchanalibus, in quibus omnium libidinum & flagitiorum licentia concedebatur. Vide Liuium lib. 39. de hoc sacro Græco acerbissimis suppliciis Romæ expiato.* AD HVIVS VITAE. *Amplificatur rursus eadem uoluptas factis Catilinæ & eorum caussis, ubi notabis orbem concinnitatis insignem.* STVPRVM. *Metonymia est pro scorto, in quo stuprum admittitur.* HABES. *Postrema uoluptatis cōfirmatio ex subiecto, circa quod Catilinæ uis exercæatur, qua de re postea erit oratione secunda: Atque idem tamen stuprorum & scelerum exercitatione assuefactus, frigore & fame & siti, ac uigiliis perferendis, fortis ab istis suis sociis prædicabatur, cùm industriæ subsidia, atque instrumenta uirtutis in libidine audaciáque consumerentur.* TANTVM PROFECI. *Concluditur ex antecedentibus, Catilinam exulem & latronem futurū: minorum collatio interponitur: minus est tentare, quàm uexare. Habet enim uexandi uerbum, ingentis calamitatis usum, ut ait Asconius, huc & illuc uehere & raptare soliciet. Quale est illud quod citatur è Catone, cùm Annibal terram Italiam laceraret & uexaret.*

Nunc vt à me P. C. quandam propè iustam patriæ querimoniam detester ac deprecer, " percipite quæso diligenter quæ dicam, & ea penitus animis vestris mentibúsque mandate. Etenim ' si mecum ' patria, quæ mihi vita mea multò est charior, si cūcta ' Italia, si omnis ' Respublica loquatur: " M. Tulli, quid agis? túne eum ' quem esse hostem comperisti, quem ducem belli futurum vides, quem expectari imperatorem in castra hostium ' sentis, authorem sceleris, principem ' coniurationis, euocatorem seruorum & ciuium perditorum, exire patieris, vt abs te non " emissus ex ' vrbe, sed immissus in vrbem esse videatur? " Nónne hunc in ' vincula duci, non ad mortem ' rapi, non summo supplicio ' mactari imperabis? " Quid tādem ' impedit te? mósne maiorum?

at persæpe etiam priuati in hac Republica perniciosos ciues morte multarũt. An leges, quæ de ciuium Romanorum supplicio rogatæ sunt? At nunquam in hac vrbe ii qui à Repub. defecerũt, ciuium iura tenuerunt. An inuidiam posteritatis times? Præclaram verò populo Romano refers gratiam, qui te hominem per te cognitum, nulla cõmendatione maiorum, tam maturè ad summũ imperiũ per omnes honorum gradus extulit, si propter inuidiam, aut alicuius periculi metũ, salutem ciuium tuorum negligis. Sed si quis est inuidiæ metus, non est vehementius seueritatis ac fortitudinis inuidia, quàm inertiæ ac nequitiæ pertimescenda. An, cùm bello vastabitur Italia, vexabuntur vrbes, tecta ardebunt, tum te non existimas inuidiæ incendio conflagraturum?

NVNC VT. *Disputata est sententia Ciceronis in partibus lenitatis: deinceps ad seueritatem prosopopœia patriæ Catonis scilicet, Catuli, & quorundã senatorũ sentẽtiam cõtinens, cõtra Ciceronis lenitatẽ inducitur, & præponitur locus attentionis.* DETESTER. *Detestari, est uehementer testari: ut Summum Iouem deósque detestor, ait Plautus in Menæch. Hinc detestari, pro abominari, quasi uehemẽter testari, te fugere. Cùm uiderint tanquã malũ auspicium, detestantur, ait in Vatinium Cicero: & detestari, auertere, ut hîc, & 4. Philippica, O dÿ immortales auertite & detestamini quæso hoc omen. Et primo de natura deorum de Epicuro, Quæque de diis dixerit, inuidiæ detestandæ gratia dixisse.* ETENIM. *παρέκτασιν est prosopopœiæ, ut antea fuit, Quæ tecum Catilina sic agit, & quodammodo tacita loquitur.* M. TVLLI. *Primum querimoniæ argumentum repetitur è procemio,*

Perniciosi ciues morte multandi sunt:
Catilina perniciosus est ciuis:
Catilina igitur morte multandus.

Assumptionis sententia parenthesi includitur. EVOCATOREM. *Euocatio, species est militiæ, cùm ex diuersis locis milites euocantur, sicut in historiis Rom. legimus solutis ergastulis, uocatis ad pileum seruis conflatos exercitus.*

NONNE HVNC. *Cōplexio eſt, ubi Mactari metaphoram notabis à ſacrificiis, in quibus uictima κατὰ διφημισμὸν (inquit Seruius) mactari, id eſt magis augeri, cùm thure uidelicet & uino aſpergitur, pro Occidi dicitur: & propria ſignificatio aliquãdo legitur, ut Nonius citat è Repub. Ciceronis. Ferunt laudibus, mactant honoribus. Hîc autem Mactari, tanquam ad aras immolari, ut erit in fine huius, Viuos, mortuóſque mactabis.* QVID TANDEM. *Sententia propoſitionis fuerat in procemio ſex exemplis de Melio, duobus Gracchis, Fuluio, Saturnino, Glaucia: ſed prolepſi duplici exornatur, & nouum de legibus argumentum additur.* LEGES. *Intellige leges Valerias, Porcias, Sempronias, de quibus à nobis pro Rabirio perduellionis reo dictum eſt.* AN INVIDIA. *Secundum querimoniæ argumentum ex adiunctis ingrati animi, ſi timeatur inuidia.* PRAECLARAM. *Talis paulò ante εἰρωνεία fuit, Habes ubi oſtendas illam præclaram tuam patientiam.* HOMINEM PER TE. *Ratio eſt τῆς ἀχαριστίας, id eſt, ingrati animi ex adiūctis perſonæ, quia homo nouus tam maturè, támque ſummè ſit honoratus à populo Rom. de quo plurima in procemio & peroratione ſecūdæ agrariæ. Notabis interea περίφρασιν noui hominis & conſulatus.* SED SI QVIS. *Altera inuidiæ refutatio per collationem parium, quòd lenitatis non minor inuidia futura ſit, quàm ſeueritatis.* AN CVM. *Ratio maioris inuidiæ ex adiunctis malis, quæ ex bello (quod emiſſus Catilina facturus ſit) conſequentur.* INCENDIO. *Allegoria è proximis ſumpta, quia tecta ardebunt.*

His ego ſanctiſſimis[a] Reipublicæ[d] vocibus, & eorum hominum qui idem[e] ſentiunt, mentibus, pauca reſpōdebo. Ego ſi hoc optimum factu iudicarem, Patres Conſcripti, Catilinam morte mulctari, vnius vſuram horæ[e] gladiatori iſti ad viuēdum non dediſſem. Etenim ſi ſummi viri &[e] clariſſimi ciues, Saturnini, & Gracchorun, & Flacci, & ſuperiorum complurium[e] ſanguine non modò ſe non[e] contaminarunt, ſed etiam honeſtarunt: certè verendum mihi non erat, nequid hoc[d] parricida ciuium interfecto, inuidiæ mihi in poſteritatem[e] redundaret. Quòd ſi ea mihi maximè[e] impendêret, tamen hoc animo ſemper fui, vt[e] inuidiam virtute[e] partam, gloriam, non inuidiam putarem. Quanquam nōnulli ſunt in hoc

ordine, qui aut ea quæ imminent, non videant: aut ea quæ vidēt, dissimulent: qui spem Catilinæ mollibus sententiis aluerunt, coniurationémque nascentem non credendo corroborauerunt: quorum authoritatem secuti multi non solùm improbi, verùm etiam imperiti, si in hunc animaduertissem, crudeliter, non egregiè factum esse dicerent.

HIS EGO. *Abrumpitur hîc prosopopœia magis è proximo affectu, quàm decore & quiete deponitur. Quod intelliges principio & extreme collatis. Prosopopœia enim parenthesis est, si tecum patria loquatur, &c. His ego, &c. sententies id ἀνακόλουθον. Superior prosopopœia secus, Quæ tecum Catilina sic agit, & quodammodo tacita loquitur: deinde, hæc si tecum (ut dixi) patria loquatur, &c. Leuia hæc sunt, sed tamen professionis huius propria mysteria. Notabis autem interea patriam loqui pro Catone, Catulo, & similibus quibusdam patribus, qui maiorem in Cicerone seueritatem desyderabant.* EGO. *Respondet seueritati, & lenitatem ex adiunctis commodis tuetur:*

Si commodum esset Catilinam interfici, non emitterem:
Sed non est commodum:
Igitur emittam.

Propositio declaratur collatione parium exemplorum, quorum fuit historia in proœmio & sentētia in proxima prosopopœia. SANGVINEM. *Metonymia est pro cæde in qua sanguis effunditur.* PARRICIDA. *Parricida propriè parentis, deinde fratris, sororis, patruelis, matruelis interfectorem significat. Per synecdochem autem aliquādo ex specie totū significat genus, quēuis nempe homicidam.* IN POSTERITATEM. *Sic paulò antè, In posteritatem impendeat, dictum est.* MIHI REDVNDARET. *Accusatiuus huic uerbo sæpius tribuitur: ut primo de Oratore, Consulatum obiecimus is fluctibus, qui per nos à communi peste depulsi, in nosmetipsos redundarunt.* QVÒD SI. *Refutatio obiectæ inuidiæ ex dissimili, non inuidia esset, sed gloria.* QVANQVAM. *Assumptionis sententia specie correctionis hîc incipit ex caussa ipsa interficiendi Catilinam. Non est commodum, quia coniuratio nondum satis patefacta est, ubi senatores quidam notantur, partim imperitia, partim improbitate, qui Ciceronem tyrannum essent appellaturi. Hîc gradationem licet obscuriorem notabis, Quæ imminēt, non uideāt, aut quæ uideant, dissimulent.* ALVERVNT. *Allegoria est à rebus animatis, quæ alimentis augentur.*

Nunc intelligo, si iste, quò intendit, in Manliana castra peruenerit, neminem tam stultum fore, qui non videat coniurationem esse factam: neminem tam improbum, qui non fateatur. Hoc autem vno interfecto, intelligo hanc Reipublicæ pestem paulisper " reprimi, non in perpetuum comprimi posse. " Quòd si se eiecerit, secúmque suos eduxerit, & eodem cæteros vndique collectos naufragos aggregauerit, extinguetur atque delebitur non modò hæc tam adulta Reipublicæ pestis, verùm etiam stirps ac semen malorum omnium. Etenim iandiu Patres Conscripti in his periculis coniurationis insidiísque versamur: sed nescio quo pacto omnium scelerum ac veteris furoris & audaciæ maturitas in nostri Consulatus tempus erupit. Quòd si ex tanto latrocinio iste vnus tolletur, videbimur fortasse ad breue quoddam tempus cura & metu esse releuati: periculum autem residebit, & erit inclusum penitus in venis atque in visceribus Reipublicæ. Vt sæpe homines ægri morbo graui, cùm æstu febríque iactantur, si aquam gelidam biberint, primò releuari videntur: deinde multò grauius vehementiúsque afflictantur: sic hic morbus qui est in Republica, releuatus istius pœna, vehemẽtius viuis reliquis ingrauescet.

NVNC INTELLIGO. *Statuitur ex contrario (Si Catilina abierit) coniurationem planam fore. Simulis sententia fuit antea: tum denique interficiam te, cùm iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis inueniri poterit, qui id non iure factum esse fateatur.* HOC AVTEM. *Secúnda assumptionis ratio ex adiunctis & incommodis interfecti & commodis emissi Catilinæ. Quod antea fuit in eo loco: nam si te interfici iussero, &c.*

REPRIMI, COMPRIMI. *Paronomasia paulò antè similis fuit, Non emissus, sed immissus.* EIECERIT. *Allegoria est à tempestate maris, quà eiecti propriè dicuntur & naufragi: Eiecti ad littus, naufragi fracta naui. De eiectis pro Roscio, Quid tam commune, quàm spiritus uiuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiectis? Et sæpe apud Virgilium,*

Si quibus eiectus sylvis aut urbibus errat.

ADVLTA PESTIS. *Allegoria est à rebus animatis, in quibus adolescere & stirps & semen propriè dicitur, quæ hic coniurationi tribuuntur.* ETENIM. *Commoratur in incommodis cædis Catilinariæ, ueteris coniurationis totius impetus nunc erumpit, qui Catilina interfecto reprimeretur paulisper, sed postea uehemētius ingrauesceret.* MATVRITAS ERVPIT. *Maturitas propriè dicitur in frugibus. Commutationésque temporum quadripartitas ad maturitatem frugum & temperationem aptas prima Tuscul.* μεταφορικῶς *in ulcere dicitur, & pure. Hinc secundaria metaphora uidetur assumi, ut sequentia generis eiusdem explicabunt.* RELEVARI. *Allegoria est à morbis corporu, quæ deinde plena similitudine declaratur. Allegoria uerò similitudinis pars est, sed inuoluta.*

Quare Patres Conscripti, secedāt improbi, [a] secernant se à bonis, vnum in locum congregētur: [a] muro denique, id quod sæpe iam dixi, secernantur à nobis: desinant insidiari domi suæ [a] Consuli, circunstare tribunal Prætoris vrbani, obsidere cum gladiis curiam, malleolos ad incendendam [a] vrbem, facésque comparare: sit denique [a] inscriptum in fronte vniuscuiusque ciuis, quid de Republica sentiat. Polliceor vobis hoc Patres Conscripti, [a] tantam in nobis Consulibus fore diligentiam, tantam in vobis authoritatem, tantam in Equitibus Romanis virtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, vt Catilinæ profectione omnia [a] patefacta, [a] illustrata, [a] oppressa, vindicata esse videatis. [a] Hisce omnibus Catilina, cū summa Reipublicæ salute, & cum tua [a] peste ac pernicie, cúmque eorum exitio, qui se tecum omni scelere [a] parricidióque iunxerūt, proficiscere ad [a] impium

e.iiii.

bellũ ac nefariũ." "Tum tu Iupiter, qui iisdem, quibus hæc vrbs, auspiciis à Romulo es cõstitutus, quem Statorem huius vrbis atque imperii verè nominamus: ' hunc & huius socios ' à tuis aris, cæterísque templis, à ' tectis ' vrbis ac ' mœnibus, à vita ' fortunísque ciuium omnium arcebis: & omnes inimicos bonorum, hostes ' patriæ, latrones ' Italiæ, scelerum fœdere inter se ac nefaria societate coniunctos, æternis suppliciis viuos, mortuósque ' mactabis.

QVARE. *Syllogismi propositio & assumptio adhuc fuit:*
Si commodum esset, non emitterem,
Sed non est commodum. *Complexio sequitur:*
Igitur emittam.

quæ variis coniurationis partibus amplificatur. SAEPE IAM. *Duobus locis dictum est: Primo, Magno me metu liberabis, dũmodo inter me atque te murus intersit. Secũdo, Cùm à me quoque id respõsum tulisses, me nullo modo posse iisdẽ parietibus esse tecum, qui magno in periculo essem, quòd iisdem mœnibus contineremur.* MALLEOLOS. *Malleolus quid sit, locus hic indicat, fax nempe ad incendendum: olim sparto & pice conficiebantur hæ faces, nunc igne Græco, ut appellant, hoc modo sumitur in Miloniana, Domus in cliuo Capitolino scutis referta, plena omnia malleolorum ad urbis incẽdia comparatorum. Lanceas igneas, & poma ignis Græci uulgo dicimus.* IN FRONTE. *Allusio quædam uidetur esse ad militares notas, quibus in prælio milites quam sectam sectentur dignosci possint, qualis Francici militis crux est alba.* POLLICEOR. *Repetitur commoditas emissionis, & amplificatur caussis, quia tota ciuitas contra Catilinam consentiat.* HISCE. *Repetitur complexio cum apostrophe, & dira imprecatione in Catilinam, & sentẽtia Ciceronis de hac deliberatione concluditur.* TVM TV. *Continuatur dirarum imprecatio apostrophe ad Iouem præsentis templi præsidem, ut Catilina cum sociis expellatur, & sempiterna pœna torqueatur.* IISDEM. *Idem antè significatum est: Magna diis immortalibus habenda est gratia, atque huic ipsi Ioui Statori antiquissimo custodi huius urbis.* STATOREM. *Stator, cõmune nomen est eius qui sistit. Sic Romæ Consulis, Prætoru, & aliorũ magistratuum, minister quidam stator dicebatur, qui reos sisteret, quique epistolas ferret aut referret. Ergo Iuppiter stator urbis & imperij, quia sisteret, id est tueretur & cõseruaret. Hac de re 3. de Finibus, Iouem cùm optimum & maximũ dicimus, cùmque eũdem salutarem, hospitalẽ, statorem dicimus, hoc intelligi uolumus, salutem hominũ in eius esse tutela.* SOCIOS. *Periphrasis est cõiuratorum ex eorum uariis adiũctis.*

ANALYSEOS RHETORICAE ET LOgicæ in Catilinariam primam summa.

Tres Agrariæ exemplum præbuerunt, quemadmodū puero, Ciceronis orationes explicari vellem, vt positæ quæstionis Aristotelicam explicationem à magistro perciperet, ὅτι καὶ διότι, quia & quamobrem. Præliatus est hac oratione Cicero contra Catilinam: quæris quid effecerit? Certè non solùm Senatum & Rom. Equites, qui tùm aderant, commouit, vt testis est clamor ille hac oratione expressus, (Quorum voces tu paulò antè exaudire potuisti) sed etiam Catilinam, licet audacissimū & furiosissimū, perterruit. Hinc exclamatio Plinii, Sed quo te Marce Tulli piaculo taceā? tuum Catilina fugit ingenium. Hinc in Oratore de seipso Ciceronis elogium, A nobis homo audacissimus Catilina in Senatu accusatus, obmutuit. Docuit igitur Cicero & mouit, caussámque peruicit: διότι, quamobrem? inquies: id enim genus est secundum, quæ caussæ sunt, quibus id effectum sit? Authoritas Consularis, vocísque & gestus gratia plurimum potuere: hîc nullæ sunt. Elocutionis rhetoricæ, inuentionis, dispositionísque logicæ, etsi iacentes & spiritu illo viuo destitutas, attamen magnas caussas hîc intueri possumus. Ergo Aristotelica ἐπαγωγῇ καὶ ἱστορίᾳ, inductione & animaduersione hasce caussas subducamus. Metaphora locis ferè octoginta apparebit, Metonymia quinquaginta, Synecdoche viginti, Ironia sex: In quibus geminatis, vt in Agrariis monuimus, geminata quoquè gratia perluceat: Ora, vultúsque mouerunt: Oculi, auresque speculabuntur: Non deest Reipub. consilium atque authoritas huius ordinis: Sceleri & furori obstitisse: Vitam fugæ solitudinique mandare, Metonymiæ sunt. Nos autem viri fortes Reipub. satisfacere videmur: Ad sodalem tuum virum optimum, & ad custodiendum diligentissimum, & ad suspicandum sagacissimum, & ad vindicandum fortissimum, Ironia est. Quot ego petitiones tuas ita coniectas, vt vitari posse non viderentur, parua quadam declinatione, & (vt aiunt) corpore effugi? Qui spem Catilinæ mollibus sententiis aluerunt, coniurationémque nascentem non credendo corrobo-

rauerunt,& allegoriæ eiuſmodi metaphoræ ſunt. Exire ex vrbe Coſ.hoſtẽ iubet,&c. Nullo modo poſſe iiſdẽ parietibus tuto eſſe tecum,qui in magno periculo eſſem,quòd iiſdem mœnibus contineremur:Synecdochæ ſunt. In figuris verborum, epizeuxis quater eſt,quæ in Agrariis nulla fuit: Anaphora vicies, Epiſtrophe ſemel, Symploce vt Epanalepſis, & Gradatio nulla. Epanodos ſemel, Anadiploſis ter, vt Paronomaſia: Polyptoton verò bis & vicies.Numerus locis ferè ſexdecim orbe completus eſt, ſed illo imprimis loco gratiſſimus: Iacêre non modò ad obſidendũ ſtuprum,verumetiam ad facinus obeundum: Vigilare non modò ad inſidiãdum ſomno maritorum, verumetiam bonis occiſorum. In figuris ſententiarum addubitatio, Cõceſſio,& Suſtentatio nuſquam: Deprecatio, Communicatio,Permiſſio,Dialogiſmus, Digreſſio,Reticentia, Licentia,ſemel: Optatio,Prolepſis, Proſopopœia bis:ſed Proſopopœia omniũ maxima & præſtãtiſſima.Præteritio & Exclamatio quater:Apoſtrophe quinquies. Atque hæc elocutionis ornamẽta, ſi ſtudioſius contemplere, videbis in tropis & verborum figuris plus gratiæ & venuſtatis: in figuris ſententiarum plus firmitatis & roboris. Retexe iam Logicã, cùm Rhetoricã retexueris,è topicis inuentionis locis finis bis,efficiens ter, forma, materiáque nuſquam, Facta Catilinæ & Ciceronis quamplurima: Subiecta ter,Adiuncta ſepties,Diſſentanea nuſquam: Maiora nouies, ſed per(Non modò) ſepties: Paria bis, Minora duodecies, Similia quinquies, Diſſimilia omnium Cõparatorum vt ſemper aliàs frequentiſſime,ſemel & vicies: Notatio, Coniugatióque nulla.Partitionis vis quædam ſepties,Definitionis quinquies,vt teſtimoniũ. Principale verò argumentum eſt ex effectis & adiunctis, vt Agraria ſecunda ex fine,tertia è teſtimonio,atque hæc topica ſunt.Analytica ſimiliter excutiamus.Syllogiſmi pleni vſum rarum eſſe iã in Agrariis monuimus,quia multa ſunt αὐτόπιστα per ſe credibilia,& τῷ νῷ intellectu ſimplici contenta, quæ ſyllogiſmi ambitum longiorem & periodũ reiiciunt: & quæ ſyllogiſmũ capere poſſunt, plerunque tamen vna ſyllogiſmi parte poſita,reliquæ prius concipiũtur, quàm exprimi poſſunt,vt (ego) &(tu)in ſyntaxi verborum primæ & ſecundæ perſonæ intelli-

guntur, rarò tamen exprimũtur: Sunt tamen in primæ figuræ modo tertio pleni syllogismi tres: in primo cõnexo septẽ, inconstantes etiam tres. Ac prioris Analyseos & syllogismi hæc sunt. Posterioris Analyseos & methodi si viam artificiosam spectes, vis quædam expressa est, sed non apertè posita. Nec enim deliberationis quæstio proposita, nec perspicuè distributio facta: κρύψεως Aristotelicæ, prudentiæ'que laus maior est: sic ad terrendũ hominẽ furiosum modò seueritas acrius obiicitur, modò lenitas mitius admouetur, vt ad terrores, quos sibi proposuerat Orator, artificiosus ordo de industria occultatus esse videatur. Require igitur διότι quamobrem Catilinã Cicero terruerit? Respondebo, quod è præsentibus virtutibus possum, quia elocutione Rhetorica, inuentione & dispositione Logica ad commouẽdum & terrendum aptissima vsus sit: téque admonebo, vt in exẽplo tanto, támque excellẽti virtutes oratoris ita retextas meditere, & cõsimili caussa aliqua posita imitere. Hic enim fructus tibi proponitur, vt exemplis cognitis artem melius cognoscas, & cognitam commodius exerceas.

FINIS PRIMAE CATILINARIAE.

M. Tullii Ciceronis in L. Catilinam

ORATIO SECVNDA AD Quirites, [redacted], eloquentiæ & philoſophiæ profeſſoris Regii, prælectionibus illuſtrata.

ARGVMENTVM IN SECVNDAM Catilinariam.

Quæ ſuperiorem deliberationem ſecuta ſint, Salluſtius ita deſcribit, Vbi Cicero aſſediſſet, inquit, Catilina vt erat paratus ad diſſimulanda omnia, demiſſo vultu, voce ſupplici poſtulare à patribus cœpit, ne quid de ſe temerè crederent: ex ea familia ortum, ita vitam inſtituiſſe, vt omnia bona in ſpe haberet: ne exiſtimarent ſibi patricio homini, cuius ipſius atque maiorum plurima beneficia in plebem Rom. eſſent, perdita Repub. opus eſſe, cùm eam ſeruaret M. Tullius homo nouus: ad hæc maledicta alia cùm adderet, obſtrepere omnes, hoſtem & parricidam vocare. Tum ille furibūdus, Quandoquidem circunuentus, inquit, ab inimicis præceps agor, incendium meum ruina reſtinguam. Deinde ſe extemplò domum proripuit. Ibi multa ſecum voluens, quòd neque inſidiæ Conſuli procedebant, & ab incendio intelligebat vrbem vigiliis munitam: optimum factu credens, exercitum augere, ac prius quàm legiones ſcriberentur, multa antè capere, quæ bello vſui forent. Nocte intempeſta cum paucis in Manliana caſtra profectus eſt: ſed Cethego atque Lentulo cæteriſque, quorum cognouerat promptam audaciam, mandat, quibus rebus poſſent, opes factionis vt confirment, inſidias Conſuli maturent, cædem, incendia, aliáque belli facinora parent, & ſeſe propediem cum magno exercitu acceſſurum ad vrbem. Hæc Salluſtius. Plutarchus addit cum trecentis eum ſatellitibus abiiſſe. Gratulatio igitur eſt profectionis Catilinariæ ad confirmandum bonos, & debilitandum coniuratos, quaſi victus iam ſit Catilina. Ad hanc enim rem perpetua eſt comparatio coniuratorum & bonorum ciuium quales vtrique ſint: ſed de coniuratis quò manifeſtior infirmitas eorum fieret, prolixius eſt diſputatum. Proponit igitur Orator initio eiectum & profligatum eſſe Catilinam, & hinc gratulatur populo. Prima gratulationis ratio eſt ex adiunctis & conſiliis perſonæ, quòd furioſus, & Reipub. exitium machinatus eiectus ſit.

M. Tullii Ciceronis in L. Catilinam oratio secunda

ad Quirites, [redacted], Eloquentiæ & Philosophiæ professoris Regii, prælectionibus illustrata.

TANDEM aliquádo, Quirites, L. Catilinam furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefariæ moliẽtem, vobis atque huic vrbi ferrum, flammámque minitantem, ex vrbe vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem vrbe prosecuti sumus. Abiit, excessit, euasit, erupit. nulla iam pernicies à monstro illo, atque prodigio mœnibus ipsis intra mœnia comparabitur. Atque hunc quidem vnum huius belli domestici ducem sine cõtrouersia vicimus: non enim iam inter latera nostra sica illa versabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domesticos parietes pertimescemus. Loco ille motus est, cùm est ex vrbe depulsus. palàm iam cum hoste, nullo impediẽte bellum iustum geremus. Sine dubio perdidimus hominem, magnficéque vicimus, cùm illum ex occultis insidiis in apertum latrocinium coniecimus.

FVRENTEM. *Furẽtem audacia, scelus anhelantẽ, metaphoræ videntur esse à canibus rabidis, qui rabie agitati, & perpetuo cursu fatigati, rabiem an-*

helant. ABIIT. *Effecta sunt proximis caussis reddita, abiit, excessit, eiectus: euasit, emissus: erupit, à persequentibus coactus. Non est autem congeries idem significantium, ut Quintilianus ait.* NVLLA. *Ratio secunda ex adiunctis, quòd domesticæ insidiæ sublatæ sint.* MONSTRO ATQVE PRODIGIO. *Tropus duplex est: metonymia pro monstroso atque prodigioso: deinde metaphora pro homine tetro & horrēdo.* ATQVE HVNC. *Tertia ratio item ex adiunctis, quòd Catilina victus sit, ubi amplificatur proximus locus de insidiis.* SICA ILLA. *De qua superiore oratione, Quoties iam tibi extorta est sica ista de manibus.* LOCO ILLE. *Iteratur proxima ratio, & confirmatur di*[redacted]*iam erit bellum, non insidiæ. Metaphora autem est (loco motus) à bello, ubi hostis loco motus, facilius uincitur.* SINE DVBIO. *Tertio idem dicitur. Perdidimus autem hîc, pro, afflximus, positum est: ut pro Sex. Roscio, Mors Scæuolæ ciues suos perdidit & afflixit.*

[a]Quòd verò non cruentum [d]mucronem, vt voluit, extulit, quòd [d]viuis nobis egressus est, quòd ei [a]ferrum de manibus [e]extorsimus, quòd incolumes [d]ciues, quòd stantem [d]vrbem reliquit: quanto tandem illum mœrore [e]afflictũ esse & [e]profligatum putatis? [e]Iacet ille nunc [e]prostratus, Quirites, & se [e]perculsum atque [e]abiectũ esse [e]sentit, & [e]retorquet oculos profectò sæpe ad hanc vrbem, quam ex suis [e]faucibus [e]ereptam esse luget. Quæ quidem [a]lætari mihi videtur, quòd tantam [e]pestem [e]euomuerit, foràsque [e]proiecerit.

QVÒD VERÒ. *Pars altera gratulationis ad mœrorem Catilinariorũ item ex adiunctis, quòd saluis ciuibus Catilina abierit.* FERRVM. *Allegoria similis est illi, Extorta est tibi sica ista de manibus, &c.* IACET ILLE. *Effecta sunt superioribus caussis reddita. Vicimus: uictus itaque iacet, ubi est insignis ἐνεργεία hominis perditi & afflicti. Quinque autem eiusdem generis metaphoræ hîc adhibitæ, afflictus, profligatus, prostratus, perculsus, abiectus, ad hominis cladem significãdam concurrunt.* FAVCIBVS. *Eiusmodi metaphora est oratorio primò, Eripite nos è faucibus eorum, quorum crudelitas nostro sanguine non potest satiari. Omitto fauces ex quibus te eripi uis. Et tertiæ Catilinariæ initio, Ex flamma atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptam, &c.* QVAE QVIDEM. *Opponitur ex eadem re contraria*

patriæ lætitia, ubi allegoria est ab ægrotis, qualis antea fuit illa, Periculum erit inclusum penitus in uenis atque uisceribus.

At si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso, in quo exultat & triumphat oratio mea, me vehementer accuset, quòd tam capitalem hostem non comprehenderim potius, quàm emiserim: non est ista mea culpa, Quirites, sed temporum. Interemptum esse L. Catilinam, & grauissimo supplicio affectum iampridem oportebat: ídque à me & mos maiorũ, & huius imperii seueritas, & Respublica postulabat: sed quàm multos fuisse putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent? quàm multos, qui propter stultitiam non putarent? quàm multos, qui etiam defenderent? quàm multos, qui propter improbitatem fauerent? Ac si sublato illo depelli à vobis omne periculum iudicarem, iampridem ego L. Catilinam non modò inuidiæ meæ, verumetiam vitæ periculo sustulissem: sed quum viderem, ne vobis quidem omnibus re etiam probata, si illum, vt erat meritus, morte mulctassem, fore, vt eius socios inuidia oppressus persequi non possem: rem huc deduxi, vt tum palàm pugnare possetis, cùm hostem apertè videretis.

AT SI. *Prolepsi proponitur alterum superioris deliberationis caput, cur Catilina non potius interemptus sit, quàm emissus.* EXVLTAT. *Metonymia est in (oratio) & metaphora in (exultat) quia inanimatæ rei tribuitur actus, quod sine tropo diceretur, Ergo orās exulto.* TRIVMPHAT. *Metaphoræ origo nota est, quia in triũphis omnis generis gaudia exprimebantur. Ideo Triũphare & Exultare pro eodem sunt: ut pro Cluentio, Palàm exultare lætitia, & triumphare gaudio cæpit.* CAPITALEM. *Capue aliquando* [illegible] *uitam significat: ut, In hac defensione capitis, fortunarũmque omnium,*

pro Rabirio perduellionis reo. Hinc capitale crimen, iudicium, capitalis fraus, hostis, ubi uita periclitatur. INTEREMPTVM. *Confirmatio prolepseos ex iisdem argumentis, quæ in superioris deliberationis exordio, & prosopopœia contra Ciceronem fuerunt.* SED QVAM. *Refutatio prolepseos ex adiunctis, quòd coniuratio nondum planè omnibus pateat, ubi quorūdam ignauia & improbitas notatur. Quod idem bis antea fuit. Primum, Si te Catilina comprehendi iussero, &c. Deinde, Quanquam nonnulli, &c.* AC SI. *Secunda refutationis ratio ex adiunctis commodis,*

Si commodum esset, interemissem:
Non est commodum:
Non igitur interemi.

Hic locus bis antea fuit. Si te interfici iussero, &c. Hoc autem interfecto, &c. REM HVC. *Complexionis loco dissimile illud de aperto bello ponitur, ubi cum subiecto adiunctum collatum notabis, apertæ pugnæ cum aperto hoste.*

Quem quidem ego hostem, Quirites, quàm vehementer foris esse timendum putem, licet hinc intelligatis, quòd illud etiam molestè fero, quòd ex vrbe parum comitatus exierit. Vtinam ille omnes secum suas copias eduxisset. Tongillum mihi eduxit, quem amare in prætexta calumnia cœperat: Publicium & Munatium, quorum æs alienum cōtractum in popinam, nullum Reipublicæ motum afferre poterat, reliquit, quos viros, quanto alieno ære, quàm valentes, quàm nobiles, vos videtis. Itaque ego illum exercitum ex Gallicanis legionibus, & cum hoc delectu, quem in agro Piceno & Gallico Qu. Metellus habuit, ex iis copiis, quæ à nobis quotidie comparantur, magnopere contemno, collectum ex senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis mendiculis & decoctoribus, ex iis, qui vadimonia deserere, quàm illum exercitum, maluerunt: quibus ego non modò si aciem exercitus nostri, verumetiam si edictum Prætoris ostendero, concident. Hos, quos vi-

deo [c]volitare in [d]foro, quos ſtare ad [e]Curiam, quos etiam in Senatum venire, [f]qui nitent vnguentis, qui [g]fulgent [h]purpura, mallem ſecum ſuos milites eduxiſſet: qui ſi hîc permanent, mementote non tam exercitum illum eſſe nobis, quàm hos, qui exercitū deſeruerunt, pertimeſcendos.

QVEM QVIDEM. *Perſequitur quæſtionem, quòd Catilina uictus ſit. Comparatio eſt coniuratorum & bonorum ciuium. παράθεσις longa eſt uſque ad locum (inſtruite nunc) initio etiam comparata, quòd urbani coniurati magis timendi, quàm caſtrenſes.* VTINAM. *Extenuat caſtrenſes Catilinæ copias ex adiunctis, quòd molles ſint, aſoti.* CALVMNIA. *Verbum hoc tranſlatitium eſſe, nec ad rem quicquam facere uidetur. Prætexta autem, toga puerilis erat uſque ad annum decimum ſeptimum, quo uirilis ſumebatur. Metonymia igitur eſt pro ætate iuuenili.* RELIQVIT VERO. *Amplificat ex adiunctis urbanas coniuratorum copias, in quibus undecim ſenatores erant, ac plerique nobiles, ut in argumento dictum eſt.* ITAQVE. *Locus hic corruptus eſt, ubi ἀνταπόδοσις quædam fuerat bonorum ciuium aduerſus utrunque genus coniuratorum. Nec uerò Catilinæ exercitum ex Gallicanis legionibus conflatum Cicero dicere uoluit, præſertim cùm dicat in agro Gallico aduerſus Catilinam copias comparari. Metellus autem hic eſt, ad quem 5. libro Ciceronis ſunt epiſtolæ.* COLLECTVM. *Hæc referēda ſunt ad Caſtrēſes Catilinæ copias, quæ uariis adiūctis extenuātur, & minorū itémq; maiorū collatione.* DECOCTORIBVS. *Metaphora eſt pro aſotis & prodigis, qui ſicut olla aut uentriculus cibos coquendo conſumunt, Tenéſne memoria te prætextatum decoxiſſe, &c. Philip. 2.* VADIMONIA. *Vas propriè dicitur in re capitali, ut obſes in re militari, præs in re pecuniaria. Vadimoniū tamen generaliter accipitur pro ſponſione certo die in iudicium ueniendi. Formula uerò Romanis quondam fuit in uadimonio concipiendo, & promittendo non ea quæ nunc eſt in litibus noſtris: qualis uerò fuerit, neſcio: nec exemplum eius formulæ unquam legiſſe memini. Ignominioſam uerò fuiſſe uadimonij deſertionem locus hic indicat, ſicut alij apud Ciceronem multi.* ACIEM. *Talis oratione ſuperiore metaphora fuit: Aciem authoritatis hebeſcere: acies autem exercitus, exercitum ipſum inſtructum ſignificat.*

— campo ſtetit agmen aperto:
Directǽque acies. Virgil. 2. Georg.

HOS QVOS. *ἀνταπόδοσις de coniuratis urbanis, amplificata rurſus aliis adiunctis.* VOLITARE. *Talis agraria ſecunda metaphora fuit, Volitat ante oculos iſtorum, Iubæ regis filius, &c. Et tertia Catilinaria, Catilinam*

ducere exercitum, & in armis uolitare audiatis. QVI SI. *Complexio ſecundæ collationis(Vrbani coniurati magis timendi) quod probatur, adiuncta hominũ pertinacia,(Vident ſuam cõiurationem cognoſci), attamen non cõmouentur.*

Atque etiam hoc magis ſunt timendi, quòd quid cogitent, me ſcire ſentiunt, neque tamen permouentur. Video cui Apulia ſit attributa, qui habeat Hetruriam: qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui ſibi has vrbanas inſidias cædis atque incendiorum depopoſcerit. Omnia ſuperioris noctis conſilia ad me perlata eſſe ſentiunt: patefeci in Senatu externo die: Catilina ipſe pertimuit: profugit: hi quid expectant? ne illi vehementer errant, ſi illam meã priſtinam lenitatem perpetuam ſperãt futuram. quod expectaui, iam ſum aſſecutus, vt vos omnes factam eſſe apertè coniurationem contra Remp. videretis: niſi verò ſi quis eſt, qui Catilinæ ſimiles cum Catilina ſentire non putet.

APVLIA. *Id antea ſignificatum eſt, Diſtribuiſſe partes Italiæ, ſtatuiſſe quò quenque proficiſci placeret, &c. Manlio autem Hetruria, Septimio Picenus ager, qui nunc Marchia Anconitana dicitur, C. Iulio Apulia erat diſtributa, aliæque aliis partes, ut Salluſtius ait.* CATILINA. *Collatio eſt ueluti maioris. Catilina profugit. cur igitur non fugiunt? Idem tamen paulò pòſt tanquam minus ſumetur.* ME ILLI. *Minitatur urbanis coniuratis, & præteritæ lenitatis finem oſtendit.* NISI. *Ironia eſt cum ſimilitudinis argumẽto.*

Non eſt iam lenitati locus: ſeueritatem res ipſa flagitat: vnum etiam nunc concedam: exeant, proficiſcantur: ne patiantur deſiderio ſui Catilinam miſerum tabeſcere: demõſtrabo iter. Aurelia via profectus eſt: ſi accelerare volent, ad veſperum conſequentur. O fortunatam Rempublicam, ſi quidem

hanc ſentinam huius vrbis eiecerit. Vno mehercle Catilina exhauſto, releuata mihi & recreata Reſpublica videtur. Quid enim mali aut ſceleris fingi, aut excogitari poteſt, quod non ille conceperit? Quis tota Italia veneficus, quis gladiator, quis latro, quis ſicarius, quis parricida, quis teſtamẽtorum ſubiector, quis circũſcriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri poteſt, qui ſe cum Catilina non familiariſſimè vixiſſe fateatur? Quæ cædes per hoſce annos ſine illo facta eſt? quod nefarium ſtuprum non per illum? Iam verò quæ tanta in vllo vnquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipſe amabat turpiſſimè, aliorum amori flagitioſiſſimè ſeruiebat: aliis fructũ libidinum, aliis mortem parentum, non modò impellendo, verùm etiam adiuuando, pollicebatur. Nunc verò quàm ſubitò non ſolùm ex vrbe, verùm etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? Nemo non modò Romæ, ſed nec vllo in angulo totius Italiæ oppreſſus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile ſceleris fœdus aſciuerit.

NON EST *Argumentum ex aduerſis.* VNVM ETIAM. *Permittit urbanis coniuratis egreſſionem, quam Catilinæ ſuaſerat: ex adiunctis res exponitur: deſyderãtur coniurati, & illis uia eſt facilis, tempus breue.* TABESCERE. *Metaphora eſt à tabidis, qui dum phtiſi conſumuntur, propriè dicuntur tabeſcere.* AVRELIA. *De qua oratione ſuperiore, Qui te ad forum Aurelium præſtolarẽtur armati.* O FORTVNATAM. *Diſputatur utilitas permiſſæ egreſſionis collatione minorum. Catilina emiſſo, ciuitas ui-*

detur releuata, quid si comites suum ducem sequentur? περιστάσεις differitur usque ad locũ (Hunc uerò). hæc collatio fuit paulò antè tanquam maiorũ. QVID ENIM. *Disputatur περιστάσεις factis & adiunctis: adiunctis, quòd perditissimis socijs deditus sit Catilina.* SVBIECTOR. *Periphrasis est testamentarij, qui dicitur officiorum tertio, & pro Sestio, id est, qui falsa testamenta subiicit. Generaliter appellatur à Suetonio falsarius.* CIRCVNSCRIPTOR. *Circunscribere, pro decipere, in Lucullo Ciceronis similiter est, Fallacibus & captiosis interrogatiunculis circunscripti atque decepti. Videtur metaphora à feris, quæ indagine circunueniũtur & circunscribũtur.* GANEO. *Vt à popinis popinones, sic à ganeis, meretricum lustris ganeones, qui ganeas frequentant, appellantur.* QVAE CAEDES. *Reuocatur locus superior ex effectis, & inductione partium amplificatur de audacia & intẽperantia: sed intemperantia præsertim, ut Catilina scortaretur idem, & lenocinaretur aliis.* PARENTVM. *Filij familiarum (ait Sallustius) in cõiuratione fuerunt, qui se parentes necaturos receperant.* NVNC VERO. *Concluditur è superioribus factis tantum subitorum coniuratorum manum conuenisse.* FOEDVS. *Talis coniuratorum periphrasis oratione superiore fuit: Scelerum fœdere inter se, ac nefaria societate coniunctos.*

Atque, vt eius diuersa studia in dissimili ratione perspicere possitis, nemo est in ludo gladiatorio paulò ad facinus audacior, qui se non intimum Catilinæ esse fateatur: nemo in scena leuior & nequior, qui se non eiusdem propè sodalem fuisse commemoret. Atque idem tamen stuprorum & scelerum exercitatione assuefactus, frigore & fame & siti ac vigiliis perferendis, fortis ab iis istis suis sociis prædicabatur, cùm industriæ subsidia, atque instrumẽta virtutis, in libidine, audaciáque cõsumerentur. Hunc verò si sui fuerint comites secuti, si ex vrbe exierint desperatorũ hominum flagitiosi greges: ô nos beatos, ô Remp. fortunatã, ô præclarã laudem Cõsulatus mei. Non enim iam sunt mediocres hominũ libidines, non humanæ audaciæ ac tolerandæ: nihil cogitant nisi cædes, nisi incendia, nisi rapinas. Pa-

trimonia sua profuderunt, fortunas suas obligurierunt: res eos iam pridem, fides deficere nuper cœpit: eadem tamen illa, quæ erat in abundãtia, libido permanet. Quòd si in vino & alea comessationes solùm & scorta quærerent, essent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferendi: hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis viris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuiis, complexi mulieres impudicas, vino languidi, confecti cibo, sertis redimiti, vnguentis obliti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis cædem bonorum, atque vrbis incendia.

ATQVE VT. *Adhuc separatim de audacia & intemperantia: nunc de utroque simul, ex adiunctis sociis argumentum est. Gladiatorius autem ludus, audaciæ ludus est, ut Scena in qua impudicæ fabulæ stupris & adulteriis refertæ tractantur, nequitiæ ludus est.* ATQVE IDEM. *Repetitur idem, & naturalia uirtutis semina in uitiosum habitum conuersa demonstrantur.* HVNC VERÒ. *Contra illam πρόθεσιν, Exhausto Catilina ciuitas uidetur recreata: ἀνταπόδοσις tandem sequitur, quæ amplificatur consiliis coniuratorum.* PATRIMONIA. *Dissimile est ad eandem amplificationem, Quanquam libidinis facultas consumpta est, libido tamen permanet. ubi notabis (obligurierunt) metaphoram esse ab eduliorum suauitate, quæ propriè dicuntur obliguriri, uel abliguriri: ut Terentius, Patria abligurierat bona: à λιγυρὸν, id est, dulce, ligurire grammatici putant deductum.* QVÒD SI. *Continuatur amplificatio ex alio dissimili.* HOC VERÒ. *ἀνταπόδοσις aliis aucta dissimilibus.* QVI MIHI. *ὑποτύπωσις intemperantium ex adiunctis mirificè depicta illustratione ἀνταποδόσεως proximæ.*

Quibus ego confido impendêre fatum aliquod: & pœnas iandiu improbitati, nequitiæ, sceleri, libidini debitas, aut instare iam planè, aut certè iam appropinquare. Quos si meus Consulatus, quoniam

sanare non potest, sustulerit, nõ breue nescio quod tempus, sed multa secula propagarit Reip. Nulla est enim natio, quam pertimescamus: nullus rex, qui bellum populo Romano inferre possit: Omnia sunt externa vnius virtute, terra, maríque pacata: domesticum bellum manet: intus insidiæ sunt: intus inclusum periculum est: intus est hostis: cum luxuria nobis, cum amentia, cum scelere certandum est. Huic ego me bello ducem profiteor, Quirites: suscipio inimicitias hominum perditorum. Quæ sanari poterunt, quacunque ratione sanabo: quæ resecanda erunt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare. Proinde aut exeant, aut quiescant: aut si & in vrbe, & in eadem mente permanent, ea, quæ merentur, expectent.

QVIBVS EGO. *Minitatur rursus coniuratis urbanis, & eandem seueritatem ostendit.* FATVM. *Fatum & prosperum & aduersum generaliter dicitur. Ideóque explicatur hîc, quale de pœnis, nempe debitis ac meritis.* QVOS SI. *Disputatur utilitas seueritati coniuncta, quæ deinde dissimilibus latius amplificatur.* NVLLA EST. *Illustratio propositæ utilitatis ex dissimili. Nullum est externũ bellum: hoc solum est domesticum. Sic prima agraria, Nullum externũ periculum, non rex, non gens ulla, non natio pertimescenda, inclusum malum ac domesticum est: à Pompeio enim tum pyratis & Mythridate superato pax summa erat toto oriente.* INTVS. *αὔξη-σις aucta quadam periphrasi coniurationis. Consimilis autem allegoria est in defensione Murenæ. Intus, intus est inquam equus Troianus, à quo nunquam me Consule dormientes opprimemini.* HVIC EGO. *Opponitur rursus ad coniurationem Consulis seueritas, ubi allegoria est à uitiatis partibus corporis, quæ quia sanari non possunt, amputantur.* PROINDE. *Concluditur seueritatis comminatio, & tamen rursus conceditur.*

At etiam sunt Quirites, qui dicant a me in exilium eiectũ esse Catilinam. Quod ego si verbo as-

sequi possem, istos ipsos eiicerem, qui hæc loquuntur. Homo enim videlicet timidus & permodestus vocem Consulis ferre non potuit: simul atque ire in exilium iussus est, paruit. Quid quòd hesterno die, cùm domi meæ penè interfectus essem, Senatũ in ædem Iouis Statoris vocaui, rem omnẽ ad Patres Conscriptos detuli? Quò cùm Catilina venisset, quis eum Senator appellauit? quis salutauit? quis denique ita aspexit, vt perditum ciuem, ac non potius vt importunissimum hostem? quinetiam principes eius ordinis partem illam subselliorum, ad quam ille accesserat, nudam atque inanem reliquerunt.

AT ETIAM. *Prolepsis est secunda, Quòd Catilina crudeliter eiectus sit à Cicerone, quæ variis adiunctis refellitur. Cicero cæteros non eiicit, & Catilina timidus non est.* QVID QVÒD. *Proponitur summa superioris deliberationis, ut appareat, Catilinam à Cicerone eiectum non esse. Repetitur verò tacitum illud Senatus de Catilina iudicium.*

Hîc ego vehemens ille Consul, qui verbo ciues in exilium eiicio, quæsiui à Catilina, an nocturno conuentu apud M. Leccam fuisset, nécne. cùm ille, homo audacissimus, conscĩetia conuictus primò reticuisset, patefeci cætera: quid ea nocte egisset, vbi fuisset, quid in proxima constituisset, quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, docui. Cùm hæsitaret, cùm cunctaretur, quæsiui quid dubitaret proficisci eò, quò iampridem pararat: cùm arma, cùm secures, cùm fasces, cùm tubas, cùm signa militaria, cùm Aquilam illam argenteam (cui ille etiam sacrarium scelerum domi suæ fecerat) scirem esse

bb.iii.

præmiſſam.[a] In exiliũ eiiciebam, quem iam ingreſſum in bellum eſſe videbam? Etenim,[b] credo, Manlius iſte Centurio, qui in agro Feſulano caſtra poſuit, bellum populo Romano ſuo nomine indixit: & illa [a] caſtra nunc non Catilinam ducem expectant: & ille ciectus in exilium ſe Maſſiliam, vt aiunt, non in hæc caſtra, conferet.

HIC EGO. *Accuſatio fuit antea uehemens, quæ leniẽdæ inuidiæ cauſſa quæſtio hîc dicitur: ex adiũctis autem criminis confeſſio ſignificatur.* CVM HAESITARET. *Adduntur alia ſceleris indicia, ex quibus quæſtio hæc altera concluditur:*

Ingreſſus in bellum, non eiicitur in exilium:
Catilina ingreſſus erat:
Non igitur eiiciebatur.

Aſſumptio ex adiunctis belli ſignis præponitur. Catilina ſiquidem paulò pòſt ex agro Rheatino cum faſcibus, atque aliis imperij inſignibus in caſtra ad Mãlium contendit. De aquila ſuperiore oratione dictum eſt. ETENIM. *Altera aſſumptionis ratio ex repugnantibus: Manlius non facit bellum ſuo nomine, Catilinæ itaque nomine.* MASSILIAM. *Maſſiliam ſatis conſtat ex Ariſtotelis Politicis & Cicerone pro Flacco præſtantiſſimam ciuitatem fuiſſe: Ariſtoteles quinto Politico Maſſilienſis conſuetudinis meminit, ut delectu habito, cognitáque cauſſa aditus ad honores cõcedebatur: & pro Flacco Cicero ait, Sic optimatum conſilio gubernatur, ut eius inſtituta laudare facilius ſit, quàm æmulari. Hunc poſtea exilij ſui locum delegit Milo.*

[a] O conditionẽ miſeram non modò adminiſtrandæ, verùm etiam conſeruandæ [a] Reipublicæ. Nunc ſi L. Catilina [a] conſiliis, [a] laboribus, [a] periculis meis [c] circunclusus ac [c] debilitatus ſubitò pertimuerit, ſententiã mutauerit, deſeruerit ſuos, conſiliũ belli faciundi [c] abiecerit, ex hoc [c] curſu ſceleris & belli [c] iter ad fugam atque in exiliũ cõuerterit: [a] non ille à me [c] ſpoliatus armis [a] audaciæ, non [c] obſtupefactus ac perterritus mea diligentia, non de ſpe conatúque [c] depulſus,

ſed indemnatus, innocẽs in exilium eiectus à conſule vi & minis eſſe dicetur: & erunt, qui illum, ſi hoc fecerit, non improbum, ſed timidum: me non diligentiſſimum Conſulem, ſed crudeliſſimum tyrannum exiſtimari velint. Eſt mihi tãti, Quirites, huius inuidiæ falſæ atque iniquæ tẽpeſtatem ſubire, dummodo à vobis huius horribilis belli ac nefarii periculum depellatur. Dicatur ſanè eiectus eſſe à me, dummodo eat in exilium.

O CONDITIONEM. *Diſputatur ſyllogiſmus ille ſuperioris orationis,*

Si Catilina ierit in exilium, Cicero magnam inuidiam ſubibit:
At eam Cicero non recuſat:
Abeat itaque Catilina.

Forma cõcluſionis eſt inconſtans: propoſitio commiſerationem habet, & in exilium fuga exornatur adiunctis antecedentibus. NON ILLE. *Amplificatio propoſitionis ex diſſimili.* ET ERVNT. *Amplificatio ſecunda ex aliis diſſimilibus.* EST MIHI. *Propoſitio adhuc fuit: aſſumptio ſequitur, At Cicero non recuſat inuidiam. Finis autem ſubeundæ inuidiæ notatur.* DICATVR SANE. *Complexio ſyllogiſmi.*

Sed mihi credite, non eſt iturus. Nunquam ego à diis immortalibus optabo, Quirites, inuidiæ meæ leuandæ cauſſa, vt L. Catilinam ducere exercitum hoſtium, atque in armis volitare audiatis: ſed triduo tamen audietis: multóque magis illud timeo, ne mihi ſit inuidioſum aliquando, quòd illum emiſerim potius, quàm quòd eiecerim. Sed cùm ſint homines, qui illum, cùm profectus ſit, eiectum eſſe dicant: iidem, ſi interfectus eſſet, quid dicerent? Quanquam iſti, qui Catilinam Maſſiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quàm verentur. Nemo eſt iſtorum tam miſericors, qui illum non ad Manlium, quàm ad

Maſſilienſes ire malit. Ille autem, ſi mehercules hoc, quod agit, nunquam antè cogitaſſet, tamen latrocinantem ſe interfici mallet, quàm exulem viuere: Nunc verò, cùm ei nihil adhuc præter ipſius voluntatem, cogitationémque acciderit, niſi quòd viuis nobis Roma profectus eſt: optemus potius vt eat in exilium, quàm queramur. Sed cur tam diu de vno hoſte loquimur, & de eo hoſte, qui iam fatetur ſe eſſe hoſtem: & quem, quia, (quod ſemper volui) murus intereſt, non timeo: de iis, qui diſſimulant, qui Romæ remanent, qui nobiſcum ſunt, nihil dicimus? quos quidem ego, ſi vllo modo fieri poſſet, non tam vlciſci ſtudeo, quàm ſanare, & ipſos placare Reipublicæ. neque, id quare fieri non poſſit, ſi me audire voluerint, intelligo.

S E D   M I H I. *Prolepſeos altera defenſio, quòd Catilina non ſit iturus in exilium, ſed ad bellum.* T R I D V O. *Vulgus intra triduum: Cicero tamen pro Milone ſic rurſus ait, Clodius reſpondit illum triduo, ad ſummum quatriduo eſſe periturum. Et pro Murena, Triduo me iureconſultum eſſe profitebor.* M V L T O' Q V E   M A G I S. *Retorquet inuidiæ crimen. Imò inuidioſum potius erit, quòd non occiderim. Sicut in proſopopœia patriæ fuit contra Ciceronem.* S E D   C V M   S I N T. *Argumentum à minoribus.* Q V A N Q V A M   I S T I. *Correctio ex maioribus.* I L L E   A V T E M. *Diſſeritur rurſus ex adiunctis, Catilinam in exilium non iturum:*

Si non tam ex animo ſucceſſiſſet, tamen non iret in exilium:
At ſucceſſit:
Multò itaque minus ibit.

O P T E M V S   P O T I V S. *Complexionis loco ponitur hæc collatio maiorum.* S E D   C V R. *Reuocatur oratio à Catilina ad urbanos coniuratos, tanquam magis timendos, & in uniuerſum diſſeritur, omnes coniuratos deſpiciēdos eſſe, quæ pars eſt principis collationis.* Q V O D   S E M P E R. *Id enim iam ſæpe antea. Dum modò inter me atque te murus interſit. item, Nullo modo me poſſe iiſdem parietibus tutò eſſe tecum, qui in magno periculo eſſem, quòd iiſdem mœnibus contineremur. Item, Muro denique, id quod ſæpe iam dixi,*

seruatur à nobis. QVOS QVIDEM. *Summa futuræ disputationis ponitur, eáque ad oratoris gratiam mitior.*

Exponam enim vobis Quirites, ex quibus generibus hominum istæ copiæ comparentur: deinde singulis medicinam consilii atque orationis meæ, si quam potero, afferam. Primum genus est eorum, qui magno in ære alieno maiores etiam possessiones habent, quarum amore adducti, dissolui nullo modo possunt. Horum hominum species est honestissima (sunt enim locupletes) volūtas verò & caussa impudentissima. Tu agris, tu ædificiis, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus & copiosus sis, & dubites aliquid de possessione detrahere, ac fidem acquirere? Quid enim expectas? bellum? quid ergo? in vastatione omnium, tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? An tabulas nouas? errant, qui istas à Catilina expectant: meo beneficio tabulæ nouæ proferētur, verùm auctionariæ. Neque enim isti, qui possessiones habent, alia ratione vlla salui esse possunt. Quod si maturius facere voluissent, neque (id quod stultissimum est) certare cum vsuris, fructibus prædiorum, locupletioribus his, & melioribus ciuibus vteremur. Sed hosce homines minimè puto pertimescendos, quòd aut deduci de sententia possunt: aut si permanebunt, magis mihi videntur vota facturi contra Rempub. quàm arma laturi.

EXPONAM. *Iteratur eadem propositio ad eandem gratiam. Sex autem genera describentur, omnia ferè ex adiunctorum loco.* PRIMVM. *Definitio primi generis ex adiunctis. Obærati, diuites, auari specie honestissimi, re impudētissimi.* DISSOLVI. *Sic in Officiis, Nunquam nec maius æs*

alienum fuit, nec melius, nec facilius dissolutum est. S P E C I E S. *Vulgus id apparentiã uocat, agra. 2: Aliud quoddã obscurè moliũtur, aliud spe ac simulatione ostentãt.* L O C V P L E T E S. *Diuites habẽtur honesti & probi & illustres, quia disciplina & nobilitas diuitias uidetur comitari, ait Aristo. 4. Polit.* T V A G R I S. *Sequitur morbi definitioné & explicationem sua medicina ex caussis. Velis aliquid uẽdere & fidem acquirere.* Q V I D E N I M. *Occupatur spes cõiurationis & repugnantibus refellitur.* V A S T A T I O N E. *Pro eodem uastitas antea fuit. Denique totam Italiam ad exitium & uastitatem uocas.* A N T A B V L A S. *In præmiis belli propositis à Catilina tabulæ nouæ fuerũt. Veteribus tabulis deletis, uetus æs alienum debitoribus condonabatur, & remittebatur. Tabulæ igitur nouæ hãc remissionem significant. Cicero autem ex dissimili cauillatur & iocatur.* Q V O D S I. *Indicat inertia tantùm æs alienum esse contractum.* C E R T A R E. *Id est, putare fructus prædiorũ usuris maiores esse.* S E D H O S C E. *Concluditur refutatio primi generis.*

Alterum genus est eorum, qui quanquam premũtur ære alieno, dominationem tamen expectant: rerum potiri volunt: honores, quos quieta Repub. desperant, perturbata consequi se posse arbitrantur. Quibus hoc præcipiendum videtur, vnum scilicet & idem, quod cæteris omnibus, vt desperent se id, quod conantur, consequi posse. Primum omnium me ipsum vigilare, adesse, prouidere Reipub. deinde magnos animos esse in bonis viris, magnam concordiam, maximam multitudinẽ, magnas præterea copias militum: deos denique immortales huic inuicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimæ vrbi, contra tantam vim sceleris præsentis auxilium esse laturos. Quòd si iam sint id, quod cum summo furore cupiunt, adepti, num illi in cinere vrbis, & sanguine ciuium (quæ mente cõscelerata ac nefaria cõcupierunt) se Consules ac Dictatores, aut etiam Reges sperant futuros? Non vidẽt se cupere id quod

ſi adepti fuerint, fugitiuo alicui, aut gladiatori concedi ſit neceſſe?

ALTERVM. *Definitur ſecundum genus item ex adiunctis. Obærati ſunt & ambitioſi.* QVIBVS. *Adhibetur definito morbo ſua medicina, ex conſimili refutatione uanæ ſpei, contra quam opponuntur contraria Reip. præſidia in Conſule, ciuibus, exercitu, diis.* QVOD SI. *Continuatur refutatio ex repugnanti euentu: Si uicerint coniurati, optatos honores in exitio urbis non aſſequētur.* FVGITIVO. *Vide num quid hîc deſit, aut ſententia ſit, Gladiatoribus qui uiribus corporis ſuperant, honores in tali bello cōcedi neceſſe eſt.*

Tertium genus eſt ᵈ ætate iam confectum, exercitatione ᵉ robuſtum: quo ex genere eſt ipſe Manlius, cui nunc Catilina ſucceſſit. Hi ſunt homines ex iis ᶠ coloniis, ᵍ quas Feſulis Sylla conſtituit: quas ego vniuerſas ciuium eſſe optimorum & fortiſſimorum virorum ʰ ſentio: ſed tamen hi ſunt coloni, qui ſe inſperatis ⁱ repentiníſque pecuniis ſumptuoſius inſolentiúſque ᵏ iactarunt. Hi dum ædificant tanquam beati, dum prædiis, lecticis, familiis magnis, conuiuiis, apparatibus delectantur, in tantum æs alienum inciderunt, vt, ſi ſalui eſſe velint, Sylla ſit his ab inferis excitandus: qui etiam nonnullos agreſtes, homines ˡ tenues, atque egentes in eandem illam ſpem rapinarum veterum impulerunt. Quos ego vtroſque, Quirites, in eodem genere prædatorum, direptorúmque pono: ſed eos hoc moneo, deſinant ᵃ furere, & proſcriptiones & ᵇ dictaturas cogitare: tantus enim illorum ᶜ temporum dolor ᵈ inuſtus eſt ᵉ ciuitati, vt iam iſta non modò homines, ſed ne pecudes quidē mihi paſſuræ eſſe videantur.

TERTIVM GENVS. *Definitio tertij generis ex adiunctis. Partim ueterani Syllæ Feſulis collocati, profuſi, obærati: partim ruſtici mendiculi.*

QVOS EGO: Significat hac parenthesi paucos ex his colonis coniurasse, reliquos bonos esse. Quadraginta autem septem legiones Sylla in captiuos agros deduxerat. INSPERATIS. *Amplificatur profusio ex uariis factis.* LECTICIS. *Lecticas appellat, quibus molliter portabantur. Martial. l. 6,*

Octophoro sanus portatur Auite Philippus.

SYLLA SIT. *Ex caussa efficiente argumentum est. Sylla ab inferis excitetur, ut largiatur iis rursus proscriptiones, & eos locupletet. Inferos autem notabis Latine dici, ut Græcè τὸν ᾅδην, locum mortuorũ non solùm miserorũ, sed etiam beatorum. Apud inferos enim Elysij campi sunt, ut philosophi non solùm poetæ statuunt. Christiani secus hoc uerbo tantùm miserorum locum significant.* QVOS. *Medicina est proximi morbi eadem ferè quæ secundi generis, quòd omnes boni contrà propugnaturi sint.* NON MODO. *Sic agraria secunda, Non modò ij quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta atque agri lætari mihi uidentur.*

Quartum genus est sanè varium, & mixtum & turbulentum: qui iampridem premũtur: qui nunquam emergent: qui partim inertia, partim malè gerendo negotio, partim etiam sumptibus, in vetere ære alieno vacillant: qui vadimoniis, iudiciis, proscriptionibus bonorum, defatigati, permulti & ex vrbe, & ex agris se in illa castra conferre dicuntur. hosce ego non tam milites acres, quàm inficiatores lentos esse arbitror. Qui homines primùm, si stare non possunt, corruant: sed ita, vt non modò ciuitas, sed ne vicini quidem proximi sentiant: nam illud non intelligo, quamobrem, si viuere honestè non possunt, perire turpiter velint: aut cur minore dolore perituros se cum multis, quàm si soli pereant, arbitrentur.

QVARTVM GENVS. *Definitio quarti generis ex adiunctis, Obærati, ignaui, infortunati, profusi, iudiciis damnati.* EMERGENT. *Metaphora ab aquis. Ad eas aues quæ in mari mergerẽtur, quæ cùm emersissent, pisćemque cæpissent. 2. de natura deo.* PROSCRIPTIONIBVS BONORVM. *Vt creditoribus eorũ satisfieret.* HOSCE. *Refutatio est quarti generis ex collatione maiorum, deinde ex adiunctis, quòd eorũ ma-*

tus obesse non possit. NAM ILLVD. *Cauillatio est ex adiūctis, quòd turpem uitam mors turpis consequatur.* AVT. *Allusio est ad illud dictum, Consolatio miserorum est habere pares.*

Quintum genus est parricidarum, [d] sicariorum, denique omnium [e] facinorosorum: quos ego à Catilina non reuoco: nam neque [f] diuelli ab eo possunt, & [g] pereant sanè in [h] latrocinio: quoniã sunt ita multi, vt eos capere carcer non possit. Postremum autem genus est non solùm numero, verùm etiam genere ipso atque vita, quod proprium est Catilinæ, de eius [i] delectu, imò verò de [k] complexu eius ac [l] sinu, quos pexo capillo nitidos, [a] aut imberbes, aut bene barbatos videtis, manicatis & talaribus ac tritis tunicis, velis amictos, non togis: quorum omnis industria vitæ, & vigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur. In his [c] gregibus [b] omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudicíque versantur: hi pueri tam lepidi ac delicati non solùm [r] amare & amari, neque cantare & psallere, sed etiam sicas vibrare, & spargere venena didicerunt: qui nisi exeunt, nisi [f] pereunt, etiam si Catilina perierit, scitote hoc in Repub. [t] seminarium Catilinariũ futurum. Veruntamen quid sibi isti miseri volunt? num suas secum [a] mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præsertim iam noctibus? quo autem pacto illi Apœninum, atque illas pruinas ac niues perferẽt? nisi idcirco se facilius hyemem toleraturos putant, quòd in conuiuiis nudi saltare didicerũt. [u] O bellum magnopere pertimescen-

dum, cùm hanc ſit habiturus Catilina ſcortatorum cohortem Prætoriam.

QVINTVM GENVS. *Quintum genus ex adiunctis definitur, audaces, facinoroſi, quos tanquam perditos & deſperatos omittit, & breui cum Catilina perituros.* POSTREMVM GENVS. *Poſtremi generis refutatio ex uariis adiunctis. Intimi Catilinæ, lepidi, delicati, libidinoſi.* AVT BENE BARBATOS. *Barba pexa & delibuta nitidos ſignificat: Nam barbati ueteres Romani fuere. Vnum aliquem ex barbatis illis exemplum imperij ueteris, imaginem antiquitatis, columen Reip. diceres intueri. pro Seſtio. Tempore tamen Ciceronis iam delicatiore, barba radebatur.* MANICATIS. *Sic apud Virgilium nono AEneid. manicæ reprehenduntur:*

Et tunicæ manicas & habent redimicula mitræ.

AC TRITIS. *Hæc uerba redundant, & deſunt in exemplaribus quibuſdam.* VELIS AMICTOS. *Significatur hac metaphora laxitas togarũ, quæ uelorũ inſtar panderẽtur.* ANTELVCANIS. *Talis ebrietas in Piſonem arguitur. Vbi galli cantum audiuit, auum ſuum reuixiſſe putat, menſam tolli iubet. Et Martialis,*

Nocturno fœtere mero qui credit Acerram,
Fallitur: in noctem ſemper Acerra bibit.

Concluduntur ſuperiora duobus uerbis, & factis nouis exaggerantur. QVI NISI. *Significat optandum poſtremi generis interitum, ne morum ſimilitudo latius ſerpat, quod metaphora ſeminarij declaratur. Eſt uerò ſeminariũ, locus ſubactus, in quo cùm ſemina fruticum arborũmue excreuerunt, in uinetum, arbuſtũmue transferuntur. Simili metaphora dictum eſt in Piſonem, Ex illo fonte & ſeminario triumphorum. Et primo Offic. Id autem eſt principium urbis, quaſi ſeminarium Reip.* VERVNTAMEN. *Refutatio poſtremi generis ex belli adiunctis, quæ talibus deliciis repugnent, relinquendæ uoluptates, toleranda frigora.* HIS PRAESERTIM. *Menſe Decembri.* APOENINVM. *Mons Apœninus Italiam mediã diuidit. Hic uerò mons uento & frigore biduum Hãnibali obſtitit, ait Liuius.* NISI IDCIRCO. *Cauillatio eſt à repugnãtibus tantæ tolerantiæ.* O BELLVM. *Cõcluditur protaſis uniuerſa de copiis Catilinæ: ἀνταπόδοσις ſequitur de bonorum contrariis copiis, cum quibus ſigillatim ſuperiora breuius comparantur, primùm perſonæ ipſæ, principes cum principibus: deinde milites cum militibus.*

Inſtruite nunc, Quirites, contra has tam [b] præclaras Catilinæ copias [c] veſtra [a] præſidia, veſtróſque exercitus: & primùm [c] gladiatori illi confecto & ſaucio Conſules, imperatoréſque veſtros opponite: deinde

cõtra illam naufragorum eiectam ac debilitatam manum, florem totius Italiæ ac robur educite: iam verò vrbes coloniarum ac municipiorum reſpondebunt Catilinæ tumulis ſylueſtribus. Neque verò cæteras copias, ornamenta, præſidia veſtra cum illius latronis inopia atque egeſtate debeo cõferre: ſed ſi omiſſis his rebus omnibus, quibus nos ſuppeditamus, eget ille, Senatu, Equitibus Romanis, populo, vrbe, ærario, vectigalibus, cuncta Italia, prouinciis omnibus, exteris nationibus: ſi inquam his rebus omiſſis, ipſas cauſſas, quæ inter ſe cõfligunt, contendere velimus: ex eo ipſo, quàm valde illi iaceant, intelligere poſſumus. Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc ſcelus: hinc conſtantia, illinc furor: hinc honeſtas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido: denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cũ vitiis omnibus: poſtremò copiæ cum egeſtate, bona ratio cum perdita, mens ſana cum amentia, bona denique ſpes cum omnium rerum deſperatione confligit. In huiuſmodi certamine ac prælio nónne etiam ſi hominum ſtudia deficiant, dii ipſi immortales cogent ab his præclariſſimis virtutibus tot & tanta vitia ſuperari?

CONFECTO. *Sic Tuſc. 2, Mittunt vulneribus confecti ad dominos, qui quærant quid velint, ſi ſatiſfactum iis non ſit, ſe velle decumbere.* NAVFRAGORVM. *Sic antea, Quòd ſi ſe eiecerit, ſecúmq; ſuos eduxerit, & eo-*

dem undique collectos naufragos aggregauerit. IAM VERO. *Tertia pars de urbibus quæ bonis adsint, desint malis.* NEQVE VERO. *Cõparantur reliquæ belli facultates, quibus coniurati sunt inferiores.* SI INQVAM. *Comparantur secundo post personas, loco caussæ ipsæ ex uariis adiunctis, quibus caussa Catilinæ modis omnibus sit inferior.* CONTENDERE. *Sic actione quarta, In tanta istius impudentia remittendum aliquid uidetur, ne omnia concẽdamus.* DENIQVE AEQVIVS. *Reuocatur inductionis superioris confusio ad quatuor genera uirtutum & uitiorum.* POSTREMO. *Repetitur superiora quadam congerie similiter cõfusa.* IN HVIVSMODI. *Complexio comparationis aucta minorũ collatione. Caussam meliorem etiam si sit inferior, dij adiuuant. Quo ferè modo pro Ligario dictum est, Caussa tum dubia erat, quòd erat aliquid in utraque parte quod probari posset, nunc melior certè ea iudicãda est, quam ètiam dij adiuuerũt.*

Quæ cùm ita sint, Quirites, vos, quemadmodum iam antea dixi, vestra tecta custodiis, vigiliísque defendite: mihi, vt vrbi sine vestro motu ac sine vllo tumultu satis esset præsidii, consultum ac prouisum est. Coloni omnes municipésque vestri certiores à me facti de hac nocturna excursione Catilinæ, facilè vrbes suas finésque defendent: gladiatores (quam sibi ille maximam manum & certissimam fore putauit, quanquam meliore animo sunt, quàm pars patriciorum, potestate tamen in vestra continebuntur. Qu. Metellus (quem ego prospiciens hoc, in agrum Gallicanum Picenúmque præmisi) aut opprimet hominem, aut omnes eius motus conatúsque prohibebit: reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis, iam ad Senatum referemus, quem vocari videtis. Nunc illos, qui in vrbe remanserũt, atque adeò, qui contra vrbis salutem omniúmque vestrûm in vrbe à Catilina relicti sunt, quãquam sunt hostes, tamen quia nati sunt ciues, monitos etiã

atque etiam volo. Mea lenitas adhuc si cui solutior visa est, hoc expectauit, vt id, quod latebat, erumperet: quod reliquum est, iam non possum obliuisci, meam hanc esse patriam, me horum esse Consulem: mihi aut cum his viuendum, aut pro his esse moriendum. Nullus est portæ custos, nullus insidiator viæ: si qui exire volunt, consulere sibi possunt: Qui verò in vrbe se commouerit, cuius ego non modò factum, sed inceptũ vllum conatúmve contra patriam deprehendero, sentiet in hac vrbe esse COSS. vigilãtes, esse egregios magistratus, esse fortem Senatum, esse arma, esse carcerem, quem vindicem nefariorum ac manifestorum scelerum maiores nostri esse voluerunt.

QVAE CVM. *Pro cõplexione gratulationis adhortatio est ad urbis defensionem atque custodiam.* COLONI. *Repetuntur è superiore collatione præsidia coloniarum & municipiorum, & noua gladiatorum præsidia adduntur.* EXCVRSIONE. *Excursio, militare nomen est hoc loco. Heluetij sine dubio sunt in armis, excursionésque in prouinciam faciunt, aut ad Atticum. hinc Excursor. Est populo Rom. certamen cum excursore, cum latrone, cum Spartaco, 4. Philipp.* QVANQVAM. *Correctio est proximæ parenthesis.* Q. METELLVS. *Postremum est aduersus Catilinam præsidium de exercitu Metelli, de quo initio dictum est.* RELIQVIS. *Diligentia Consulis & Senatus ad eandem populi confirmationem ostenditur.* NVNC ILLOS. *Reuocatur ad extremũ significatio lenitatis iam toties adhibita.* MEA LENITAS. *Prolepseos primæ summa repetitur de præteritæ lenitatis & futuræ seueritatis caussa.* NVLLVS EST. *Egressionis libertas iterum permittitur.* QVI VERO. *Minæ initio iactatæ repetũtur, & oppositis caussis augẽtur.* VINDICEM. *Carcerẽ tamen, non pœnam Vlpianus esse dicit, eúmque ad continendos homines, non puniẽdos haberi oportere. Liuius cum Cicerone primo lib. sic ait, Carcer ad terrorẽ increscentis audaciæ media urbe imminens foro ædificatur.*

Atque hæc omnia sic agentur, Quirites, vt res maximæ, minimo motu: pericula summa, nullo tu-

multu: bellum ' intestinum ac ' domesticum post hominum memoriam crudelissimũ & maximum, me vno ' togato duce & imperatore, sedetur. Quod ego sic administrabo, Quirites, vt, si vllo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac vrbe pœnam sui sceleris sufferat: sed ' si vis manifestæ ' audaciæ, si ' impendens ' patriæ periculum me necessariò de hac animi lenitate ' deduxerint, illud profectò perficiam, quod in tanto & tam ' insidioso bello vix optandum videtur, vt ne quis bonus intereat, paucorúmque pœna vos omnes iam salui esse possitis. Quæ quidem ego ' neque mea prudentia, neque humanis consiliis fretus polliceor vobis, Quirites, sed multis & non dubiis deorum immortalium significationibus: quibus ego ' ducibus in hanc spem sententiámque sum ' ingressus: qui iam non procul, vt quondam solebant, ab extero hoste atque longinquo, sed hîc præsentes suo numine atque auxilio sua templa atque ' vrbis ' tecta defendunt: quos vos, Quirites, precari, venerari atque implorare debetis, vt, quam ' vrbem pulcherrimam, ' florẽtissimam, potentissimámque esse voluerunt, hanc omnibus hostium copiis terra maríque superatis, à perditissimorum ciuium ' nefario scelere defendant.

ATQVE HAEC OMNIA. *Repetitur lenitas, & collatione dissimilium amplificatur, quanuis res sit grauissima, tamen moderatè coercebitur.* TOGATO. *Toga, pacis est uestis, ut sagum belli: hinc per metonymiam togatum ducem appellat inermem, unde illud eiusdem laudis elogium ab inuidis reprehẽsum, Cedãt arma togæ, cõcedat laurea linguæ: & certè propria Ciceronis ea laus fuit, Ariobarzanẽ Cappadociæ regem sine prælio restituit: Cilicum, Sy-*

rorúmque tumultus sine gladio pacauit : non solùm hoc difficillimum bellum togatus confecit. Vide Plutarchū in Cicerone. QVOD EGO. *Altera lenitatis amplificatio ex effectis, quòd in neminē, uel certè paucos sit animaduersurus: uidetur autem ad militarem illam legem respicere, de qua pro Cluentio, Statuerunt ita maiores nostri, ut si à multis esset flagitium rei militaris admissum: sortitione in quosdam animaduerteretur, ut metus uidelicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret.* QVAE QVIDEM. *Confirmat studium suum diuino quodam testimonio, ídque ad maiorem populi confirmationem, de quo latissimè tertia Catilinaria.* QVOS VOS. *Concluditur oratio adhortatione ad uenerandos deos. Venerationis argumentum est ex ipsorum deorum beneficiis erga Romam.* VRBEM PVLCHERRIMAM. *Sic antea, Deos denique immortales huic inuicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimæ urbi, contra tantam uim sceleris præsentis, auxilium esse laturos.* PERDITISSIMORVM. *Periphrasis est coniuratorum & coniurationis.*

ANALYSEOS RHETORICAE ET LOGICÆ in secundam Catilinariam summa.

Quis huius gratulationis euētus, quámque gratus Quiritibus fuerit, plebis primò rerum nouarum cupidæ in pristino statu permansio, testimoniū magnum est. Atque illud est ī=: caussas, si lubet, talis euentus cùm Rhetoricas in elocutione, tum logicas in Topica inuentione & analytica dispositione reminiscendo subducamus. Quid elocutio in tropis? Ironia locis octo, Sinecdoche triginta, Metonymia quinquaginta, Metaphora centum legitur. Sed in tropis omnibus geminatis geminatam gratiam recordemur. Hic ego vehemens ille consul, qui verbo ciues in exilium eiicio, Ironia est duplicata. Non in campo, non in foro, non in curia, Sinecdoche triplicata. Maiore gratia tropus vterque simul geminatur. Homo enim videlicet timidus & permodestus vocem consulis ferre non potuit: (timidus, permodestus, non potuit) Ironiæ sunt: (homo, vocem, consulis) Sinecdochæ sunt. Metonymiæ adhuc crebrius multiplicātur: & primi generis, Ferrum, flammámque minitantem: & secundi, Mente conscelerata & impia: & tertii, Tantus enim illorum temporum dolor inustus

eſt ciuitati, ſed imprimis quarti: A monſtro illo atque prodigio,&c.In cinere vrbis & ſanguine ciuium,&c.Ex hac parte pudor pugnat,illinc petulātia,&c.Denique æquitas,tolerātia, fortitudo, virtutes omnes, &c. Sed ex omnibus tropis metaphora & ſimplex & geminata gratiſſima eſt, Quæ ſanari poterunt,quacunque ratione ſanabo:quæ reſecanda erunt,non patiar ad perniciem ciuitatis manare, &c. Florem totius Italiæ ac robur educite. Hæc troporum lumina tam multa ſunt: figurarum multò pauciora: in verbis,Epizeuxim vno, Paronomaſiam duobus, Orbem numeroſum quatuordecim, Poliptoton octodecim,Anaphoram quadraginta locis animaduertemus:cæteras verborum figuras nuſquam.Numeroſæ ſimilitudinis Symploce nuſquam inſignior eſt, quàm eo loco. Sed quàm multos fuiſſe putatis, qui quæ ego deferrem non crederent? quàm multos, qui propter ſtultitiam non putarēt? quàm multos,qui etiam defenderent?quàm multos,qui propter improbitatem fauerent? In ſententiis Optationem, vt Apoſtrophem locis duobus, Permiſſionem & Exclamationem & Prolepſim quatuor, Proſopopœiā obliquam,vt Præteritionem vno obſeruabimus: Cæteras ſententiarum figuras nuſquam. Ita tota elocutio tropis ornatior eſt,quàm figuris.Retexamus logicam, neruos popularis gratulationis & confirmationis videbimus: Ex cauſſarum loco finis præcipuè quidem non adhibetur, ſed locis quatuor incurrit: Efficiens ſummum totius orationis argumentum eſt, de belli facultatibus, quas cōiurati, quáſque contrà boni ciues habeāt: ſicut ſecunda agraria, finis: Tertia teſtimonium: Prima Catilinaria effectum primarium argumentum fuit. Effecta coniuratorum multa ſunt, Subiectum nullum, Adiuncta perpetua,Aduerſum vno loco,Repugnans quatuor,Cætera diſſentanea nulla:E` Comparatis maiora loco vno & viginti,Diſſimilia vno pluribus, Minora quinque, Similia duobus, Par nullum. Sed in maioribus notabis formam illam (Non modò,ſed etiam) ſeptem locis: pluribus hanc (potius quàm, vel non tam,quàm): Notabis in diſſimilibus formam hanc(non hoc, ſed illud) ſex locis: Item per (quanquam, tamen) quinque, vbi nota (quanquam) frequenter omittitur, Me ſcire

ſentiunt, neque tamen permouentur: Notatio coniugatióque nulla: Diuiſio vno loco perſpicua eſt. Exponam vobis ex quibus generibus hominum iſtæ copiæ comparentur, deinde ſingulis medicinam conſilii atque orationis afferam: Definitiones ſunt manifeſtiores ſex propoſitorum generum, ſed ὑποτυπώσεις καὶ ἐνέργεια ad definitionis locum referēdæ ſunt, vt afflicti Catilinæ, Iacet ille proſtratus Quirites, & ſe perculſum atque abiectum eſſe ſentit, & retorquet oculos profectò ſæpe ad hanc vrbem, quam ex ſuis faucibus ereptam eſſe luget, & luxurioſorum coniuratorum, Qui mihi accubantes in conuiuiis, complexi mulieres impudicas, vino languidi, confecti cibo, ſertis redimiti, vnguentis óbliti, debilitati ſtupris, eructant ſermonibus ſuis cædem bonorum atque incēdia. Teſtimonia cùm hominum tum deorum adhibita ſunt. Ergo ſunt hæ quidem vires inuētionis Topicæ: Analyticæ verò diſpoſitiones in ſyllogiſmis plenis, exempla pauciora ſunt, quàm in ſuperiore oratione, & ſatis obſcurè concludūtur. Syllogiſmus ſimplex vnus eſt in primæ figuræ modo tertio: connexi tres, iíque inconſtanter concluſi. Atque iam monui, quàm rarus eſſet vſus ſyllogiſmi pleni. Analyſeos verò poſterioris & methodi ſeu doctrinam, ſeu prudentiam ſpectes, laus hic eſt amplior. Etenim poſitum eſt initio, ad publicam gratulationem, victum eſſe Catilinam: ídque problema tota oratione diſputatum: Partitio quædam facta eſt in comparatione de facultatibus coniuratorum & bonorum ciuium: coniurati in vrbanos & caſtrenſes cōparatione alia diuiſi, rurſúſque omnes in ſex genera diſtributi, tandem partium explicatarum ſumma preſſius conducta & concluſa. Methodus hæc eſt doctrinæ: prudentiæ verò methodus eſt in duplici prolepſi, cur Catilina non ſit interemptus, cur ſit crudeliter eiectus. Vtraque enim non publica populi, ſed priuata Ciceronis cauſſa adhibita eſt: atque in ſecunda, quia periculi plus habebat, plus eſt etiam laboratum: & quanuis ſeueritas lenitáſque variè permiſcetur, lenitati tamen plus eſt conceſſum. Quamobrem cùm requires quibus cauſſis hæc oratio populum delectarit, & in reipublicæ fide confirmarit, hæ tibi Rhetoricæ elocutionis & Logicæ inuentionis ac diſpoſitionis mortuæ licet ar-

dd.iii.

tes respondebunt, ea quibus animi multitudinis oblectari & confirmari poterant, hìc esse adhibita: orationis ornatum, rei sententiæque argumentum via & ordine positũ. Quid si consularem illam vultus tam popularis maiestatem: quid si vocis, quæ paulò altius elata intimis audientium præcordiis, vt Plutarchus ait, timebatur: quid si totã illius Ciceroniani corporis eloquentiam animo conceperis, quanto maiores euentus huius caussas concipies? Ergo hac analysi διὼν sic accipies, & illum fructum duplicem capies, de quo iam sæpe dixi, vt artem cùm Rhetoricam, tum Logicam principiis Aristotelis ἐπαγωγῇ, ἱστορίᾳ, ἐμπειρίᾳ facilius intelligas, facilius exerceas.

FINIS SECVNDAE CATILINARIAE.

M. Tullii Ciceronis in L. Catilinam

ORATIO TERTIA AD QVIrites, [redacted], eloquentiæ & philoſophiæ profeſſoris Regii, prælectionibus illuſtrata.

ARGVMENTVM IN TERTIAM Catilinariam.

Cùm Catilina ingressus ad bellum, hostis patriæ iudicatus esset à Senatu, ad eúmque armis persequendũ Antonius mitteretur, Cicero interea per Allobroges cõiurationem patefecit, coniuratos comprehendit, iudiciis conuicit, custodiǽque tradidit. Historia superiorem consequuta, copiosè à Sallustio sic exponitur: Eisdem temporibus Romæ Lentulus, sicuti Catilina præceperat, quoscúque moribus aut fortuna nouis rebus idoneos credebat, aut per se, aut per alios solicitabat: neque solùm ciues, sed cuiuscunque modi genus hominũ, quod modò bello vsui foret. Igitur P. Vmbreno cuidam negotium dat, vti legatos Allobrogum requirat, eósque si possit, impellat ad belli societatem, existimans publicè priuatímque ære alieno oppressos. Præterea quòd naturâ, Gallica gens bellicosa esset, facilè eos ad tale consilium adduci posse. Vmbrenus quòd in Gallia negotiatus erat, plerisque principibus ciuitatum notus erat, atque eos nouerat. Itaque sine mora, vbi primùm legatos in foro conspexit, percontatus pauca de statu ciuitatis, & quasi dolens eius casum, cœpit requirere, quem exitum tantis malis sperarent. Postquam illos videt queri de auaritia magistratuum, accusare Senatum, quòd in eo auxilii nihil esset: miseriis suis remedium, mortem expectare. At ego, inquit, vobis si modò viri esse vultis, rationem ostendam, qua tanta ista mala effugiatis. Hæc vbi dixit, Allobroges in maximam spem adducti: Vmbrenum orare vt sui misereretur: nihil tam asperum, neque difficile esse, quod non cupidissimè facturi essent, dum ea res ciuitatem ære alieno liberaret. Ille eos in domum D. Bruti perducit, quòd foro propinqua erat, neque aliena consilii propter Semproniam: nam tum Brutus Roma aberat. Præterea Gabinium accersit, quo maior authoritas sermoni inesset, eo præsente coniurationem aperit, nominat socios, præterea multos cuiusque generis innoxios, quò legatis animus amplior esset; deinde eos pollicitos operam suam, domum dimittit. Sed Allobroges diu in incerto habuere quidnam consilii caperent. In altera parte erat æs alie-

num,studium belli,magna merces in spe victoriæ. At in altera maiores opes, tuta consilia, pro incerta spe, certa præmia. Hæc illis voluentibus, tandem vicit Fortuna Reipub. Itaque Q. Fabio Sangæ,cuius patrocinio plurimum ciuitas vtebatur,rem omnem vti cognouerant,aperiunt. Cicero per Sangam,consilio cognito,legatis præcepit, vt studium coniurationis vehementer simulent, cæteros adeant, bene polliceantur: deńtque operam, vti eos quàm maximè manifestos habeant. Iisdem ferè temporibus in Gallia citeriore atque vlteriore,item in agro Piceno,Brutio,Apulia motus erat.Nanque illi quos antè Catilina dimiserat,inconsultè,ac veluti per dementiam,cuncta simul agebant nocturnis consiliis,armorum atque telorum portationibus,festinãdo,agitãdo omnia: plus timoris, quàm periculi effecerant. Ex eo numero complures Q. Metellus Celer Prætor ex decreto S.cognita caussa, in vincula coniecerat: item in citeriore Gallia C. Murena,qui ei prouinciæ legatus præerat.At Romæ Lentulus cum cæteris qui erant coniurationis principes, paratis, vt videbatur, magnis copiis constituerat, vti cum Catilina in agrum Fesulanũ cum exercitu venisset, L. Bestia trib. plebis concione habita, quereretur de actionibus Ciceronis, bellíque grauissimi inuidiam optimo Consuli imponeret. Eo signo proxima nocte cætera multitudo, coniurationis suum quisque negotium exequeretur: sed ea diuisa hoc modo dicebantur. Statilius & Gabinius vti cum magna manu duodecim simul opportuna loca vrbis incenderent,quo tumultu facilior aditus ad Consulem, cæteróſque quibus insidiæ parabantur, fieret. Cethegus Ciceronis ianuam obsideret,eúmque vi aggrederetur: alius autem alium. Sed filii familiarum, quorum ex nobilitate maxima pars erat, parentes interficerẽt: simul cæde & incendio, perculsis omnibus,ad Catilinam erumperent. Inter hæc parata atque decreta,Cethegus semper querebatur de ignauia sociorum,illos dubitando,& dies prolatando,magnas opportunitates corrumpere: facto non consulto in tali periculo opus esse:séque si pauci adiuuarẽt,languentibus aliis impetum in curiam facturum. Naturâ ferox,vehemens,manu promptus erat: maximum bonum in celeritate putabat.

Sed Allobroges ex præcepto Ciceronis per Gabinium cæteros cōueniunt:ab Lentulo, Cethego,Statilio, item Cassio postulant iusiurādum, quod signatum ad ciues perferant: aliter haud facile eos ad tantum negotium impelli posse : cæteri nihil suspicantes dant. Cassius semet eò venturum breui pollicetur , ac paulò ante legatos, ex vrbe proficiscitur. Lentulus cum his Titum Vulturtium quendam Crotoniensem mittit, vt Allobroges priusquam domū pergerent,cum Catilina,data atque accepta fide, societatem cōfirmarent. Ipse Vulturtio literas ad Catilinam dat,quarum exēplum infrà scriptum est.
» Qui sim,ex eo quē ad te misi,cognosces:fac cogites in quan-
» ta calamitate sis,& memineris te virum esse : consideres quid
» tuæ postulent rationes: auxilium petas ab omnibus,etiam ab
» infimis.Ad hæc,mandata verbis dat,cùm ab Senatu hostis iudicatus sit, quo consilio seruitia repudiet. In vrbe parata esse, quæ iusserat,ne cunctetur ipse propius accedere.His rebus ita actis constituta nocte, qua proficiscerentur, Cicero per legatos cuncta edoctus, L. Valerio Flacco & C. Promptino Prætoribus imperat,vt in ponte Miluio per insidias,Allobrogum comitatus deprehēdant. Rem omnē aperit,cuius gratia mittebātur. Cætera,vbi facto opus sit,ita agant:permittit illis homines militares, sine tumultu præsidiis collocatis, sicuti præceptum erat,occultè pontem obsident. Postquam ad id loci legati cum Vulturtio venerunt,& simul vtrinque clamor exortus est: Galli citò cognito consilio sine mora Prætoribus se tradūt.Vulturtius primò cohortatus cæteros,gladio se à multitudine defendit. Deinde vbi à legatis desertus est, multa prius de salute sua Prōptinum obtestatus, quòd ei notus erat. Postremò timidus, ac vitæ diffidens, velut hostibus sese Prætoribus tradidit. Quibus rebus cōfectis, omnia properè per nuntios Consuli declarantur.At illum ingens cura atque lætitia simul occupauere. Nam lætabatur intelligens,coniuratione patefacta, ciuitatem periculis ereptam esse. Porrò autem anxius erat, dubitans in maximo scelere tantis ciuibus deprehensis quid facto opus esset: pœnam illorum sibi oneri, impunitatem perdundæ Reip.fore credebat. Igitur confirmato animo vocari ad se iubet Lētulum, Cethegum, Statilium,

Gabinium, itémque Q. Ceparium Terracinensem, qui in Appuliam ad concitanda seruitia proficisci parabat: cæteri sine mora veniunt. Ceparius paulò antè domo egressus, cognito indicio ex vrbe profugerat. Consul Lentulũ, quòd Prætor erat, ipse manu tenens in Senatũ perducit. Reliquos cum custodibus, in ædem Cõcordiæ venire iubet: eò Senatum aduocat, magnáque frequentia eius ordinis, Vulturtium cum legatis introducit. Flaccum, Prætorem, scriniũ cum literis, quas à legatis acceperat, eodẽ afferre iubet. Vulturtius interrogatus de itinere & de literis, postremò quid, aut qua de caussa cõsilii habuisset, primò fingere, alia, dissimulare, de cõiuratione: pòst vbi fide publica dicere iussus est, omnia vti gestâ erant, aperit: docétque se paucis antè diebus à Gabinio & Cepario socium accitum nihil amplius scire quàm legatós: tantummodo audire solitum ex Gabinio, P. Antronium, Seruium Syllam, L. Vargunteium, multos præterea in ea coniuratione esse. Eadem Galli fatentur. At Lentulum dissimulantem coarguũt, præter literas, sermonibus, quos ille habere solitus erat ex libris Sibyllinis, Regnum Romæ tribus Corneliis portendi: Cinnam atque Syllam antea, se tertium esse, cui fatum foret, vrbis potiri. Præterea ab incenso Capitolio illũ esse vigesimum annum, quem sæpe ex prodigiis aruspices respondissent, bello ciuili cruentum fore. Igitur perlectis literis, cùm prius omnes signa sua cognouissent, Senatus decreuit, vti abdicato magistratu Lentulus, itémque cæteri in liberis custodiis habeantur. Itaque Lentulus P. Lentulo Spinteri, qui tum ædilis erat, Cethegus quinto Cornificio, Statilius C. Cæsari, Gabinius M. Crasso, Ceparius, (nam is paulò antè ex fuga retractus erat) Cn. Terentio Senatori traditur. Ergo hæc historia est, quæ ferè eadem paulò pòst exprimetur hìc à Cicerone. His de caussis Senatus præmium Vulturtio & Allobrogibus (indiciis eorum comprobatis) & Antonio Cõsuli laudem, Ciceroni supplicationem per omnia tẽpla decreuit, ad quam celebrandam populus hac oratione excitatur.

M. Tullii Ciceronis in L. Catilinam oratio tertia

ad Quirites, [redacted], Eloquentiæ & Philoſophiæ profeſſoris Regii, prælectionibus illuſtrata.

REMPVBLICAM, Quirites, vitámque omnium veſtrûm, bona, fortunas, coniuges, liberóſque veſtros, atque hoc domiciliũ clariſſimi imperii, fortunatiſſimam, pulcherrimámque vrbẽ, hodierno die deorũ immortalium ſummo erga vos amore, laboribus, conſiliis, periculíſque meis ex flamma atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptam & vobis conſeruatam ac reſtitutam videtis. Et, ſi non minus nobis iucundi atque illuſtres ſunt ii dies, quibus conſeruamur, quàm illi, quibus naſcimur (quòd ſalutis certa lætitia eſt, naſcendi incerta cõditio: & quòd ſine ſenſu naſcimur, cum voluptate conſeruamur) profectò, (quoniam illum, qui hanc vrbem cõdidit, Romulum ad deos immortales beneuolentia, famáque ſuſtulimus,) eſſe apud vos poſteróſque veſtros in honore debet dies is, qui eandem hanc vrbem cõditam amplificatámque ſeruauit. Nam totius vrbis templis, delubris, tectis omnibus, ſubiectos propè iam ignes

circundatóſque reſtinximus, iidémque gladios in Rempub. diſtrictos retudimus, mucronéſque eorum à iugulis veſtris reiecimus.

R E M P V B L I C A M. *Ponitur initio totius orationis ſumma:*

Ciuitas deorum immortalium gratia, & Ciceronis diligentia conſeruata eſt:

Quare ſupplicatio nomine Ciceronis celebranda:

Sed complexio nondum ponitur. E T S I. *Confirmatio eſt ex collatione parium. Syllogiſmus duplici parentheſi minus apertus eſt:*

Si dies ſalutaris non minus eſt iucundus, quàm natalis, hic ſalutaris dies eſt celebrandus:

Sed primum:

Secundum igitur.

Q V O D S A L V T I S. *Aſſumptionis ſententia ex partium adiunctis probatur in hac parentheſi.* Q V O N I A M I L L V M. *Hac item parentheſi probatur, quod nondum tamen expoſitum eſt, conſequens propoſitionis exemplo conditoris, cuius definitio & nomen ponitur. Duodecimo autem Calendas Maij, Natalis urbis dies cum honore Romuli celebrabatur, ut Ouidius 4. Faſtorum ſcribit.* N A M T O T I V S V R B I S. *Repetitur argumentum initio poſitum, ciuitas eſt liberata.* I G N E S C I R C V N D A T O S. *Sic in Piſonem, Ego tela incentata iugulis ciuitatis de coniuratorum nefariis manibus extorſi: ego faces iam accenſas ad huius urbis incendium comprehendi, protuli, reſtinxi. Eſt autem uerbo (propè) ſignificata breuis ſimilitudo.*

Quæ quoniam in Senatu illuſtrata, patefacta, compertáque ſunt per me, vobis iam exponam breuiter, Quirites, vt & quãta, & quàm manifeſta, & qua ratione inueſtigata & comprehenſa ſint, vos, qui & ignoratis & expectatis, ſcire poſſitis. Principiò vt Catilina paucis antè diebus erupit ex vrbe, cùm ſceleris ſui ſocios, & huiuſce nefarii belli acerrimos duces Romæ reliquiſſet, ſemper vigilaui & prouidi, Quirites, quemadmodum in tantis & tam abſconditis inſidiis ſalui eſſe poſſemus. Nam tum, cùm ex vrbe Catilinam eiiciebam, (non enim iam vereor

huius verbi inuidiam, cùm illa magis ſit timẽda, quòd viuus egreſſus eſt) ſed tum, cùm illum exterminari volebam, aut reliquam coniuratorum manum ſimul exituram, aut eos, qui remanſiſſent, infirmos ſine illo ac debiles fore putabam.

QVAE QVONIAM. Locus docilitatis & attentionis ex adiunctis, coniurationem conuictam in Senatu, breuiter uobis exponam. PRINCIPIO. Narratio lõgiſſima ſequitur de coniuratorum comprehenſione, indiciis, quæſtione, confeſſione, ſecutóque Senatuſconſulto. in quibus omnibus iudiciorum Rom. formula conſyderanda eſt. Comprehenſio ſuis cauſſis diligenter explicatur, quarum prima & princeps eſt Ciceronis diligentia. NAM TVM. Diſſimule ad augendam diligentiæ fidem. Eiecto Catilina putabam reliquos abituros, aut quieturos: at ſecus accidit. Eiiciendi uerò Catilinæ finis præponitur.

Atque ego, vt vidi, quos maximo furore & ſcelere eſſe inflammatos ſciebam, eos eſſe nobiſcum, & Romæ remanſiſſe, in eo omnes dies noctéſque conſumpſi, vt quid agerent, quid molirentur, ſentirem ac viderem: vt quoniam auribus veſtris propter incredibilem magnitudinem ſceleris, minorem fidem faceret oratio mea, rem ita cõprehenderem, vt tum demũ animis ſaluti veſtræ prouideretis, cùm oculis maleficium ipſum videretis. Itaque vt comperi legatos Allobrogum belli Tranſalpini & tumultus Gallici excitandi cauſſa à P. Lentulo eſſe ſolicitatos, eóſque in Galliam ad ſuos ciues eodem itinere cum literis mãdatíſque ad Catilinam eſſe miſſos, comitémque iis adiunctum Vulturtium, atque huic datas eſſe ad Catilinam literas: facultatem mihi oblatam putaui, vt, quod erat difficillimum, quódque ego ſemper optabam à diis immortalibus, tota res non ſolùm à me, ſed etiam à Senatu, & à vobis manifeſtè

deprehenderetur. Itaque hesterno die L. Flaccum, & C. Pontinum Prætores fortissimos atque amantissimos Reip. viros, ad me vocaui: rem omnem exposui: quid fieri placeret, ostendi.

ATQVE EGO. *αἰτιώδης est: attamen neque abierunt, neque quieuerunt: maiorem itaque diligentiam adhibui.* VT QVONIAM. *Ratio maioris diligentiæ ex suo fine, ut coniuratio conuinceretur.* ITAQVE VT. *Adiuuantes caussæ sequuntur, cum principe tamen perpetuo coniunctæ, de Allobrogibus, Prætoribus, militibus. Prima de solicitatione Allobrogum, de quibus ex Sallustio iam dictum est. Fuit autem gens Allobrogum quondam nulla Gallica gente, opibus aut fama inferior. Hannibalis tempore regnum fuit: Hannibálque transiens maiori fratri Branco regnum restituit, ait Liuius, Sabaudia & Delphinatus est hodie.* FACVLTAS. *Concluditur facultas caussæ proximæ.* ITAQVE. *Secunda adiuuans caussa de prætoribus, qui suis adiunctis exornantur.*

Illi autem, qui omnia de Repub. præclara atque egregia sentirent, sine recusatione, ac sine vlla mora negotium susceperunt: & cùm aduesperasceret, occultè ad pontem Miluium peruenerunt: atque ibi in proximis villis ita bipartiti fuerunt, vt Tiberis inter eos & pons interesset: eodem autem & ipsi sine cuiusquá suspicione multos fortes viros eduxerũt: & ego de præfectura Reatina complures delectos adolescentes (quorum opera vtor assiduè in Reipub. præsidio) cum gladiis miseram. Interim tertia ferè vigilia exacta, cùm iam pontem cum magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperet, vnáque Vulturtius: fit in eos impetus, educuntur & ab illis gladii, & à nostris: res erat Prætoribus nota solis, ignorabatur à cæteris: Tum interuentu Pontini atque Flacci, pugna, quæ erat commissa, sedatur: lite-

ræ, quæcunque erant in eo comitatu, integris ſignis Prætoribus tradũtur: ipſi comprehenſi ad me, cùm iam diluceſceret, deducuntur.

ET CVM. *Circunſtantiæ temporis & loci ad perpetuam narrationis fidem interponuntur. Pons autem Miluius extra urbem eſt uerſus Hetruriam.* EODEM, AVTEM. *Tertia cauſſa adiuuans, nempe de militibus, qui ſuis item adiũctis ornantur.* PRAEFECTVRA. *Vbi nundinæ agebantur, & magiſtratus Romanus ius dicebat, præfectura erat. Reate autem, Sabinorum eſt oppidum, umbilicus Italiæ, Varronis patria.* INTERIM. *Præcedentium cauſſarum euentus exponitur adiunctis temporis, loci, item factis.* LITERAE. *Hæc prima pars eſt comprehenſionis de literis & indicibus.*

Atque horum omnium ſcelerum improbiſſimũ machinatorem Cimbrum Gabinium ſtatim ad me nihildum ſuſpicantem vocaui: Deinde item acceſſitur P. Statilius, & poſt eum Cethegus: tardiſſimè autem Lentulus venit, credo quòd in literis dandis præter cõſuetudinem proxima nocte vigilarat. Cum verò ſummis ac clariſſimis huius ciuitatis viris, qui audita re frequentes ad me mane conuenerant, literas à me prius aperiri, quàm ad Senatum referri placeret, ne, ſi nihil eſſet inuentum, temerè à me tantus tumultus iniectus ciuitati videretur: negaui me eſſe facturum, vt de periculo publico non ad conſilium publicum rem integram deferrem. Etenim, Quirites, ſi ea, quæ erãt ad me delata, reperta non eſſent: tamen ego non arbitrabar in tantis Reipub. periculis eſſe mihi nimiam diligentiam pertimeſcendam. Senatũ frequẽtem celeriter, vt vidiſtis, coëgi: atque interea ſtatim admonitu Allobrogum, C. Sulpitium Prætorem fortem virum miſi, qui ex ædibus

Cethegi, ſi quid telorum eſſet, efferret: ex quibus ille maximũ ſiccarum numerum & gladiorum extulit.

ATQVE HORVM. *Secunda pars comprehenſionis de quatuor coniuratis, ſuis adiũctis illuſtrata.* CREDO. *Cauillatur ſomnum Lentuli ex efficiẽte cauſſa.* CVM VERO. *Interponitur ad maiorem fidem reprehenſio, quaſi nimiæ diligentiæ: argumentum ex adiunctis eſt.* ROGAVI. *Refutatio reprehẽſionis ex coniugatis: De publico periculo publicè differendum.* ETENIM. *Confirmatio ex diſſimili. In publici periculi, quanuis falſa ſuſpicione, tamen diligentia non accuſanda.* SENATVM. *Complexio refutationis.* ATQVE INTEREA. *Interponitur comprehenſæ coniurationis indicium ex telis Cethegi.*

Introduxi Vulturtium ſine Gallis: fidem ei publicam iuſſu Senatus dedi: hortatus ſum, vt ea, quæ ſciret, ſine timore indicaret: tum ille dixit, cùm vix ſe ex magno timore recreaſſet, à P. Lentulo ſe habere ad Catilinam mandata & literas, vt ſeruorum præſidio vteretur, & ad vrbem quamprimum cum exercitu accederet: id autem eo conſilio, vt cùm vrbem omnibus ex partibus, quemadmodum deſcriptum diſtributúmque erat, incendiſſent, cædémque infinitam ciuium feciſſent, præſtò eſſet ille, qui & fugientes exciperet, & ſe cum his vrbanis ducibus coniungeret. Introducti autem Galli, iuſiurandum ſibi & literas à P. Lẽtulo, Cethego, Statilio, ad ſuam gentem datas eſſe dixerũt, atque ita ſibi ab his, & à L. Caſſio eſſe præſcriptum, vt equitatum in Italiam quamprimum mitterẽt: pedeſtres ſibi copias non defuturas: Lentulum autem ſibi confirmaſſe, ex fatis Sibyllinis Aruſpicúmque reſpõſis ſe eſſe tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius vrbis atque im-

perium peruenire esset necesse: Cinnam ante se & Syllam fuisse: eundémque dixisse, fatalem hunc esse annum ad interitum huius urbis atque imperii, qui esset decimus annus post [a] virginum absolutionem, post Capitolii autem incensionem, vigesimus.

INTRODVXI. *Prima pars narrationis adhuc fuit, quomodo comprehensi cõiurati, indicia & quæstiones sequuntur, primùm Vulturtij: Res illustratur adiunctis.* INTRODVCTI. *Indicium Allobrogum sequitur, actis & scriptis primè cõmuniter expositum.* EQVITATVM. *Equitatus Gallicus iam olim celebris fuit, Quingẽti equites Heluetij (ait Cæsar) quatuor millia Romanorum equitum, loco pepulerũt: imò, quod incredibile ferè est, equites minus triginta Galli, Maurorum equitum duo millia fugarunt, ut in bello Africano Hircius. Regio uerò equitationi apta, & in ea nobiles opulenti disciplinam illam ueterem uidentur adhuc conseruasse. Hæ siquidem caussæ sunt equitatus, ut Aristoteles in Politicis docet.* LENTVLVM. *Separatim indicantur Lentuli dicta, qui & sibi regnum, & urbi exitium futurum confirmabat. Paralogismus uerò sophisticus ex illis fatis, Lentulo eiusmodi fuit,*

Tertius Cornelius Romæ regnabit: cùm tres Cornelios regnaturos fata prædixerint, duóque iam regnarint, Cinna & Sylla:

Lentulus est ille tertius Cornelius:

Regnabit igitur.

Propositio illa fatidica mentiri potuit, & assumptio falsum polliceri. VIRGINVM. *Fabiam uestalem significat, de qua iam in summo argumento dictum est. Hac de re locus in oratione Ciceronis in toga candida habita sic fuerat aduersus Catilinam: Hanc tu habes dignitatem, qua fretus me contemnis & despicis: an eam qua reliquum uitæ consequutus, cùm ita uixisti, ut non esset locus tam sanctus, quò non aduentus tuus, etiam cùm culpa nulla subesset, crimen adferret? Ad hæc Ciceronis uerba Asconius ait, Fabia uirgo uestalis caussam incesti dixerat, cùm ei Catilina obiiceretur, erátque absoluta hæc Fabia, quia soror erat Terẽtiæ Ciceronis. Ideo sic dixit, etiã si culpa nulla subesset: ita & suis pepercit, & nihilo lenius inimico summi opprobrij turpitudinẽ obiecit.* INCENSIONEM. *Capitolium opus regium, Romæ magnificum fuit, paulóque ante Syllanam tyrannidem incensum, incendij tamen caussa latuit. Ait Appianus primo bellorum ciuilium.*

Hanc autem Cethego cum cæteris cõtrouersiam fuisse dixerunt, quòd cum Lentulo & cæteris Satur-

nalibus cædem fieri, atque vrbem incendi placeret, Cethego nimium id longum videretur. Ac ne longum ſit, Quirites, tabellas proferri iuſſimus, quæ à quoque dicebantur datæ. Primùm oſtendimus Cethego: ſignũ cognouit: nos linum incidimus, legimus: erat ſcriptum ipſius manu Allobrogum Senatui & populo, ſeſe, quæ eorum Legatis confirmaſſet, eſſe facturum: orare, vt item illi facerent, quæ ſibi Legati eorum præcepiſſent. Tum Cethegus, qui paulò antè aliquid de gladiis ac ſicis, quæ apud illum itidem erant deprehenſæ, reſpondiſſet, dixiſſétque ſe ſemper bonorum ferramẽtorum ſtudioſum fuiſſe: recitatis literis debilitatus atque abiectus, conſcientia conuictus repentè conticuit. Introductus Statilius, cognouit manum & ſignum ſuum: recitatæ ſunt tabellæ in eãdem ferè ſentẽtiam: confeſſus eſt.

HANC AVTEM CETHEGO. *Separatim rurſus indicantur Lentuli, ſed & Cethegi dicta de urbis exitio controuerſa. Fuit autem Lentulus tardior, & ſomnus eius antea notatus eſt: ideo rem differebat. Cethegus uerò natura ferocior & manu prõptior. Itaque, ut dictum eſt, de ignauia cæterorum conquerebatur, maximúmq; in celeritate bonum putabat: Saturnalia uerò quæ quinque uel ſeptem, ut opinio hîc uaria eſt, diebus, 14. Calend. Decembris celebrari incipiebant, idcirco delecta erant, quia dies illi omnis generis lætitiæ dediti erant, ut uoluptatibus occupata ciuitas minus inſidias ſentiret. ut apud Virgilium capta Troia dicitur,*

Inuadunt urbem uino ſomnóque ſepultam.

AC NE. *Tranſit à quæſtionibus indiciorũ ad reorum quæſtionem & confeſſionem: ac primùm ut Cethegus ſignum literarum ſuarum cognouerit, & quæ fuerit earũ ſentẽtia. Signum uerò nunc appellat, ſigilli alicuius imaginẽ, imò quo tabellas occludimus, aut cæra imprimimus. Talis imago fuit in ſigno Lentuli, Imago aui Lentuli, ut mox dicetur. Sic Octauius Sphinge uſus eſt, mox imagine Alexandri magni, nouiſſimè ſua, qua ſignare inſecuti principes perſeuerarunt, ait Suetonius. Tale ſignum in annulo ſignatorio, qui poſtea dictus eſt, imprimi ſolebat.* TVM CETHEGVS. *Interceſſit quædam Cethegi defenſio*

de ſicis & gladiis per Sulpitium prætorem ex ædibus Cethegi exportatis, deque iis in epiſtola mentio quædam fuerat, unde conuictus eſt Cethegus. FERRAMENTORVM. *Inſtrumẽtum quoduis ferreum ferratúmue, ferramẽtum dicitur. Quæ molitio, quæ ferramenta, qui uectes, 2. de natura Deorum dixit Cicero de fabrorum inſtrumentis: ſic ferramenta tonſoria & quorumlibet artificum dicuntur. Synecdoche igitur hîc eſt pro telis & gladiis, & militaribus inſtrumentis.* INTRODVCTVS. *Quæſtio & confeſſio Statilij propter ſimilitudinem ſuperioris breuius expreſſa.* MANVM. *Metonymia pro ſcriptura, ſeu litera: ut ad Atticum Cicero, Alexidis manum amabam, quòd tam propè accedebat ad ſimilitudinem literæ tuæ.*

Tum oſtendi tabulas Lentulo: & quæſiui, cognoſceréttne ſignum: annuit: eſt verò, inquam, ſignum quidẽ notum, imago aui tui clariſſimi viri, qui amauit vnicè patriam, & ciues ſuos: quæ quidem te à tanto ſcelere etiam muta reuocare debuit. Legũtur eadem ratione ad Senatum Allobrogum, populúmque literæ: ſi quid de his rebus dicere vellet, feci poteſtatem. Atque ille quidem primò negauit: pòſt autem aliquanto, toto indicio expoſito atque edito, ſurrexit: quæſiuit à Gallis, quid ſibi eſſet cũ his, quamobrem domum ſuam veniſſent: itémque à Vulturtio: qui cùm illi breuiter cõſtantérque reſpondiſſent, per quem ad eum, quotiéſque veniſſent: quæſiſſéntq; ab eo, nihílne ſecum eſſet de fatis Sibyllinis locutus: tum ſubitò ille ſcelere demens, quanta vis conſcientiæ eſſet, oſtẽdit. Nam cùm id poſſet inficiari, repentè præter opinionem omnium cõfeſſus eſt: ita eum non modò ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua ſemper valuit, ſed etiã propter vim ſceleris manifeſti atque deprehenſi, impudentia, qua ſuperabat omnes, improbitáſque defecit.

TVM OSTENDI. *Quæstio & confessio Lentuli: primùm de signo, ex cuius adiuncta imagine commiseratio quædam obiurgationi permista interponitur.* AVI TVI. *Hic est P. Lētulus, de quo quarta Catilinaria, Atque illo tēpore huius auus Lentuli clarissimus uir, armatus, Gracchum est persecutus, & graue uulnus accepit, ne quid de summa dignitate Reip. minueretur.* LEGVNTVR. *Hanc quæstionem latius fortasse prosequitur, ne tantus uir indicta caussa oppressus uideatur. Repræsentatur autem prosopopœia quadam defensio Lentuli inconstans, ueluti malè conscij, qui primò negat, tum confitetur.* EDITO. *Id est, prolato & recitato: ut pro Cluentio dicitur, Tabellæ quæstionis plures proferuntur, quæ recitatæ uobísque editæ sunt.* QVI CVM. *Confutatio contrariis signis, & Lentuli dictis instructa.* TVM SVBITO. *Concluditur confessio Lentuli, & adiunctis exaggeratur. Res erat incerta, reus disertus, impudens, improbus, tamen confessus est.* INGENIVM. *Periphrasis est eloquentiæ ex caussa, naturali nempe ingenio, & exercitatione. De eloquentia uerò P. Lentuli Suræ in Bruto Cicero, cùm de Curione & Lentulo sic conclusisset: Ita tanquam Curio copia nonnulla uerborum, nullo alio bono tenuit oratorū locum: sic Lentulus cæterarū uirtutū dicendi mediocritatem actione occultauit, in qua excellens fuit. Neque multò secus P. Lentulus cuius & excogitandi, & loquendi tarditatem tegebat formæ dignitas, corporis motus, plenus & artis, & uenustatis: uocis & suauitas & magnitudo: sic in hoc nihil præter actionem fuit: cætera etiam minora quàm in superiore. Hæc de P. Lentulo Cicero, quem paulò antè Suram nominauerat.* IMPVDENTIA. *Impudētiæ & improbitatis exēplum Plutarchus in Cicerone exponit. Cùm enim Lentulus accusaretur, quòd publicam pecuniam dilapidasset, spreto crimine & contempto in Senatu cauillatus est. Rationē dixit sibi nequaquam reddēdam, sed præbēdam suram, ut pueri solent, qui in ludo sphæræ peccauerint. Hinc Sura cognominatus est. Hic etiam cùm in iudicio quodam iudices corrupisset, & duabus sententiis superasset, In altero, inquit, impensa frustrà facta est: satis enim erat una sententia superare.*

Vulturtius verò subitò proferri literas atque aperiri iussit, quas sibi à Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atqui ibi vehementissimè [c] perturbatus Lentulus, tamen [d] signum & [e] manum suam cognouit. erāt autē scriptæ sine nomine, sed ita: QVI SIM, EX EO, QVEM AD TE MISI, COGNOSCES. CVRA VT VIR SIS, ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS

P R O G R E S S V S: E T V I D E Q V I D I A M T I B I S I T N E C E S S E. C V R A V T O M N I V M T I B I A V X I L I A A D- I V N G A S, E T I A M I N F I M O R V M.

Gabinius deinde introductus, cùm primò impudenter respondere cœpisset, ad extremum nihil ex iis, quæ Galli insimulabant, negauit. Ac mihi quidem Quirites, cùm illa certissima sunt visa argumenta atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique vniuscuiusque confessio: tum multò illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas. Sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnunquam inter se aspiciebant, vt non iam ab aliis indicari, sed ipsi à se viderentur.

V V L T V R T I V S. *Cõuincitur iterũ Lentulus alio testimonio, literarum nempe ad Catilinam: quarum exẽplum recitatur hîc ad maiorem fidem, cùm superiorum sententia tantùm posita sit.* Q V I S I M. *Hæc epistola est eadem sententia in Sallustio, sed non uerbis iisdem, & fortasse Sallustius in eadem suis uerbis, quàm Ciceronis uti maluit.* G A B I N I V S. *Postremò quæstio Gabinij & confessio propter similitudinem breuius comprehensa.* A C M I H I. *Peroratur summa quæstionis uniuersæ, repetito conscientiæ loco, qui potest in hunc syllogismum includi:*

Conscientia, certissimum sceleris est argumentum:
Coniurati sunt ea conuicti:
Certissimo igitur argumento.

Propositio collatione minorum exaggeratur, cuius ἀπόδοσις periphrasim conscientiæ continet ex adiunctis. S I C O B S T V P V E R A N T. *Assumptionis sententia factis mirificè picta & expressa.*

Indiciis expositis atque editis, Quirites, Senatum cõsului, de summa Reipub. quid fieri placeret. Dictæ sunt à principibus acerrimæ ac fortissimæ sententiæ, quas Senatus sine vlla varietate est consecutus:

& quoniam nondum eſt perſcriptum Senatuſconſultum, ex memoria vobis Quirites, quid ' Senatus cēſuerit, exponam. Primùm mihi gratiæ verbis ' ampliſſimis aguntur, quòd ' virtute, ' conſilio, ' prouidentia mea ' Reſpub. periculis ſit maximis liberata: deinde L. Flaccus, & C. Pontinus Prætores, quòd eorum ' opera ' forti ' fidelíque vſus eſſem, meritò ac iure laudātur: atque etiam viro forti collegæ meo C. Antonio laus impartitur, quòd eos, qui huius coniurationis participes fuiſſent, à ſuis & ' Reipub. ' conſiliis ' remouiſſet. Atque ita cenſuerunt, vt P. Lentulus, cùm ſe Prætura abdicaſſet, tum in cuſtodiam traderetur: itémque vti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præſentes erant, in cuſtodiam traderentur: atque idem hoc decretum eſt in L. Caſſium, qui ſibi procurationem incendendæ vrbis depopoſcerat: in M. Ceparium, cui ad ſolicitandos paſtores Apuliam eſſe attributam, erat indicatum: in P. Furium, qui eſt ex iis ' coloniis, quas Feſſulas L. Sylla deduxit: in Qu. Manlium Chilonem, qui vnà cum hoc Furio ſemper erat in hac Allobrogum ' ſolicitatione ' verſatus: in P. Vmbrenum libertinum hominem, à quo primùm ' Gallos ad Gabinium perductos eſſe conſtabat.

INDICIIS. *Duæ partes narrationis adhuc fuerunt, cōprehenſio coniuratorum & inquiſitio: tertia ſupereſt de* S. C. *quod primum ſuis adiunctis laudatur, quia ſeuerum, & ſummo conſenſu factum.* ET QVONIAM. *Prolepſis, quòd non recitetur ad uerbum* S. C. *ubi notabis exemplum noſtri fori diſſimile: ſimul enim ac dicuntur, iudicum noſtrorum ſententiæ ſcribuntur: tum non item, & ex orationibus* Ciceronis *conſtat unum certum eorum iudiciorum ſcribam non fuiſſe.* PRIMVM MIHI. *Prima pars* S. C. *de gratiis*

Ciceroni, prætoribus, Antonio habitis, in quibus singulis adscribuntur suæ caussæ. VIRO FORTI. *Antonium Cicero in toga candida uehementer uexauerat, obiecerátque ab eo spoliatos Achæos, disturbatum iudicium: appellarátq; in exercitu prædonem, in introitu gladiatorem, in uictoria quadrigarium. Vide Asconium in commentariis eius orationis. Cicero etiam in Pisonem de Antonio ait, Ergo Antonium collegam cupidum prouinciæ, multa in Rep. molientem, patientia & obsequio meo mitigaui. Quare laus ista tempori concessa est, non ueritati tributa.* ATQVE ITA. *Secūda pars est S.C. de custodia & supplicio cōprehensorum, quos nouem nominatim recitat: quatuor primùm, de quibus iam dictum est.* ABDICASSET. *Abdicare se libertate, tutela, magistratu, & cōsimilibus, pro deponere libertatem, tutelam, Magistratum, Cicero dicit: aliquando nomen omittit, ut 2. de nat. Deo. Senatus censuit, ut Coss. abdicarent, abdicauerunt. Sallusthius idem aliter dicit. Abdicare præturam.* ATQVE IDEM. *Reliquorum quinque comprehensorum crimen attingitur, quia de iis adhuc nil erat dictū. De Cassio paulò pòst rursus, Ceparium Sallusthius ait è fuga retractū. De furio nil dicitur, & uidetur hîc aliquid deesse.* LIBERTINVM. *Libertinus appellatur qui ex iusta seruitute manumissus est, contrà Ingenuus opponitur, aliquādo etiam qui ex liberto natus est etiam libertinus dicitur.*

Atque ea lenitate Senatus est vsus, Quirites, vt ex tanta cōiuratione, tantáque vi ac multitudine domesticorum hostium, nouem hominum perditissimorū pœna Repub. conseruata, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. Atque etiam supplicatio diis immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est, Quirites: quod mihi primùm post hanc vrbem conditam togato contigit: & his decreta verbis est, quòd vrbem incendiis, cæde ciues, Italiam bello liberassem. Quæ supplicatio si cum cæteris conferatur, Quirites, hoc interfit, quòd cæteræ bene gesta, hæc vna, conseruata Republica, cōstituta est. Atque illud, quod faciendum primùm fuit, factum atque trāsactum est. Nam P. Lentulus, quanquam patefactus indiciis & confessionibus suis, iudicio Senatus non modò Prætoris ius, ve-

rumetiam civis amiserat, tamen magistratu se abdicavit: vt quæ religio C. Mario clarissimo viro non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretũ, Prætorem occideret, ea nos religione in priuato P. Lẽtulo puniendo liberaremur.

ATQVE EA. Colludatur ad extremum narrationis, Senatus lenitas, ne cæteri cõiurati cõmoueantur, quasi pœna ad hos nouem solos sit peruẽtura. In cõplures tamẽ postea seuerè animaduersum est. ATQVE ETIAM. *Accedit ad supplicationem, cuius caussas narratio longior exposuit: exornat uerò primùm adiunctis & caussis. Primus Cicero tam honorifica de caussa supplicationem meruit.* QVAE SI. *Secunda exornatio ex dissimilitudine aliarum supplicationum.* ATQVE ILLVD. *Digressio quædam de moderata Lentuli pœna. Quamuis ne ciuis quidem esset, tamen tanquam magistratus iussus est abdicare se Prætura: dissimile est. Hanc historiam Plutarchus notauit in Cicerone. Purpura, inquit de Lentulo, in Senatu posita, uestem fortunæ congruentem induit.* VT QVAE. *Continuatur idem dissimili exemplo Marij, de quo initio primæ Catilinariæ dictum est: amplissimè uerò pro Rabirio perduellionis reo.*

Nunc quoniam, Quirites, sceleratissimi periculosissimíque belli nefarios duces captos iam & comprehensos tenetis, existimare debetis omnes Catilinæ copias, omnes spes, atque opes his depulsis vrbis periculis concidisse. Quem quidem ego cùm ex vrbe pellebam, hoc prouidebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Cassii adipem, nec C. Cethegi furiosam temeritatem pertimescẽdam: Ille erat vnus timendus ex his omnibus, sed tandiu, dum mœnibus vrbis continebatur: omnia norat, omnium aditus tenebat: appellare, tentare, solicitare poterat, audebat: erat ei consilium ad facinus aptum: consilio autem neque lingua, neque manus deerat. Iam ad cæte-

ras res conficiendas certos homines delectos ac descriptos habebat. Neque verò cùm aliquid mandauerat, confectum putabat: " nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, vigilaret, laboraret: frigus, sitim, famem ferre poterat.

NVNC QVONIAM. *Digreditur iterum, & ex his rebus gestis disputat uictum esse Catilinam: quod ad plebis confirmationem & adhortationem supplicationis referri potest.* QVEM QVIDEM. *Dissimilitudo Catilinæ cum cæteris coniuratis, ut qui in urbe maximè timendus fuerit: antea uerò disputauit eiectum minus timendũ.* LENTVLI SOMNVM. *His tribus metonymiis significat tardum Lentulum & somniculosum, Cassium præpinguem, Cethegum furiosum: Lentuli somnus etiam notatus est antea. Tardissimè autem Lentulus uenit, credo, quòd in literis dandis præter consuetudinem proxima nocte uigilarat.* ILLE ERAT. *αὐξανόντως, uariis personæ adiunctis confirmata, quòd acer, callidus, disertus, audax, multis aditus, diligens.*

" Hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligẽtem, nisi ex domesticis insidiis in castrẽse latrocinium cõpulissem (dicam id quod sentio, Quirites) non facilè hanc tãtam molem mali à ceruicibus vestris depulissem: non ille vobis Saturnalia constituisset: neque tantò antè exitium ac fati diem Reipublicæ denuntiasset: neque commisisset, vt signum, vt literæ suæ, testes denique manifesti sceleris deprehẽderentur: quæ nunc illo absente sic gesta sunt, vt nullum in priuata domo furtum vnquam sit tam palàm inuẽtum, quàm hæc tanta in Rempublicam coniuratio manifestò inuenta atque deprehensa est. Quòd si Catilina in vrbe ad hanc diem remansisset: quanquam quoad fuit, omnibus eius consiliis occurri atque obstiti, tamen

vt 'leuissimè dicam,' dimicandum nobis cum illo fuisset: neque nos vnquam, dum ille in vrbe hostis fuisset,' tantis periculis 'Remp. tanta pace,' tanto otio, tanto silentio liberassemus.

HVNC EGO. *Sententia est huius propositionis, Si Catilina eiectus non esset, periculum summum fuisset, ad cuius rationem proximus locus repetitur.* NON ILLE. *Amplificatur idem alia dissimilitudine Catilinæ & comprehensorum.* QVAE NVNC. *ἀνταπόδοσις. At comprehensi illa omnia egerunt. augetur autem collatione minorum.* QVOD SI. *Repetitur propositionis sententia, Si Catilina eiectus non esset, periculum summum fuisset.*

Quanquam hæc omnia, Quirites, ita sunt à me administrata, vt deorum immortalium ' 'nutu atque consilio & gesta & prouisa esse videantur, ídque cùm coniectura ' cõsequi possumus, quòd vix videtur humani ' consilii tantarum rerum gubernatio esse potuisse, tum verò ita præsentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, vt eos penè oculis videre possemus. " Nam vt illa " omittã, visas nocturno tempore ab occidente ' faces, ardorémque cæli, vt fulminum iactus, vt terræmotus, cæteráque, quæ tam multa ' nobis Consulibus facta sunt, vt hæc, quæ nunc fiunt, canere dii immortales viderentur: hoc certè Quirites, quod sum dicturus, ' neque prætermittendum, neque relinquendum est. Nam profectò memoria tenetis, ' Cotta & Torquato Consulibus, complures in Capitolio turres de cælo esse percussas, cùm & simulacra deorum immortalium depulsa sunt, & statuæ veterum hominum deiectæ, & legum ' æra liquefacta: tactus est etiam ille, qui hanc vrbem condidit, ' Romulus, quem inauratũ in Capitolio paruũ atque lactentem vberibus lupinis inhiantem fuisse

meminiſtis. Quo quidem tempore cùm Aruſpices ex tota Hetruria conueniſſent, cædes atque incendia, & legum [c] interitum, & bellum ciuile ac domeſticum, & totius [a] vrbis ac [a] imperii [c] occaſum appropinquare dixerunt, niſi dii immortales omni ratione placati, ſuo numine propè [d] fata ipſa flexiſſent.

QVANQVAM HAEC. Regreditur ad ſupplicationem ex repreſſæ coniurationis cauſſa, quam ſpecie correctionis amplificat, tanquam non Cicero, ſed dij repreſſerint. IDQVE CVM. Approbatio ex adiunctis, deinde etiam teſtimoniis diuinis, quæ latiſſimè poſtea diſſeruntur, & in peroratione ſuperioris orationis breuiter attingũtur. NAM VT. Explicat teſtimonia diuina ex phyſicis τῶν μετεώρων oſtentis, de quorum ueris cauſſis, exhalatione, atque aſtris, uide Ariſtotelem 2. & 3. τῶν μετεώρων. Atque hæc oſtenta leges expreſſa Ciceronis uerſibus primo de diuinatione. Diſſimilitudo autem eſt notis (ut) & (certè) expreſſa. HOC CERTE. αἰτιώδως qua ſeparatur hoc oſtentum de ictu fulminis, cuius uis eſt duplex, una confringendi ſolida, reſiſtentiáque, altera urendi. Vide Ariſtotelem primo cap. tertij μετεώρων. Similis uerò oſtenti eſt illud Virgilianum,

> *Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non læua fuiſſet,*
> *De cælo tactas memini prædicere quercus.*

COTTA. Quo tẽpore prior cõiuratio inita eſt. LEGVM AERA. Duodecim tabulæ ueterum legum æreæ fuerunt Romæ, ut Solonis ligneæ Athenis, ut Moſis lapideæ Hieroſolymis. QVO QVIDEM TEMPORE. Interpretatio ſuperioris oſtenti Aruſpicum teſtimonio confirmata.

Itaque illorum reſponſis tunc & ludi decem per dies facti ſunt: neque res vlla, quæ ad placãdum deos pertineret, prætermiſſa eſt: iidémque iuſſerunt ſimulacrum Iouis facere maius, & in excelſo collocare, & contrà atque antè fuerat, ad [d] orientem conuertere: ac ſe ſperare dixerunt, ſi illud [e] ſignum, quod videtis, Solis [e] ortum, & forum, curiámque [e] conſpiceret, fore vt ea conſilia, quæ clàm eſſent inita contra [e] ſalutem [a] vrbis atque [a] imperii, [e] illuſtrarentur, vt à [e] Senatu populóque Romano perſpici poſſent. Atque illud ita

collocandum Consules illi statuerunt: sed tanta fuit operis tarditas, vt neque à superioribus Consulibus, neque à vobis ante hodiernũ diem collocaretur. Hic quis potest esse, Quirites, tam auersus à vero, tam præceps, tam mente captus, qui neget hæc omnia, quæ videmus, præcipuéq; hanc vrbem, deorum immortaliũ nutu atque potestate administrari? Etenim cùm esset ita respõsum, cædes, incendia, interitúmque Reipub. comparari, & ea à perditis ciuibus: quæ tum propter magnitudinem scelerum nonnullis incredibilia videbantur, ea non modò cogitata à nefariis ciuibus, verùm etiam suscepta esse sensistis.

ITAQVE ILLORVM. *Procuratio aruspicij ad placandos deos aduersus illud ostentum ex Aruspicum scaliæt monitis.* IIDE'MQVE IVSSERVNT. *Aliud Aruspicum monitum ad eandem placationem:*

Si Iouis statua maior ad orientem fuerit conuersa, coniuratio deprehendetur:

Sed primum:

Secundum igitur.

ATQVE ILLVL. *Procuratio aruspicij proximi, quæ connexi assumptio est.*

Sed statua maior facta, & conuersa est ad orientem.

HIC QVIS. *Cõcluditur generaliter è superioribus testimoniis, diuinitus cõiurationem esse patefactam, quod specialiter deinceps agitur.* ETENIM. *Repetitur summa superioris aruspicij & euentu comprobatur.*

Illud verò nónne ita præsens est, vt nutu Iouis optimi maximi, factum esse videatur, vt cùm hodierno die mane per forum meo iussu & coniurati, & eorum indices in ædem Concordiæ ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur, quo collocato, atque ad vos Senatúmque conuerso, omnia & Se-

natus, & vos, quæ erant contra ſalutem omnium cogitata, illuſtrata & patefacta vidiſtis. Quo etiam maiore ſunt iſti odio ſupplicióque digni, qui non ſolùm veſtris domiciliis atque tectis, ſed etiam deorũ templis atque delubris ſunt funeſtos ac nefarios ignes inferre conati: quibus ego ſi me reſtitiſſe dicam, nimium mihi ſumam, & non ſim ferendus. Ille, ille Iuppiter reſtitit: ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc vrbem, ille vos omnes ſaluos eſſe voluit. Diis ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatémque ſuſcepi, atque ad hæc tanta indicia perueni. Iam verò illa Allobrogum ſolicitatio à Lentulo, cæteríſque domeſticis hoſtibus, tanta res tam dementer credita & ignotis & barbaris, commiſſǽque literæ nunquam eſſent profectò, niſi à diis immortalibus huic tantæ audaciæ conſilium eſſet ereptum. Quid verò, vt homines Galli ex ciuitate malè pacata, quæ gẽs vna reſtat, quæ populo Romano bellũ facere & poſſe, & non nolle videatur, ſpem imperii & rerum ampliſſimarum vltrò ſibi à patriciis hominibus oblatam negligerent, veſtrámque ſalutem ſuis opibus anteponerent: id nónne diuinitus factum eſſe putatis, præſertim qui nòs non pugnando, ſed tacendo ſuperare potuerunt?

ILLVD VERO. *Repetitur ſumma ſecundi aruſpicij, Itémque cum ſuo euentu comparatur & concluditur.* QVO ETIAM. *Digreſſio breuior in hos incendiarios.* QVIBVS EGO. *Reuertitur ad inſtitutam correctionem, & concluditur rurſus, Iouis ope coniurationem patefactam eſſe.* IAM VERO. *Amplificatur eadem quæſtio ex indiciorum ſuperiorum adiũctis.* QVID VERO. *Producitur amplificatio ex præmio & fine coniurationis.*

Quamobrem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria ſupplicatio decreta eſt, celebratote illos dies cum coniugibus ac liberis veſtris: nam multi ſæpe honores diis immortalibus iuſti habiti ſunt ac debiti, ſed profectò iuſtiores nunquam: erepti enim ex crudeliſſimo ac miſerrimo interitu, & erepti ſine cæde, ſine ſanguine, ſine exercitu, ſine dimicatione, togati me vno togato duce & imperatore viciſtis. Etenim recordamini, Quirites, omnes ciuiles diſſenſiones: neque ſolùm eas, quas audiſtis, ſed & has, quas voſmet ipſi meminiſtis & vidiſtis. L. Sylla P. Sulpitium oppreſſit: C. Marium cuſtodem huius vrbis, multóſque fortes viros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octauius conſul armis ex vrbe collegam ſuum expulit: omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium ſanguine redundauit: ſuperauit poſtea Cinna cum Mario: tum verò clariſſimis viris interfectis, lumina ciuitatis extincta ſunt. Vltus eſt huius victoriæ crudelitatem poſtea Sylla: ne dici quidem opus eſt quanta diminutione ciuium, & quanta calamitate Reip. Diſſenſit M. Lepidus à clariſſimo & fortiſſimo viro Qu. Catulo: attulit non tam ipſius interitus, Reipub. luctum, quàm cæterorum.

QVAMOBREM. *Concluſio eſt propriæ quæſtionis. Quare ſupplicatio celebranda.* NAM MVLTI. *Confirmatio ex collatione minorum, cuius protaſis adiunctis exponitur.* ETENIM. *Amplificatur magnitudo depulſi periculi comparatione quinque bellorum ciuilium, tanquam minorum. Primum exortum eſt, quia Sulpitius trib. Syllæ belli Mithrydatici prouinciam ſua lege eriperet, Marióque daret: tum pugna in foro cõmiſſa filius Q. Pom-*

peij Cos. & Syllæ item Cos. gener occisus est. Sulpitius Mariúsque eiecti, Sulpitius proditus à seruo interemptus est: duodecim principes Marianæ factionis hostes iudicati, in quibus Marius pater & filius fuere. Vide Liuium lib. 77. CN. OCTAVIVS. *Secũdum ciuile bellum inter Octauium & Cinnam Coss. pro reuocatione exulum qui hostes iudicati fuerant, tunc cincta gladiis concio fuit, sed iacere quibus pax charior fuit, quamplurimi autem ciues cæsi sunt, Cinnáque pulsus est.* SVPERAVIT. *Tertium ciuile bellum inter Octauiũ & exules, Cinnam & Marium: tum Roma quaternis castris à Cinna, Mario, Carbone, Sertorio obsessa & capta est. Crudelis imprimis pater Marius fuit, sed filius crudelior.* VLTVS EST. *Quartum bellum ciuile inter Marianos & Syllanos: tum finito bello septuaginta millia in pace cæsa sunt, præter innumerabiles bello cæsos. Vide Florum de his bellis ciuilibus.* DISSENSIT. *Quintũ bellũ ciuile inter Lepidũ & Catulũ pro funere & actis Syllæ.*

Atque illæ dissensiones erant huiusmodi, Quirites, quæ non ad delendã, sed ad cõmutandam Rempub. pertinerent: non illi nullam esse Rempub. sed in ea, quæ esset, se esse principes: neque hanc vrbem conflagrare, sed se in hac vrbe florere voluerunt. Atque illæ tamen omnes dissensiones, quarũ nulla exitium Reipub. quæsiuit, eiusmodi fuerunt, vt non reconciliatione concordiæ, sed internecione ciuium diiudicatæ sint. In hoc autem vno post hominum memoriam maximo crudelissimóque bello: quale bellum nulla vnquam barbaria cum sua gente gessit: quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego constituta, vt omnes, qui salua vrbe salui esse possent, in hostium numero ducerẽtur: ita me gessi, Quirites, vt omnes salui conseruaremini: & cùm hostes vestri tantum ciuium superfuturum putassent, quãtum infinitæ cædi restitisset: tantum autem vrbis, quantum flamma obire non potuisset: & vrbem, & ciues integros incolumésque seruaui.

ATQVE ILLAE. *Concluditur protasis, & euentis amplificatur.*
IN HOC AVTEM. *Antapodosis primæ comparationis, quod licet hoc bellum crudelissimum fuerit, tamen omnes incolumes sunt conseruati.*

Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego à vobis præmium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monimentum laudis postulo, præterquam huius diei memoriam sempiternam. In animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monimenta gloriæ, laudis insignia, condi & collocari volo. Nihil me mutũ potest delectare, nihil tacitum, nihil denique huiusmodi, quod etiam minus digni assequi possint: memoria vestra, Quirites, nostræ res alentur, sermonibus crescent, literarum monimentis inueterascent, & corroborabuntur: eandémque diem intelligo, quam spero æternam fore, & ad salutẽ vrbis, & ad memoriam Consulatus mei propagatam: vnóque tempore in hac Repub. duos ciues extitisse, quorum alter fines vestri imperii, non terræ, sed cæli regionibus terminaret: alter eiusdem imperii domicilium sedémq; seruaret. Sed quoniam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna atque conditio, quæ illorum, qui externa bella gesserunt, quòd mihi viuendum sit cum illis, quos vici ac subegi: illi hostes aut interfectos, aut oppressos reliquerunt: vestrum est, Quirites, si cæteris recta sua facta prosunt, mihi mea nequando obsint, prouidere: mẽtes enim hominum audacissimorum sceleratæ ac nefariæ ne vobis nocere possent, ego prouidi: ne mihi noceant, vestrum

eſt prouidere: quanquam, Quirites, mihi quidem ipſi nihil iam ab iſtis noceri poteſt.

QVIBVS. *Concluditur prima quæſtio (Quare ſupplicationem celebratæ), ſed fructus & finis laborũ proponitur in argumento.* IN ANIMIS. *Repetitur idẽ finis & fructus uerbis paululum immutatis.* NIHILNE. *Amplificatur idem fructus diſſimilitudine, Nihil me mutum delectat, ſed una laus & æterna.* MEMORIA. *αὐξητικῶς, ad quam illuſtrandam allegoria è uitæ gradibus & partibus adhibetur.* PROPAGATAM. *Similis antè metaphora fuit Catilinaria ſecũda: Non breue neſcio quod tempus, ſed multa ſecula propagarit Reip.* VNOQVE TEMPORE. *Secunda amplificatio ex comparatione Pompeij & Ciceronis, quæ uerſibus illis celebrata:*

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ:
O fortunatam natam me Conſule Romam.

illis inquam uerſibus celebrata, magnam Ciceroni inuidiam comparauit. Teſtis eſt inuidiæ refutatio in Piſonem, Non ulla tibi (inquit) inuidia nocuit, ſed uerſus tui. Nimis magna pœna te Cõſule conſtituta eſt, ſiue malo poëtæ, ſiue libero. Scripſiſti enim uerſus, Cedant arma togæ. Quid tum? Hæc res tibi fluctus illos excitauit. At hoc nuſquam opinor ſcriptum fuiſſe in illo elogio, quod te Conſule in ſepulchro Reip. inciſum eſt. Velitis, iubeatis, ut, non quòd M. Cicero uerſum fecerit, ſed quòd uindicarit. Veruntamen quoniam te non Ariſtarchum, ſed Phalarim grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malum uerſum, ſed poëtam armis perſequare, ſcire cupio quid tandem iſto in uerſu reprehendas, Cedant arma togæ. Tuæ dicis, inquit, togæ ſummum imperatorem eſſe ceſſurum. Quid nunc te aſine literas doceam? non opus eſt uerbis, ſed fuſtibus. Non dixi hanc togam, qua ſum amictus, nec arma, ſcutum & gladium unius imperatoris, ſed quod pacis eſt inſigne & otij, toga: contrà autem arma tumultus, atque belli, more poëtarum locutus, hoc intelligi uolui, bellum ac tumultum paci atque otio conceſſurum, & cætera quæ latius illic explanantur. Qui locus idem ferè eſt in Antonium Philippica 2: Atque etiam quodam loco facetus eſſe uoluiſti, &c. Satis eſt enim ſimilem locum indicaſſe. Quem locum etiam Quintilianus libro undecimo, In carminibus utinam pepercisſet, quæ non deſierunt carpere maligni, &c. SED QVONIAM. *Correctio eſt ex diſſimilitudine proximæ comparationis ad quandam imminentis inuidiæ commiſerationem & cautionem.* SI CAETERIS. *Argumentum eſt ex collatione parium.* MENTES. *Aliud parium argumentum.* QVANQVAM. *Correctio ex alio diſſimili ad confirmandum bonos, & debilitandum improbos, ubi ſecuritas Ciceronis ex populo, Rep. conſcientia ipſius coniurationis, fortitudine Ciceronis, oſtenditur.*

Magnum enim eſt in vobis præſidiũ, quod mihi in perpetuum comparatum eſt: magna in Republica dignitas, quæ me ſemper tacita defendet: magna vis eſt cõſcientiæ: quam qui negligent, cùm me violare volent, ſe ipſi indicabunt. Eſt etiam in nobis is animus, Quirites, vt non modò nullius audaciæ cedamus, ſed etiam omnes improbos vltrò ſemper laceſſamus. Quòd ſi omnes impetus domeſticorum hoſtium depulſi à vobis, ſe in me vnum conuerterint, vobis erit prouidendum, Quirites, qua conditione poſthac eos eſſe velitis, qui ſe pro ſalute veſtra obtulerint inuidiæ, periculíſque omnibus: mihi quidem ipſi quid eſt, quod iam ad vitæ fructum poſſit acquiri? præſertim cùm neque in honore veſtro, neque in gloria virtutis, quicquam videam altius, quò quidem mihi libeat aſcendere. Illud perficiam profectò, Quirites, vt ea, quæ geſſi in Conſulatu, priuatus tuear, atque ornem: vt ſiqua eſt inuidia in conſeruãda Republica, ſuſcepta, lædat inuidos, mihi valeat ad gloriã. Denique ita me in Republica tractabo, vt meminerim ſemper quæ geſſerim, curémq; vt ea virtute, non caſu geſta eſſe videantur.

QVÒD SI. *Proponit è ſuo periculo coniunctum Reip. periculum. Si opprimatur Cicero, nemo Remp. poſtea tueri uolet.* MIHI. *Correctio ad imminentis inuidiæ contemptum declarandum, quod gloriæ ſatis uixerit, nec tanti iam uita ſit.* PRAESERTIM CVM. *Eadem ſententia proxima Catilinaria plenius: Neque enim turpis mors forti uiro poteſt accidere, neque immatura conſulari, nec miſera ſapienti.* ILLVD. *Confirmat aſſeueratione quadam conſtantiam ſuam, & inuidiæ adiuncta proponit.* DENIQVE. *Confirmatur idem effectis & eorum cauſſis.*

Vos Quirites, quoniam iam nox eſt, veneramini illum Iouem cuſtodem huius vrbis, ac [c] veſtrûm, atque in veſtra [d] tecta diſcedite: & ea, quanquam iam periculum eſt [e] depulſum, tamen æquè ac priori nocte feciſtis, [f] cuſtodiis, [g] vigiliiſque defendite. Id ne vobis diutius faciūdum ſit, atque vt in perpetua pace eſſe poſſitis, prouidebo.

VOS. *Peroratio adhortationis ad ſupplicationem celebrandum. Additur admonitio ad defenſionem urbis.*

ANALYSEOS RHETORICAE ET LOgicæ in tertiam Catilinariam ſumma.

An orator hac oratione populū docuit & mouit? Certè. & teſtimonium euentus huius è Salluſtio nobis eſt. Plebs ſiquidem quæ prius bello fauebat, mutata mēte, Catilinæ conſilia execrari, Ciceronem ad cælum tollere, veluti ex ſeruitute erepta, gaudium atque lætitiam agitabat. Nanque alia belli facinora, prædæ magis, quàm detrimento fuere, incendium verò crudele, immoderatum, ac ſibi maximè calamitoſum putabat, quippe, cui omnes copiæ in vſu quotidiano, & cultu corporis erant. Atque hæc ἀπόδειξις eſt ὅτι. διὰ τί; inquies. cauſſas inquam, quas è præſenti oratione poſſumus, ſigillatim adhuc expoſitas, colligamus vniuerſas, & διὰ τί cognoſcemus. Elocutio in Tropis bona, & crebra. Metonymia locis ſexaginta, totidē ferè Synecdoche, Ironia nullo, Metaphora octoginta: ſed enim geminatio imprimis ſpectanda eſt. Ex flāma atque ferro erepta, Conſilio neque lingua, neque manus deerat, &c. Metonymiæ primi modi ſunt: Sceleratiſſimi, periculoſiſſimíque belli, &c. Funeſtos ac nefarios ignes &c. ſecūdi: Contra ſalutem vrbis, atque imperii, &c. tertii. Sed metaphora, vt ſemper aliàs, excellit. Clariſſimis viris interfectis, lumina ciui-

vt leuissimè dicam, dimicandum nobis cum illo fuisset: neque nos vnquam, dum ille in vrbe hostis fuisset, tantis periculis Remp. tanta pace, tanto otio, tanto silentio liberassemus.

HVNC EGO. *Sententia est huius propositionis, Si Catilina eiectus non esset, periculum summum fuisset, ad cuius rationem proximus locus repetitur.* NON ILLE. *Amplificatur idem alia dissimilitudine Catilinæ & comprehensorum.* QVAE NVNC. *ἀνταπόδοσις. At comprehensi illa omnia egerunt. augetur autem collatione minorum.* QVOD SI. *Repetitur propositionis sententia, Si Catilina eiectus non esset, periculum summum fuisset.*

Quanquam hæc omnia, Quirites, ita sunt à me administrata, vt deorum immortalium nutu atque consilio & gesta & prouisa esse videantur, ídque cùm coniectura cõsequi possumus, quòd vix videtur humani consilii tantarum rerum gubernatio esse potuisse, tum verò ita præsentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, vt eos penè oculis videre possemus. Nam vt illa omittã, visas nocturno tempore ab occidente faces, ardorémque cæli, vt fulminum iactus, vt terræmotus, cateráque, quæ tam multa nobis Consulibus facta sunt, vt hæc, quæ nunc fiunt, canere dii immortales viderentur: hoc certè Quirites, quod sum dicturus, neque prætermittendum, neque relinquendum est. Nam profectò memoria tenetis, Cotta & Torquato Consulibus, complures in Capitolio turres de cælo esse percussas, cùm & simulacra deorum immortalium depulsa sunt, & statuæ veterum hominum deiectæ, & legum æra liquefacta: tactus est etiam ille, qui hanc vrbem condidit, Romulus, quem inauratũ in Capitolio paruũ atque lactentem vberibus lupinis inhiantem fuisse

meministis. Quo quidem tempore cùm Aruspices ex tota Hetruria conuenissent, cædes atque incendia, & legum [e]interitum, & bellum ciuile ac domesticum, & totius [d]vrbis ac [d]imperii [e]occasum appropinquare dixerunt, nisi dii immortales omni ratione placati, suo numine propè [d]fata ipsa flexissent.

QVANQVAM HAEC. *Regreditur ad supplicationem ex repressæ coniurationis caussa, quam specie correctionis amplificat, tanquam non Cicero, sed dij represserint.* IDQVE CVM. *Approbatio ex adiunctis, deinde etiam testimoniis diuinis, quæ latissimè postea differuntur, & in peroratione superioris orationis breuiter attingũtur.* NAM VT. *Explicat testimonia diuina ex physicis τῶν μετεώρων ostentis, de quorum ueris caussis, exhalatione, atque astris, uide Aristotelem 2. & 3. τῶν μετεώρων. Atque hæc ostenta leges expressa Ciceronis uersibus primo de diuinatione. Dissimilitudo autem est notis (ut) & (certè) expressa.* HOC CERTE. *ἀιτιαπόδοσις qua separatur hoc ostentum de ictu fulminis, cuius uis est duplex, una confringendi solida, resistentiáque, altera urendi. Vide Aristotelem primo cap. tertij μετεώρων. Similis uerò ostenti est illud Virgilianum,*

> *Sæpe malum hoc nobis, si mens non læua fuisset,*
> *De cælo tactas memini prædicere quercus.*

COTTA. *Quo tẽpore prior cõiuratio inita est.* LEGVM AERA. *Duodecim tabulæ ueterum legum æreæ fuerunt Romæ, ut Solonis ligneæ Athenis, ut Mosis lapideæ Hierosolymis.* QVO QVIDEM TEMPORE. *Interpretatio superioris ostenti Aruspicum testimonio confirmata.*

Itaque illorum responsis tunc & ludi decem per dies facti sunt: neque res vlla, quæ ad placãdum deos pertineret, prætermissa est: iidémque iusserunt simulacrum Iouis facere maius, & in excelso collocare, & contrà atque antè fuerat, ad [d]orientem conuertere: ac se sperare dixerunt, si illud [a]signum, quod videtis, Solis [a]ortum, & forum, curiámque [c]conspiceret, fore vt ea consilia, quæ clàm essent inita contra [c]salutem [d]vrbis atque [d]imperii, [c]illustrarentur, vt à [a]Senatu populóque Romano perspici possent. Atque illud ita

natus, & vos, quæ erant contra ſalutem omnium cogitata, illuſtrata & pateſacta vidiſtis. Quo etiam maiore ſunt iſti odio ſupplicióque digni, qui non ſolùm veſtris domiciliis atque tectis, ſed etiam deorũ templis atque delubris ſunt funeſtos ac nefarios ignes inferre conati: quibus ego ſi me reſtitiſſe dicam, nimium mihi ſumam, & non ſim ferendus. Ille, ille Iuppiter reſtitit: ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc vrbem, ille vos omnes ſaluos eſſe voluit. Diis ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatémque ſuſcepi, atque ad hæc tanta indicia perueni. Iam verò illa Allobrogum ſolicitatio à Lentulo, cæteríſque domeſticis hoſtibus, tanta res tam dementer credita & ignotis & barbaris, commiſſǽque literæ nunquam eſſent profectò, niſi à diis immortalibus huic tantæ audaciæ conſilium eſſet ereptum. Quid verò, vt homines Galli ex ciuitate malè pacata, quæ gẽs vna reſtat, quæ populo Romano bellũ facere & poſſe, & non nolle videatur, ſpem imperii & rerum ampliſſimarum vltrò ſibi à patriciis hominibus oblatam negligerent, veſtrámque ſalutem ſuis opibus anteponerent: id nónne diuinitus factum eſſe putatis, præſertim qui nos non pugnando, ſed tacendo ſuperare potuerunt?

ILLVD VERO. *Repetitur ſumma ſecundi aruſpiciỹ, Itémque cum ſuo euentu comparatur & concluditur.* QVO ETIAM. *Digreſſio breuior in hos incendiarios.* QVIBVS EGO. *Reuertitur ad inſtitutam correctionem, & concluditur rurſus, Iouis ope coniurationem patefactam eſſe.* IAM VERO. *Amplificatur eadem queſtio ex indiciorum ſuperiorum adiũctis.* QVID VERO. *Producitur amplificatio ex præmio & fine coniurationis.*

Quamobrem, Quirites, quoniam ad omnia puluinaria ſupplicatio decreta eſt, celebratote illos dies cum coniugibus ac liberis veſtris: nam multi ſæpe honores diis immortalibus iuſti habiti ſunt ac debiti, ſed profectò iuſtiores nunquam: erepti enim ex crudeliſſimo ac miſerrimo interitu, & erepti ſine cæde, ſine ſanguine, ſine exercitu, ſine dimicatione, togati me vno togato duce & imperatore viciſtis. Etenim recordamini, Quirites, omnes ciuiles diſſenſiones: neque ſolùm eas, quas audiſtis, ſed & has, quas voſmet ipſi meminiſtis & vidiſtis. L. Sylla P. Sulpitium oppreſſit: C. Marium cuſtodem huius vrbis, multóſque fortes viros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octauius conſul armis ex vrbe collegam ſuum expulit: omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium ſanguine redundauit: ſuperauit poſtea Cinna cum Mario: tum verò clariſſimis viris interfectis, lumina ciuitatis extincta ſunt. Vltus eſt huius victoriæ crudelitatem poſtea Sylla: ne dici quidem opus eſt quanta diminutione ciuium, & quanta calamitate Reip. Diſſenſit M. Lepidus à clariſſimo & fortiſſimo viro Qu. Catulo: attulit non tam ipſius interitus, Reipub. luctum, quàm cæterorum.

QVAMOBREM. *Concluſio eſt propriæ quæſtionis. Quare ſupplicatio celebranda.* NAM MVLTI. *Confirmatio ex collatione minorum, cuius protaſis adiunctis exponitur.* ETENIM. *Amplificatur magnitudo depulſi periculi comparatione quinque bellorum ciuilium, tanquam minorum. Primum exortum eſt, quia Sulpitius trib. Syllæ belli Mithrydatici prouinciam ſua lege eriperet, Marióque daret: tum pugna in foro cõmiſſa filius Q. Pom-*

peij Cos. & Syllæ item Cos. gener occisus est. Sulpitius Mariusque eiecti, Sulpitius proditus à seruo interemptus est: duodecim principes Marianæ factionis hostes iudicati, in quibus Marius pater & filius fuere. Vide Liuium lib. 77. CN. OCTAVIVS. *Secūdum ciuile bellum inter Octauium & Cinnam Coss. pro reuocatione exulum qui hostes iudicati fuerant, tunc cincta gladiis concio fuit, sed inare quibus pax charior fuit, quamplurimi autem ciues cæsi sunt, Cinnáque pulsus est.* SVPERAVIT. *Tertium ciuile bellum inter Octauiū & exules, Cinnam & Marium: tum Roma quaternis castris à Cinna, Mario, Carbone, Sertorio obsessa & capta est. Crudelis imprimis pater Marius fuit, sed filius crudelior.* VLTVS EST. *Quartum bellum ciuile inter Marianos & Syllanos: tum finito bello septuaginta millia in pace cæsa sunt, præter innumerabiles bello cæsos. Vide Florum de his bellis ciuilibus.* DISSENSIT. *Quintū bellū ciuile inter Lepidū & Catulū pro funere & actis Syllæ.*

Atque illæ dissensiones erant huiusmodi, Quirites, quæ non ad delendā, sed ad cōmutandam Rempub. pertinerent: non illi nullam esse Rempub. sed in ea, quæ esset, se esse principes: neque hanc vrbem conflagrare, sed se in hac vrbe florere voluerunt. Atque illæ tamen omnes dissensiones, quarū nulla exitium Reipub. quæsiuit, eiusmodi fuerunt, vt non reconciliatione concordiæ, sed internecione ciuium diiudicatæ sint. In hoc autem vno post hominum memoriam maximo crudelissimóque bello: quale bellum nulla vnquam barbaria cum sua gente gessit: quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego constituta, vt omnes, qui salua vrbe salui esse possent, in hostium numero ducerētur: ita me gessi, Quirites, vt omnes salui conseruaremini: & cùm hostes vestri tantum ciuium superfuturum putassent, quātum infinitæ cædi restitisset: tantum autem vrbis, quantum flamma obire non pouisset: & vrbem, & ciues integros incolumésque seruaui.

ATQVE ILLAE. *Concluditur protasis, & euentis amplificatur.*
IN HOC AVTEM. *Antapodosis primæ comparationis, quod licet hoc bellum crudelissimum fuerit, tamen omnes incolumes sunt conseruati.*

Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego à vobis præmium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monimentum laudis postulo, præterquam huius diei memoriam sempiternam. In animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monimenta gloriæ, laudis insignia, condi & collocari volo. Nihil me mutũ potest delectare, nihil tacitum, nihil denique huiusmodi, quod etiam minus digni assequi possint: memoria vestra, Quirites, nostræ res alentur, sermonibus crescent, literarum monimentis inueterascent, & corroborabuntur: eandémque diem intelligo, quam spero æternam fore, & ad salutẽ vrbis, & ad memoriam Consulatus mei propagatam: vnóque tempore in hac Repub. duos ciues extitisse, quorum alter fines vestri imperii, non terræ, sed cæli regionibus terminaret: alter eiusdem imperii domicilium sedémq; seruaret. Sed quoniam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna atque conditio, quæ illorum, qui externa bella gesserunt, quòd mihi viuendum sit cum illis, quos vici ac subegi: illi hostes aut interfectos, aut oppressos reliquerunt: vestrum est, Quirites, si cæteris recta sua facta prosunt, mihi mea nequando obsint, prouidere: mẽtes enim hominum audacissimorum sceleratæ ac nefariæ ne vobis nocere possent, ego prouidi: ne mihi noceant, vestrum

est prouidere: quanquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil iam ab istis noceri potest.

QVIBVS. *Concluditur prima quæstio (Quare supplicationem celebrate), sed fructus & finis laborũ proponitur in argumento.* IN ANIMIS. *Repetitur idẽ finis & fructus uerbis paululum immutatis.* NIHIL NE. *Amplificatur idem fructus dissimilitudine, Nihil me mutum delectat, sed uiua laus & æterna.* MEMORIA. *αἴξησις, ad quam illustrandam allegoria è uitæ gradibus & partibus adhibetur.* PROPAGATAM. *Similis antè metaphora fuit Catilinaria secũda: Non breue nescio quod tempus, sed multa secula propagarit Reip.* VNO QVE TEMPORE. *Secunda amplificatio ex comparatione Pompeij & Ciceronis, quæ uersibus illis celebrata:*

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ:
O fortunatam natam me Consule Romam.

illis inquam uersibus celebrata, magnam Ciceroni inuidiam comparauit. Testis est inuidiæ refutatio in Pisonem, Non ulla tibi (inquit) inuidia nocuit, sed uersus tui. Nimis magna pœna te Cõsule constituta est, siue malo poëtæ, siue libero. Scripsisti enim uersus, Cedant arma togæ. Quid tum? Hæc res tibi fluctus illos excitauit. At hoc nusquam opinor scriptum fuisse in illo elogio, quod te Consule in sepulchro Reip. incisum est. Velitis, iubeatis, ut, non quòd M. Cicero uersum fecerit, sed quòd uindicarit. Veruntamen quoniam te non Aristarchum, sed Phalarim grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malum uersum, sed poëtam armis persequare, scire cupio quid tandem isto in uersu reprehendas, Cedant arma togæ. Tuæ dicis, inquit, togæ summum imperatorem esse cessurum. Quid nunc te asine literas doceam? non opus est uerbis, sed fustibus. Non dixi hanc togam, qua sum amictus, nec arma, scutum & gladium unius imperatoris, sed quod pacis est insigne & otij, toga: contrà autem arma tumultus, atque belli, more poëtarum locutus, hoc intelligi uolui, bellum ac tumultum paci atque otio concessurum, & cætera quæ latius illic explanantur. Qui locus idem ferè est in Antonium Philippica 2: Atque etiam quodam loco facetus esse uoluisti, &c. Satis est enim similem locum indicasse. Quem locum etiam Quintilianus libro undecimo, In carminibus utinam pepercisset, quæ non desierunt carpere maligni, &c. SED QVONIAM. *Correctio est ex dissimilitudine proximæ comparationis ad quandam imminentis inuidiæ commiserationem & cautionem.* SI CAETERIS. *Argumentum est ex collatione parium.* MENTES. *Aliud parium argumentum.* QVANQVAM. *Correctio ex alio dissimili ad confirmandum bonos, & debilitandum improbos, ubi securitas Ciceronis ex populo, Rep. conscientia ipsius coniurationis, fortitudine Ciceronis, ostenditur.*

Magnum enim eſt in vobis præſidiũ, quod mihi in perpetuum comparatum eſt: magna in Republica dignitas, quæ me ſemper tacita defendet: magna vis eſt cõſcientiæ: quam qui negligent, cùm me violare volent, ſe ipſi indicabunt. Eſt etiam in nobis is animus, Quirites, vt non modò nullius audaciæ cedamus, ſed etiam omnes improbos vltrò ſemper laceſſamus. Quòd ſi omnes impetus domeſticorum hoſtium depulſi à vobis, ſe in me vnum conuerterint, vobis erit prouidendum, Quirites, qua conditione poſthac eos eſſe velitis, qui ſe pro ſalute veſtra obtulerint inuidiæ, periculíſque omnibus: mihi quidem ipſi quid eſt, quod iam ad vitæ fructum poſſit acquiri? præſertim cùm neque in honore veſtro, neque in gloria virtutis, quicquam videam altius, quò quidem mihi libeat aſcendere. Illud perficiam profectò, Quirites, vt ea, quæ geſſi in Conſulatu, priuatus tuear, atque ornem: vt ſiqua eſt inuidia in conſeruãda Republica, ſuſcepta, lædat inuidos, mihi valeat ad gloriã. Denique ita me in Republica tractabo, vt meminerim ſemper quæ geſſerim, curémq; vt ea virtute, non caſu geſta eſſe videantur.

QVÒD SI. *Proponit è ſuo periculo coniunctum Reip. periculum. Si opprimatur Cicero, nemo Remp. poſtea tueri uolet.* MIHI. *Correctio ad imminentis inuidiæ contemptum declarandum, quod gloriæ ſatis uixerit, nec tanti iam uita ſit.* PRAESERTIM CVM. *Eadem ſententia proxima Catilinaria plenius: Neque enim turpis mors forti uiro poteſt accidere, neque immatura conſulari, nec miſera ſapienti.* ILLVD. *Confirmat aſſeueratione quadam conſtantiam ſuam, & inuidiæ adiuncta proponit.* DENIQVE. *Confirmatur idem effectis & eorum cauſſis.*

Vos Quirites, quoniam iam nox eſt, veneramini illum Iouem cuſtodem huius vrbis, ac [b] veſtrûm, atque in veſtra [d] tecta diſcedite: & ea, quanquam iam periculum eſt [c] depulſum, tamen æquè ac priori nocte feciſtis, [a] cuſtodiis, [a] vigiliíſque defendite. Id ne vobis diutius faciundum ſit, atque vt in perpetua pace eſſe poſſitis, prouidebo.

VOS. *Peroratio adhortationis ad ſupplicationem celebrandum. Additur admonitio ad defenſionem urbis.*

ANALYSEOS RHETORICAE ET LOgicæ in tertiam Catilinariam ſumma.

An orator hac oratione populũ docuit & mouit? Certè. & teſtimonium euentus huius è Salluſtio nobis eſt. Plebs ſiquidem quæ prius bello fauebat, mutata mẽte, Catilinæ conſilia execrari, Ciceronem ad cælum tollere, veluti ex ſeruitute erepta, gaudium atque lætitiam agitabat. Nanque alia belli facinora, prædæ magis, quàm detrimento fuere, incendium verò crudele, immoderatum, ac ſibi maximè calamitoſum putabat, quippe, cui omnes copiæ in vſu quotidiano, & cultu corporis erant. Atque hæc ἀπόδειξις eſt ὅτι. διὰ τί; inquies. cauſſas inquam, quas è præſenti oratione poſſumus, ſigillatim adhuc expoſitas, colligamus vniuerſas, & διὰ τί cognoſcemus. Elocutio in Tropis bona, & crebra. Metonymia locis ſexaginta, totidẽ ferè Synecdoche, Ironia nullo, Metaphora octoginta: ſed enim geminatio imprimis ſpectanda eſt. Ex flãma atque ferro erepta, Conſilio neque lingua, neque manus deerat, &c. Metonymiæ primi modi ſunt: Sceleratiſſimi, periculoſiſſimíque belli, &c. Funeſtos ac nefarios ignes &c. ſecũdi: Contra ſalutem vrbis, atque imperii, &c. tertii. Sed metaphora, vt ſemper aliàs, excellit. Clariſſimis viris interfectis, lumina ciui-

tatis extincta ſunt,&c.Memoria veſtra,Quirites,noſtræ res alentur,ſermonibus creſcēt, literarū monimētis inueteraſcent & corroborabuntur: Synecdoche non ſolùm ſimplex, ſed compoſita minimam ferè gratiam ex omnibus tropis habet. Geminatur tamen aliquando, vt, Mucrones à iugulis veſtris reiecimus. E figuris verborum Epizeuxis eſt duobus locis, Anaphora viginti: Epiſtrophe, Symploce, Epanodos, Anadiploſis, Climax, Epanalepſis,nullo: Polyptoton duodecim: Paronomaſia ſex:Numerus,vt iam monui, in totis verborum figuris reſonat, ſeparatim tamen perſæpe in hac oratione ſentitur,frequentiſſimè autem in Epiſtophe,Ad me vocaui, rem omnem expoſui, quid fieri placeret, oſtendi. Clarior numerus eſt propter antecedētem Anaphoram.Nullum ego à vobis præmium virtutis,nullum inſigne honoris, nullum monimentum laudis poſtulo. Sed ſine verbi anaphora, numeri & Anaphora & Epiſtrophe Symploces orbem conficiunt:vt,Vrbem ex omnibus partibus incendiſſent, cædémque infinitā ciuium feciſſent.(vrbem,cædem) initiis, (incendiſſent,feciſſent) extremis ſimiles numeri ſunt. Epanodos numeri ſuperiore oratione fuit:Magis mihi vidētur vota facturi contra Remp. quàm arma laturi. Ibidem Epanalepſis: Inſtruite nunc Quirites contra has tam præclaras Catilinæ copias veſtra præſidia, veſtróſque exercitus: & primùm gladiatori illi confecto & ſaucio Coſs. imperatoréſque veſtros opponite. Reliquarum figurarum numeroſa exempla ſi ſtudioſius animaduerteris, facilè deprehendes. E figuris ſententiarū, niſi tum fuerit,Pereant ſanè,&c.nullo loco eſt Optatio: Prolepſis,tribus:Proſopopœia, ſed obſcurior, duobus, vt Digreſſio, vt Dialogiſmus:Præteritio vno,reliquæ nuſquam:ita iam perſpicimus figuras ſententiarum figuris verborum rarius à Cicerone adhiberi: nec tamen idcirco fortiorem eius orationem iudico. Logicæ ac rei vis maior eſt. E locis inuentionis topicæ, cauſſa in fine quatuor locis adhibetur, in efficiente vberior eſt de Cicerone, Allobrogibus, Prætoribus, militibus: atque aliis præterea locis: Effecta multa:Subiectū & Diſſentaneū nuſquā. Adiuncta ſunt locis quatuordecim, Similia vno: Paria, vt Minora, tribus. Sed Paria illa magis

animaduertenda, quia rariora (Non minus) & (quàm), &c. (Tantum) & (quantum), &c. Maiora locis vndecim, ſeptem in illa forma (Non modò, ſed), &c. Maioris ſpeciem notabis eo loco, Hæc omnia videmus, præcipuè hanc vrbem. Diſſimilia ſunt locis tribus & viginti: ſex in illa forma (Quanuis, tamen,) &c. In quorum duobus (Quanquam) nullum eſt. quod breuius aliquando fit. Quæ quidem te à tanto ſcelere etiam muta reuocare debuit. (Etiam) pro (quanuis). Totidem locis in forma (Non hoc, ſed illud). Quo in genere ἀνταποδόσεως nota interdũ reticetur, vt Nihil me mutum delectat, &c. Memoria veſtra noſtræ res alentur. Ergo diſſimilia è comparatis omnibus frequentiſſima ſunt, Notatio nuſquam, Coniugatio ſemel, Partitio manifeſta nulla eſt, Deſcriptio locis quatuor: ad quam, vt iam monui, referendæ ſunt ὑποτυπώσεις, vt illa conuictæ conſcientiæ. Sic obſtupuerant, ſic terram intuebantur, ſic furtim nonnunquam inter ſe aſpiciebant, &c. Ex omnibus argumentis ad factæ coniurationis fidem primarium eſt in hac oratione teſtimoniũ, ex indiciis Vulturtii, Allobrogum, ex iureiurando, literis, ex fatis Sibyllinis, Aruſpicum, ex confeſſione reorum, ex ſenatuſconſulto, ex oſtentis & reſponſis Aruſpicum. Diſpoſitionis autem Analyticæ ars multò minor eſt. Syllogiſmi pauci: in prima figura vix vnus: in connexo primo, duo, iíque omnes obſcurè concluſi: & illud nimirum tot exemplis iam verum eſſe conſtat, quàm plurima naturalis intellectus iudicio eſſe contenta: perpauca ſyllogiſtico iudicio ſubiici, & tamen quæ ſubiiciuntur, rarò plenis ſyllogiſmis concludi. Vt tamen verum, ſummúmque ſyllogiſticæ Analyſeos fructum capias, ſummam orationis vniuerſæ in ſyllogiſmum vnum redige, hoc (ſi lubet) modo.

Si Cicero, deorum auxilio, Remp. coniuratione liberauit, ſupplicatio eius nomine celebranda eſt:

Sed primum:

quia coniuratos comprehendit, conuicit, puniendos curauit, denique bello crudeliſſimo ciues ſeruauit: & dii in phyſicis oſtentis, coniuratorúmque, & Gallorum dementia ſe præſentes duces oſtenderunt:

Secundum igitur.

Sed hic ſyllogiſmus melius eſſet initio præpoſitus: Atque id prioris eſt Analyſeos: Methodi verò & poſterioris Analyſeos ars non magna eſt: Quæſtio ſupplicationis magis eſt indicata, quàm expreſſa initio: Deinde perpetuis argumentis ſine partitionis aperta diſtinctione, diſputata, & tandem concluſa. Si prudens & ſciens artis ordinem neglexerit orator, ſolicitudinem de Rep. curámque indicare voluit. Sed hæ tamen Logicæ ſunt & Topicæ inuentionis, & Analyticæ diſpoſitionis virtutes: quas ſi ad Rhetoricæ elocutionis ornatum aggregemus, habebimus in hac oratione poſitas cauſſas διὰ τί quamobrem Cicero populum Romanum docuerit & mouerit. Intereáque indoctorum nebulonum impudētem inſcitiam perſpiciemus, qui libris, vel potius barbaris calumniis editis diſputare auſi ſunt, nullam in oratoribus Logicam eſſe, & cùm ſtatuat Ariſtoteles artium principia ἱστορίαν καὶ ἐμπειρίαν, ex eius principiis incipiamus. Logicam artem verius intelligere, verius intellectam commodius exercere.

FINIS TERTIAE CATILINARIAE.

M. Tullii Ciceronis in L. Catilinam

ORATIO QVARTA, [redacted], eloquẽtiæ & philoſophiæ profeſſoris Regii, prælectionibus illuſtrata.

ARGVMENTVM QVARTAE Catilinariæ.

Dum ea quæ ſuprà dicta ſunt, aguntur in Senatu, & poſtridie legatis Allobrogum, & Tito Vulturtio indiciis eorũ comprobatis præmia decernuntur, liberti & pauci ex clientibus Lentuli, diuerſis itineribus, opifices, atque ſeruitia in vicis ad eum eripiendum ſolicitabãt: partim exquirebant duces multitudinum, qui pretio vexare Remp. ſoliti erãt. Cethegus autem per nũtios familiam, atque libertos ſuos electos & exercitatos orabat in audaciam, vt grege facto ad ſeſe cum telis irrumperent. Eodem tempore ab ara ſacrorum Bonæ deæ (quæ tum domi Conſulis, vt mos erat annuus, agebantur) flamma quædam lõga & pura, ſopito iampridem igne, tamen emicuit, quo Veſtales per Terẽtiam cõiugem Cõſuli nuntiarunt, ne dubitaret ea perficere, quæ tum pro patria cogitaret, tanquam dea præſens magnum lumen ad eius gloriam ſalutémque portenderet. Eodem & frater & P. Nigidius & philoſophiæ & Reip. ſtudiis Ciceroni valde coniunctus, impellebant. Quare Conſul & coniuratorum inſidiis, itémque diuinis oſtentis, & amicorum conſiliis permotus, diſpoſitis præſidiis vti res, atque tempus monebat, conuocato Senatu refert, quid de cõiuratis fieri placeat. Prima deliberatione, cùm duæ ſentẽtiæ fuiſſent, altera de morte, altera de eiectione Catilinæ, mitiorẽ Cicero ſecutus eſt, vt coniuratio penitus exhauriretur, ſicuti dictum eſt: Hìc contrà cùm duæ ſententiæ ſint, altera Syllani Cos. deſignati, de morte comprehenſorum: altera Cæſaris de cuſtodia & bonorum publicatione, ad ſeueriorem, Senatum adhortatur. Hæc Salluſtius & Plutarchus. Summa ferè eſt,

Summi ſceleris & ſummis Reip. periculis coniuncti, animaduerſio ſeuera & matura debet eſſe, ſi nulla crudelitas inſit, ſi tranſigendi facultas adſit:

Hæc omnia ſunt in hac cauſſa: ſummum ſcelus ſummis Reip. periculis coniunctum, animaduerſionis crudelitas nulla eſt, facultas trãſigendi magna eſt:

Seuera ſit igitur & matura.

M. Tullii Ciceronis in L. Catilinam oratio quarta

ad Quirites, [redacted], Eloquentiæ & Philosophiæ professoris Regii, prælectionibus illustrata.

VIDEO, Patres Conscripti, in me omnium vestrûm ora atque oculos esse conuersos: video vos non solùm de vestro ac Reipublicæ, verùm etiã, si id depulsum sit, de meo periculo esse solicitos. Est mihi iucunda in malis, & grata in dolore vestra erga me voluntas: Sed eam per deos immortales, quæso deponite, atque obliti salutis meæ, de vobis ac de liberis vestris cogitate.

VIDEO. *Dissimile est initio. Cogitatis de mea salute, sed potius de publica cogitate. πρότασις paulò est longior.* EST MIHI. *Ratio προτάσεως ex adiunctis, quòd hæc cogitatio grata sit.* SED EAM. *ἀνταπόδοσις collationis.*

Mihi quidem si hæc conditio Consulatus data est, vt omnes acerbitates, omnes dolores cruciatúsque perferrem: feram non solùm fortiter, sed etiam libenter, dummodo meis laboribus vobis populóque Romano dignitas, salúsque pariatur. Ego sum ille Consul, Patres Conscripti, cui non forum (in quo omnis æquitas continetur) non campus Consula-

ribus auſpiciis conſecratus: non curia, ſummum auxilium omnium gentium: non domus, commune perfugium: non lectus ad quietem datus: non denique hæc ſedes honoris, ſella curulis vnquam vacua mortis periculo atque inſidiis fuit." Ego multa tacui, multa pertuli, multa conceſſi, multa meo quodam dolore in veſtro timore ſanaui. Nunc ſi hunc exitum Conſulatus mei dii immortales eſſe voluerunt, vt vos, Patres Conſcripti, Populúmque Romanum ex cæde miſera, coniuges, liberóſque veſtros, virginéſque Veſtales ex acerbiſſima vexatione, templa atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium noſtrûm ex fœdiſſima flamma, totam Italiam ex bello & vaſtitate eriperem, quæcunque mihi vni proponetur fortuna, ſubeatur. Etenim ſi P. Lentulus ſuũ nomen, inductus à vatibus, fatale ad perniciem Reipublicæ fore putauit, cur ego non læter meum Conſulatum ad ſalutem Reipublicæ propè fatalem extitiſſe? Quare, Patres Conſcripti, " cõſulite vobis: proſpicite patriæ: conſeruate vos, coniuges, liberos, fortunáſq; veſtras, populi Romani nomen ſalutémque defendite: mihi parcere ac de me cogitare deſinite.

MIHI QVIDEM. *Oſtendit charitatem ſuam in patriam, & connexo ſic concludit:*

> *Si Conſulatus mihi fatalis eſt ad omnes dolores pro patria ferendum, feram:*
> *Sed primum:*
> *Secundum igitur.*

EGO SVM. *Aſſumptio confirmata ex adiunctis periculis ubique intentatis. Res augetur enumeratione partium & earum adiunctis.* SELLA CV-

RVLIS. *Sella curulis, sella fuit eburnea in curru, quo magistratus uehebantur in forum:*

Cuilibet hic fasces dabit, eripietque curule,
Cui uolet importunus ebur. Horatius primo epistolarum.

Metri, puto, caussa alterum r detrahitur, ut breuietur. NVNC SI. *Reliqua est de patriæ salute assumptio, inductione partium amplificata.* ETENIM. *Cõtinuatio est superioris propositionis ex dissentaneis. Lẽtulus enim uelut hostis Ciceroni tanquam seruatori opponitur. Sic enim interdum contraria contrariorum consequentia opponuntur, ut institutionibus nostris exponitur.* QVARE P. C. *Concluditur prima quæstio, & dissimilitudo repetitur.*

Nam primùm debeo sperare, omnes deos, qui huic vrbi præsident, pro eo mihi ac mereor, relaturos gratiam esse: deinde si quid obtigerit, æquo animo paratóque moriar. Neque enim turpis mors forti viro potest accidere, neque immatura Consulari, nec misera sapienti. Nec tamen ego sum ille ferreus, qui fratris charissimi atque amãtissimi præsentis mœrore non mouear, horúmque omnium lachrymis, à quibus me circũsessum videtis. Neque meam mentem, non domum sæpe reuocat exanimata vxor, abiecta metu filia, & paruulus filius, qui mihi videtur amplecti Rempub. tanquam obsidem Consulatus mei: neque ille, qui expectãs huius exitum diei, astat in conspectu meo gener. Moueor his rebus omnibus, sed in eam partem, vt salui sint vobiscũ omnes, etiam si vis aliqua me oppresserit, potius quàm vt illi & nos vna Reip. peste pereamus. Quare, Patres Conscripti, incumbite ad Reipublicæ salutem, circũspicite omnes procellas, quæ impendẽt, nisi prouidetis. Non Tib. Gracchus, qui iterum Tribunus pl. fieri voluit: non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus est: non L. Saturninus, qui C. Memmium oc-

cîdit, in discrimen aliquod, atque in vestræ seueritatis iudicium adducitur: sed tenentur ii, qui ad vrbis incendium, ad vestrûm omnium cædem, ad Catilinam accipiendum Romæ restiterunt.

NAM PRIMVM. *Confirmatio quæstionis ex adiuncta spe deorum & Ciceronis fortitudine.* NEQVE ENIM. *Approbatur fortitudo ex coniugatis Moriar & Mors. Vbi notabis adiuncta cum subiectis comparata.* IMMATVRA. *Repetitur autem secunda Philipp. eadem sententia, Etenim si abhinc annis propè uiginti hoc ipso in templo negaui posse mortem immaturam esse Consulari, quanto uerius nunc negabo seni?* NEC TAMEN. *Prolepsis per correctionem ex præsentibus amicorum lachrymis, quibus Cicero moueatur. Videtur iis lachrymis repugnare superior historia quæ Ciceronem ab amicis impulsum facit, nisi cùm adhortatione permistum mœrorem intelligas, ut mortes, quas gloriosas prædicamus, etiam deploramus.* TANQVAM. *Hac breui similitudine gratiam posteris suis à Rep. debitam innuit.* MOVEOR. *Solutio prolepseos ex maiorũ collatione, quòd magis periculo publico moueatur.* QVARE. *Concluditur rursum prima quæstio, & affirmatur periculis adiunctis.* NON TIBERIVS. *Amplificatio ex dissimilibus exemplis, de quibus initio primæ Catilinariæ.* IN DISCRIMEN. *Periphrasis est ex subiectis, pro, accusatur.* SED TENENTVR. *ἀνταπόδοσις dissimilium exemplorum ex dissimili coniuratorum facto & facti fine.*

Tenẽtur literæ, signa, manus, denique vniuscuiusque confessio. Solicitantur Allobroges, seruitia excitantur, Catilina accersitur. Id est initum consilium, vt interfectis omnibus nemo ne ad deplorandum quidem populi Romani nomen, atque ad lamentandam tanti imperii calamitatem relinquatur. Hæc omnia indices detulerũt: rei confessi sunt: vos multis iam iudiciis iudicauistis: primùm, quòd mihi gratias egistis singularibus verbis, & mea virtute atque diligentia perditorum hominum patefactam esse coniurationem decreuistis: deinde quòd P. Lentulum, vt se abdicaret prætura, coëgistis: tum

quòd eum, & cæteros, de quibus iudicauistis, in custodiam dandos censuistis: maximéque quòd meo nomine supplicationem decreuistis, qui honos togato habitus ante me est nemini: Postremò externo die præmia legatis Allobrogum, Titóque Vulturtio dedistis amplissima. Quæ sunt omnia eiusmodi, vt ii, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine vlla dubitatione à vobis damnati esse videantur.

TENENTVR. *Approbatio finis ex testimoniis de quibus antea.* SOLICITANTVR. *Repetitur* αἰτιόδοσις, *sed finis augetur grauius ex adiũctis.* SERVITIA. *Metonymia est pro seruis, quomodo rursus postea, Gallos excitauit, seruitia concitauit.* HAEC OMNIA. *Repetitur approbatio facti ex iisdem testimoniis, quibus additur testimonium senatus ex decreto hesterno, quod per partes explicatur. Sententia syllogismi est,*

Rei delatum crimen confessi, & laudatis indiciis quæsitorum in custodiam traditi, uidentur damnati:

Tales sunt coniurati:

Videntur igitur iam esse damnati.

Assumptio præcedit. SINGVLARIBVS. *Singulare propriè dicitur, quod unicum est: ut Singularẽ Deus hunc mundum, atque unigenam procreauit, ait Cicero de Vniuersitate. Et secunda Agraria, Singularis homo sic dicitur. Hîc autẽ non capitur propriè, sed metaphoricῶs. quod declarant superioris orationis de eadem re illa, Primùm mihi gratiæ uerbis amplissimus aguntur, &c. Hîc (Singularibus) & illic (amplissimus) uerbis idem est.* QVAE SVNT. *Sententia propositionis est, Damnati uidentur ĳ, quibus ista contigerunt: hoc idem Sallustius notauit, Sed eos frequens senatus iudicauerat paulò antè contra Remp. fecisse.*

Sed ego institui referre ad vos, Patres Conscripti, tanquam integrum, & de facto quid iudicetis, & de pœna quid censeatis. Illa prædicam, quæ sunt Consulis. Ego magnum in Repub. versari furorem, & noua quædam misceri & cõcitari mala iampridem videbam: sed hanc tantam, tam exitiosam haberi coniurationem à ciuibus nunquam putaui. Nunc

quicquid eſt, quocunque veſtræ mentes inclinant atque ſententiæ, ſtatuendum vobis ante noctem eſt. Quantum facinus ad nos delatum ſit, videtis: huic ſi paucos putatis affines eſſe, vehementer erratis. Latius opinione diſſeminatum eſt hoc malum: manauit non ſolùm per Italiam, verùm etiam trāſcendit Alpes, & obſcurè ſerpens, multas iam prouincias occupauit. Id opprimi ſuſtentando ac prolatando nullo pacto poteſt. Quacunque ratione placet, celeriter vobis vindicandum eſt.

SED EGO. *Proponitur problema futuræ deliberationis.* ILLA PRAEDICAM. *Locus attentionis ex adiuncto perſonæ ad cohortationem maturandi iudicij, cuius argumentum eſt ex adiuncta periculi magnitudine.* NVNC QVICQVID. *Sententia complexionis. Quare celeriter eſt ſtatuendum.* QVANTVM. *Repetitur magnitudo periculi, & augetur efficientibus, quòd multi ſint eius authores.* ID OPPRIMI. *Repetitur eadem complexionis ſententia, & diſſimilibus augetur.*

Video duas adhuc eſſe ſententias: vnam D. Syllani, qui cenſet eos, qui hæc delere conati ſunt, morte eſſe mulctandos. Alteram C. Cæſaris, qui mortis pœnam remouet, cæterorū ſuppliciorum omnes acerbitates amplectitur. Vterque & pro ſua dignitate, & pro rerum magnitudine, in ſumma ſeueritate verſatur. Alter eos, qui nos omnes, qui populum Romanum vita priuare conati ſunt, qui delere imperium, qui populi Romani nomen extinguere puncto temporis, frui vita & hoc communi ſpiritu non putat oportere: atque hoc genus pœnæ ſæpe in improbos ciues in hac Repub. eſſe vſurpatum recordatur: Alter intelligit, mortem à diis immortalibus

non eſſe ſupplicii cauſſa conſtitutam, ſed aut neceſſitatem naturæ, aut laborum ac miſeriarum quietem eſſe. Itaque eam ſapientes nunquam inuiti, fortes etiam ſæpe libenter oppetiuerunt. Vincula verò, & ea ſempiterna, certè ad ſingularem pœnam nefarii ſceleris inuenta ſunt. Itaque municipiis diſpertiri iubet.

VIDEO. Partitio eſt ſententiarũ adhuc dictarũ. Prior eſt Syllani deſignati Cõſulis morte reos multantis: poſterior Cæſaris mortem remouẽtis, perpetuũ carcerem & bonorũ publicationem decernẽtis, ubi prudẽtiam Ciceronis animaduerte, Cæſarem laudantis, ut cuius ſententiã non probaret, eius tamen perſonam nihil offenderet. VTERQVE. Laudatur utraque ſententia ex adiuncta ſeueritate. ALTER EOS. Deliberatio Syllani ex factis reorum & exemplis ſimilibus, morte puniendos eos eſſe: utrunque argumentum tractatum eſt prima Catilinaria de morte Catilinæ. ALTER INTELLIGIT. Deliberatio Cæſaris, qua primùm Syllanus refellitur, deinde ſententia Cæſaris ponitur. Refellitur autem Syllanus ex diſſimili. Mors non eſt pœna, ſed pœnarũ requies. Idem Salluſtius in oratione, quam Cæſari affinxit, Nec enim arbitror Cæſarem ea loquutum eſſe, ſed excellentius oraſſe iudico. Verba autem Salluſtij ſunt, De pœna (inquit) poſſum equidem dicere, id quod res habet: in luctu atque miſeriis, mortem ærumnarum requiem, non cruciatum eſſe: eam cuncta mortalium mala diſſoluere; ultrà neque curæ, neque gaudio locum eſſe. ITAQVE EAM. Illuſtratio ex adiunctis, quòd mors contemnatur, aliquando etiam appetatur. VINCVLA. Sententia Cæſaris de perpetuo reorum carcere efficientibus exornata.

"Habere videtur iſta res iniquitatem, ſi imperare velis: difficultatem, ſi rogare. Decernatur tamen, ſi placet. Ego enim ſuſcipiam, &, vt ſpero, reperiam, qui id, quod ſalutis omnium cauſſa ſtatueritis, non putet eſſe ſuæ dignitatis recuſare. Adiungit grauem pœnam municipibus, ſi quis eorum vincula ruperit: horribiles cuſtodias circundat, & digna ſcelere hominum perditorum ſancit, ne quis eorum pœnam, quos condemnat, aut per Senatum, aut per popu-

quicquid eſt, quocunque veſtræ mentes inclinant atque ſententiæ, ſtatuendum vobis ante noctem eſt. Quantum facinus ad nos delatum ſit, videtis: huic ſi paucos putatis affines eſſe, vehementer erratis. Latius opinione diſſeminatum eſt hoc malum: manauit non ſolùm per Italiam, verùm etiam trāſcendit Alpes, & obſcurè ſerpens, multas iam prouincias occupauit. Id opprimi ſuſtentando ac prolatando nullo pacto poteſt. Quacunque ratione placet, celeriter vobis vindicandum eſt.

SED EGO. *Proponitur problema futuræ deliberationis.* ILLA PRAEDICAM. *Locus attentionis ex adiuncto perſonæ ad cohortationem maturandi iudicij, cuius argumentum eſt ex adiuncta periculi magnitudine.* NVNC QVICQVID. *Sententia complexionis. Quare celeriter eſt ſtatuendum.* QVANTVM. *Repetitur magnitudo periculi, & augetur efficientibus, quòd multi ſint eius authores.* ID OPPRIMI. *Repetitur eadem complexionis ſententia, & diſſimilibus augetur.*

Video duas adhuc eſſe ſententias: vnam D. Syllani, qui cenſet eos, qui hæc delere conati ſunt, morte eſſe mulctandos. Alteram C. Cæſaris, qui mortis pœnam remouet, cæterorū ſuppliciorum omnes acerbitates amplectitur. Vterque & pro ſua dignitate, & pro rerum magnitudine, in ſumma ſeueritate verſatur. Alter eos, qui nos omnes, qui populum Romanum vita priuare conati ſunt, qui delere imperium, qui populi Romani nomen extinguere puncto temporis, frui vita & hoc communi ſpiritu non putat oportere: atque hoc genus pœnæ ſæpe in improbos ciues in hac Repub. eſſe vſurpatum recordatur: Alter intelligit, mortem à diis immortalibus

non esse supplicii caussa constitutam, sed aut necessitatem naturæ, aut laborum ac miseriarum quietem esse. Itaque eam sapientes nunquam inuiti, fortes etiam sæpe libenter oppetiuerunt. [d] Vincula verò, & ea sempiterna, certè ad singularem pœnam nefarii sceleris inuenta sunt. Itaque municipiis dispertiri iubet.

VIDEO. *Partitio est sententiarū adhuc dictarū. Prior est Syllani designati Cōsulis morte reos multantis: posterior Cæsaris mortem remouētis, perpetuū carcerem & bonorū publicationem decernētis, ubi prudētiam Ciceronis animaduerte, Cæsarem laudantis, ut cuius sententiā non probaret, eius tamen personam nihil offenderet.* VTERQVE. *Laudatur utraque sententia ex adiuncta seueritate.* ALTER EOS. *Deliberatio Syllani ex factis reorum & exemplis similibus, morte puniendos eos esse: utrunque argumentum tractatum est prima Catilinaria de morte Catilinæ.* ALTER INTELLIGIT. *Deliberatio Cæsaris, qua primùm Syllanus refellitur, deinde sententia Cæsaris ponitur. Refellitur autem Syllanus ex dissimili. Mors non est pœna, sed pœnarū requies. Idem Sallustius in oratione, quam Cæsari affinxit, Nec enim arbitror Cæsarem ea loquutum esse, sed excellentius orasse iudico. Verba autem Sallustij sunt, De pœna (inquit) possum equidem dicere, id quod res habet: in luctu atque miseriis, mortem ærumnarum requiem, non cruciatum esse: eam cuncta mortalium mala dissoluere; ultrà neque curæ, neque gaudio locum esse.* ITAQVE EAM. *Illustratio ex adiunctis, quòd mors contemnatur, aliquando etiam appetatur.* VINCVLA. *Sententia Cæsaris de perpetuo reorum carcere efficientibus exornata.*

"Habere videtur ista res iniquitatem, si imperare velis: difficultatem, si rogare. Decernatur tamen, si placet. Ego enim suscipiam, &, vt sperò, reperiam, qui id, quod salutis omnium caussa statueritis, non putet esse suæ dignitatis recusare. Adiungit grauem pœnam municipibus, si quis eorum [d] vincula ruperit: horribiles custodias circundat, & digna scelere hominum perditorum sancit, ne quis eorum pœnam, quos condemnat, aut per Senatum, aut per popu-

lum leuare poſſit. Eripit etiam ſpem, quæ ſola hominem in miſeriis conſolari ſolet: bona præterea publicari iubet: vitam ſolam relinquit nefariis hominibus: quam ſi eripuiſſet, multas vno dolore animi ac corporis, & omnes ſcelerum pœnas ademiſſet. Itaque vt aliqua in vita formido improbis eſſet poſita, apud inferos eiuſmodi quædam illi antiqui ſupplicia impiis conſtituta eſſe voluerunt: quod videlicet intelligebat his remotis non eſſe mortem ipſam pertimeſcendam.

H A B E R E. *Perſtringitur à Cicerone breuiter hæc ſententia ex adiunctis, quòd iniqua ſit, aut difficilis.* D E C E R N A T V R. *Correctio qua ſe in utramuis partem paratũ eſſe indicat.* A D I V N G I T. *Ratio alteræ ſententiæ Cæſarianæ, item ex cauſſis cuſtodiæ.* Q V AE S O L A. *Sic de ſpe Tibullus:*

Tum malà finiſſem letho, ſed credula uitam
Spes fouet, & melius cras fore ſemper ait.

B O N A P R AE T E R E A. *Poſtremum caput ſententiæ Cæſaris de publicatione, ſeu (ut recentiores dixerunt) confiſcatione bonorum.* V I T A M S O L A M. *Laudatur ſeueritas huius pœnæ, quaſi morte grauioris.* I T A Q V E. *Amplificatio ex ſimilitudine inferorum, quorum fictis pœnis ſit hæc uera pœna ſimilis. Pœnas uerò inferorum Cicero prima Tuſculana uidetur fictas putare.*

Nunc, Patres Conſcripti, ego mea video quid interſit. Si eritis ſecuti ſententiam C. Cæſaris, quoniam hanc is in Repub. viam, quæ popularis habetur, ſecutus eſt, fortaſſe minus erunt, hoc monitore & authore huiuſce ſententiæ, mihi populares impetus pertimeſcendi: Sin illam alteram ſecuti eritis, neſcio an amplius mihi negotii contrahatur: ſed tamen meorũ periculorũ rationes vtilitas Reipublicæ vendicat. Habemus enim à C. Cæſare, ſicut ipſius digni-

tas, & maiorum eius amplitudo postulabat, sententiam tanquam obsidem perpetuæ in Rempub. voluntatis. Intellectum est, quid intersit inter leuitatem concionatorum, & animum verè popularem saluti populi consulentem.

NVNC. Disceptatur ambiguè utraque sententia ex adiuncto periculo Consulis, altera minus inuidiosa, altera non magis periculosa. In prima coniugata sunt, popularis populares. SED TAMEN. *Hac metaphora significat rationes periculorum suorum ad Remp. pertinere, ut si utile sit Reip. subeantur.* HABEMVS. *Redit ad Cæsarem, & colludat ex hac sententia, tanquam de Repub. bene sentientem, quod de industria factum uideri potest, ne Cæsar (cuius sententia non probabatur) coniurationis nomine suspectus esse uideretur.* INTELLECTVM. *Amplificatio laudis ex dissimilitudine & differentia aliorũ populariũ, ubi notabis popularis definitionẽ, qui saluti populi cõsulit.*

Video de istis, qui se populares haberi volũt, abesse non neminem, ne de capite videlicet ciuiũ Rom: sententiam ferat: is & nudiustertius in custodiam ciues Romanos Cethegum & P. Lentulum dedit, & supplicationem mihi decreuit, & indices hesterno die maximis præmiis affecit. Iam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam, quæsitori gratulationem, indici præmium decreuit, quid de tota re & caussa iudicarit. At verò C. Cæsar intelligit legẽ Semproniam esse de ciuibus Rom. constitutam: qui autem Reipub. sit hostis, eum ciuem esse nullo modo posse; denique ipsum latorem legis Semproniæ iussu populi pœnas Reipub. dependisse, idem etiam ipsum largitorem Lentulum & prodigum non putat, cùm de pernicie Reipublicæ & exitio huius vrbis tam acerbè, támque crudeliter cogitarit, appellari posse popularem. Itaque homo mitissimus atque

leniſſimus non dubitat P. Lentulum æternis tenebris vinculíſque mandare: & ſancit in poſterum, ne quis huius ſupplicio leuando ſe iactare, & in perniciem Reipub. poſthac popularis eſſe poſſit: adiungit etiam publicationem bonorum, vt omnes animi cruciatus & corporis, etiam egeſtas ac mendicitas conſequatur. Quamobrem ſiue hoc ſtatueritis, dederitis mihi comitem ad concionem populo Romano charum atque iucundum: ſiue illam Syllani ſententiam ſequi malueritis, facilè me atque vos à crudelitatis vituperatione defendetis.

V I D E O. Senator quidam notatur qui de ciuium capite iudicare noluerat: ab eo tamen iam iudicatum eſſe Cicero ex eius factis diſputat:

Qui reo cuſtodiam, quæſitori gratulationem, indici præmium decreuit, iam iudicauit:

Id ſenator hic egit:

Iudicauit igitur.

Aſſumptio præcedit. A T V E R O. Laudatur iterum Cæſar, quòd contra legum exceptionem tam ſeuerè ſentiat in Lentulum ueluti non ciuem:

Hoſtis non eſt ciuis:

Lentulus eſt hoſtis:

Non igitur ciuis.

Argumentum eſt ex diſſentaneis: propoſitio exemplo C. Gracchi confirmatur, de quo ſic pro Rabirio perduellionis reo, C. Gracchus legem tulit, ne de capite ciuium Rom. iniuſſu ueſtro iudicaretur. Quòd autem iuſſu populi pœnas dependiſſe Gracchus hic dicatur, cauſſæ præſenti magis cõceſſum, quàm ex hiſtoria deductum. Nam S. C. per Opimium Conſulem, populo tamen ad arma uocato, cæſus eſt, ut in proœmio primæ Catilinariæ dictum eſt. I D E M. Vis aſſumptionis uiſta complexioni:

Sed Lentulus eſt hoſtis, ut ex factis eius apparet:

Non igitur ciuis.

I T A Q V E H O M O. Concluditur ſententia Cæſaris, & eius capita recolliguntur de cuſtodia & publicatione. V T O M N E S. Amplificatio ex adiunctis malis. Q V A M O B R E M. Concluditur ambiguè, ut diſceptata eſt, deliberatio duarũ ſententiarũ. P O P V L O C H A R V M. Definitio popularis, cuius & alia paulò antè fuit, populi ſaluti conſulens.

Atque obtinebo eam multò leniorē fuisse. Quanquam, Patres Conscripti, quæ potest esse in tanti sceleris immanitate punienda, crudelitas? Ego enim de meo sensu iudico. Nam ita mihi salua Repub. vobiscum perfrui liceat, vt ego, quòd in hac causa vehementior sum, non atrocitate animi moueor: (quis enim est me mitior?) sed singulari quadam humanitate & misericordia. Videor enim mihi hanc vrbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subitò vno incendio concidentem: cerno animo sepultam patriam, miseros atque insepultos aceruos ciuium: Versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi & furor in vestra cæde bacchantis: Cùm verò mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse se ex fatis sperasse cōfessus est, purpuratum esse hunc Gabinium, cum exercitu venisse Catilinam: tum lamentationem matrumfamiliâs, tum fugam virginum atque puerorum, ac vexationem virginum Vestalium perhorresco: & quia mihi vehementer hæc videntur misera atque miseranda, idcirco in eos qui ea perficere voluerunt, me seuerum vehementémque præbeo.

ATQVE OBTINEO. *Iam manifestius inclinat in Syllanum, & per correctionem disputat ex repugnantibus nullam crudelitatem hic esse.*

Summi sceleris animaduersio non est crudelitas:
Hîc summi sceleris est animaduersio:
Non igitur crudelitas.

EGO ENIM. *Interponitur hîc iusiurandi quoddam testimonium, Cupio sic saluus esse, ut ego moueor non crudelitate, sed misericordia. Contrarium interponitur (Quis enim me mitior?)* VIDEOR. *Assumptio est:*

Summi sceleris hic est animaduersio.

quod per illustrationem euentorum & adiunctorum coniurationis uehementer exaggeratur. E T Q V I A. *Complexionis loco (Quare crudelitas hic non est) hæc sententia ponitur.*

Etenim quæro, si quis paterfamilias liberis suis à seruo interfectis, vxore occisa, incensa domo, supplicium de seruis quàm acerbissimũ sumpserit: vtrum is clemens ac misericors, an inhumanus & crudelissimus esse videatur? Mihi verò importunus ac ferreus, qui non dolorem suum & cruciatum dolore nocentis & cruciatu lenierit: Sic nos in his hominibus, qui nos, qui coniuges, qui liberos nostros trucidare voluerũt, qui singulas vniuscuiusque nostrûm domos, & hoc vniuersum Reip. domicilium delere conati sunt, qui id egerunt, vt gentem Allobrogum in vestigiis huius vrbis, atque in cinere deflagrati imperii collocarent, si vehementissimi fuerimus, misericordes habebimur: sin remissiores esse voluerimus, summæ nobis crudelitatis in patriæ ciuiumque pernicie fama subeũda est. Nisi verò cuipiam L. Cæsar vir fortissimus & amantissimus Reip. crudelior nudiustertius est visus, cùm sororis suæ fœminæ lectissimæ virum præsentem & audientem vita priuandum esse dixit, cùm auum iussu Consulis interfectum, filiúmque eius impuberem, legatum à patre missum, in carcere necãdum esse dixit. Quorum quod simile fuit factum? quod initum delendæ Reipub. consilium? Largitionis voluntas tum in Repub. versata est, & partium quædam contentio.

E T E N I M. *Disputatur idem insigni similitudine, ubi familia cum ciuitate comparatur.* M I H I V E R O. *Subiectio est ad interrogationem*

proximam. SIC NOS. *Apodosis similitudinis illustrata uariis coniuratorum consiliis, ubi assumptio est connexi & conclusio:*

Sed ciues nostros coniurati tanquam serui interficere uoluerunt:
Crudeles igitur in iis ulciscendis non erimus.

NISI VERO. *Confirmatur eadem quæstio, quòd hîc crudelitas nulla sit, L. Cæsaris authoritate & sententia, qui Lentulum sororis suæ Iuliæ maritum sententia sua damnauerat. Hæc uerò mulier Antonio Critico, Antonij oratoris filio prius nupserat, unde Antonius triumuir natus est, qui in Cicerone supplicium Lentuli uitrici postea ultus est. Vide Plutarchum in Antonio.* CVM AVVM. *Exempla similia fuerant, quibus Cæsar usus erat ad confirmandam sententiam. Narratio autem hîc parum perspicua. Historia de Fuluio, & eius filio intelligenda est, de qua uide Plutarchum in Gracchis.* NECANDVM. *Vide num legendum sit, Necatum, ut congruat cum tempore superioris proximi uerbi, interfectũ, aut pro Esse legatur Fuisse.* QVO CVM. *Correctio proximorum exemplorum ueluti dissimilium.*

Atque illo tempore huius auus Lentuli, clarissimus vir, armatus Gracchum est persecutus, & grauem uulnus accepit, ne quid de summa dignitate Reip. minueretur. Hic ad euertenda fundamenta Reipub. Gallos accersiuit, seruitia cõcitauit, Catilinam euocauit, attribuit nos trucidãdos Cethego, cæteros ciues interficiẽdos Gabinio, vrbem inflammandam Cassio, totam Italiam vastandam diripiendamque Catilinæ. Vereamini, cẽseo, ne in hoc scelere tam immani ac nefario nimis aliquid seuerè statuisse videamini: cùm multò magis sit verendum, ne remissione pœnæ crudeles magis in patriam, quàm ne seueritate animaduersionis nimis vehemẽtes in acerbissimos hostes fuisse videamini. Sed quæ exaudio, Patres Conscripti, dissimulare non possum. Iactantur enim voces, quæ perueniũt ad aures meas, eorum, qui vereri videntur, vt habeam satis præsidii ad ea quæ vos statueritis, hodierno die transigenda.

Omnia prouiſa, parata & conſtituta ſunt, Patres Conſcripti, cùm mea ſumma cura atque diligentia, tum multò etiam maiore populi Romani, ad ſummum imperium retinendum, & ad communes Fortunas conſeruādas voluntate. Omnes adſunt omnium ordinum homines, omnium denique ætatum: plenum eſt forum, pleni omnes aditus huius loci ac templi. Cauſſa enim eſt poſt vrbem cōditam hæc inuenta ſola, in qua omnes ſentirēt vnum atque idem, præter eos, qui cùm ſibi viderent eſſe pereundum, cum omnibus potius, quàm ſoli perire voluerunt. Hoſce ego homines excipio & ſecerno libenter: neque enim in improborum ciuium, ſed in acerbiſſimorum hoſtium numero habendos puto. Cæteri verò, dii immortales, qua frequentia, quo ſtudio, qua virtute ad communem dignitatem ſalutémque conſentiunt?

ATQVE ILLO. *Exaggeratur indignitas belli ex diſſimilitudine duorum Lentulorum, aui & nepotis.* GALLOS. *ἀνταπόδοσις ex factis Lentuli.* VEREAMINI. *Concluditur ſuperiore pagina inſtitutus ſyllogiſmus:*

Quare nulla crudelitas. *Argumentum repetitur, & collatione maiorum augetur.* SED QVAE. *Occupat metum quendam de reorum liberatione, quaſi Coſ. non poſſit tranſigere quæ Senatus decreuerit. Refellit autem efficientium cauſſarum facultate.* OMNES ADSVNT. *Amplificatio per diuiſionem partium ex adiunctis.* CAVSSA. *Confirmatur proximus locus ex adiuncto conſenſu.* PRAETER EOS. *Digreſſiuncula excipiuntur coniurati ex eorum fine & conſiliis.* NEQVE. *Alia exceptionis proximæ ratio ex diſſimilibus.* CAETERI. *Redit ad propoſitam tranſigendi facultatem, & multarum partium inductione confirmat.*

Quid ego hîc equites Romanos commemorem? qui vobis ita ſumma ordinis conſiliíque concedunt,

vt vobiſcum de amore Reipublicæ certent: quos ex multorum annorum diſſenſione ad huius ordinis ſocietatẽ concordiámque reuocatos, hodiernus dies vobiſcum, atque hæc cauſa coniungit: quam coniunctionem ſi in Conſulatu confirmatam meo, perpetuam in Republica tenuerimus, confirmo vobis, nullum poſthac malũ ciuile ac domeſticum ad vllam Reipublicæ partem eſſe venturum. Pari ſtudio defendendæ Reipublicæ cõueniſſe video Tribunos ærarios fortiſſimos viros: Scribas item vniuerſos: quos cùm caſu hic dies ad ærarium frequentaſſet, video ab expectatione ſortis ad communem ſalutem eſſe conuerſos. Omnis ingenuorum adeſt multitudo, etiam tenuiſſimorum. Quis eſt enim cui non hæc templa, aſpectus vrbis, poſſeſſio libertatis, lux denique hæc ipſa, & hoc commune patriæ ſolum, cùm ſit charum, tum verò dulce atque iucundum? Operæpretium eſt, Patres Conſcripti, libertinorum hominum ſtudia cognoſcere, qui ſua virtute fortunam ciuitatis conſecuti, hanc verè ſuam patriam eſſe iudicãt: quam quidem hinc nati, & ſummo nati loco, non patriam ſuam, ſed vrbem hoſtium eſſe iudicauerunt.

QVID EGO. *Prima pars inductionis de Senatoribus & equitibus.* QVAM. *Exornatio primæ partis ex adiuncta pace, quæ perpetua futura ſit.* PARI. *Secunda pars inductionis de tribunis ærariis, quos uulgus Francicum receptores generales appellat, ut Budæo placet.* SCRIBAS. *Tertia pars de ſcribis, quorum quantus ordo fuerit, ex quinta Ciceronis actione abunde percipies. Hi omnes & Romæ, & in prouinciis curam tabularum publicarum, & cuſtodiam habebant, & pericula magiſtratuum eorum fidei committebantur, ut ibi ait Cicero, & ſæpe Romani imperatores ſuperatis hoſtibus optimè*

repub. gesta, scribas suos annulis aureis in concione donarunt. Ergo scribæ erant magistratuum graphiarij, secretarij, notarij, quos modò dicimus, & prouincias tum magistratibus sortiebantur. OMNIVM INGENVORVM. *Quarta pars de ingenuis, quorũ studium ex subiectis ostenditur.* PATRIAE SOLVM. *Sic idem Ouidius de Ponto:*

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

OPERAEPRETIVM. *Quinta pars de libertinis, quorum studium similiter ex adiunctis ostenditur. Libertinus uerò & Ingenuus contraria sunt aduersa, non autem correlatiua, ut quidã appellant.* QVAM QVIDEM. *Illustratio ex dissimili studio coniuratorum.*

Sed quid ego huiusce ordinis homines commemorem, quos priuatæ fortunæ, quos cõmunis Respublica, quos denique libertas ea, quæ dulcissima est, ad salutem patriæ defendendam excitauit? Seruus est nemo, qui modò tolerabili conditione sit seruitutis, qui non audaciam ciuium perditorũ perhorrescat, qui non obstare cupiat, qui non tantum quantum audet, & quantum potest, conferat ad communem salutis voluntatẽ. Quare si quem vestrûm fortè commouet hoc, quod auditum est, lenonem quendam Lentuli concursare circum tabernas, pretio sperantem solicitari posse animos egentium atque imperitorum: est id quidem cœptum atque tentatum: sed nulli sunt inuenti tam aut fortuna miseri, aut volũtate perditi, qui non ipsum illum sellæ atque operis & quæstus quotidiani locum, qui non cubile ac lectulum suum, qui denique nõ cursum hunc otiosum vitæ suæ saluum esse velit: multò verò maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, imò verò (id enim potius est dicendum) genus hoc vniuersum amantissimum est otii. Etenim omne eorum instrumen-

rum,omnis ˙opera ac quæſtus,˙frequentia ciuium ſuſtinetur,˙alitur otio.Quorū ſi quæſtus occluſis tabernis ˙minui ſolet,quid tādem incenſis futurū eſt?Quæ cùm ita ſint, Patres Conſcripti,˙vobis populi Romani præſidia non ˙deſunt, vos ne populo Romano deeſſe videamini,˙ prouidete. Habetis Conſulem ex plurimis periculis & inſidiis, atque ex media morte, non ad vitam ſuam, ſed ad ſalutē veſtram reſeruatū.

SED QVID. *Epilogus ſuperiorum partium tanquam minorum cum poſtrema ſequente collatarum.* DVLCISSIMA. *Vide agrariæ ſecundæ initium: Quid tam populare, quàm libertas, quam non ſolùm ab hominibus, uerùm etiam à beſtiis expeti, & omnibus rebus anteponi uidetis?* SERVVS EST. *ἀνταπόδοσις maiorum de ſeruis: quæ pars eſt inductionis extrema.* QVARE SI QVEM. *Concluditur ex his tam multis tranſigendi facultatibus, diſperſum illum rumorem metuendum non eſſe.* SED MIHI. *Subiicitur ex ſubiectis & adiunctis ratio, cur ea ſollicitatio non proceſſerit.* SELLAE. *Periphraſis eſt tabernæ. Taberna enim ſignificat locum ubi operarij & opifices opera ſua faciunt, & aliquando ubi eadem etiam uendunt. A Sella uerò ſellularij dicuntur à Liuio lib. 8. Opificum uulgus ait, & Sellularij minimè militiæ idoneum genus. Idem dicuntur à Plauto Sedentarij: Calceolarij, inquit, ſedentarij, ſutores.* MVLTO. *Continuatur eadem ratio è coniugatis. Opifices amant otium: otioſi itaque uolunt eſſe. Vbi notabis correctionem partis ex genere.* ETENIM. *Confirmatio ex adiunctis otij, quòd hinc uictus paretur.* QVORVM. *Probatur idem collatione maiorum.* QVAE CVM. *Concludit propoſitam facultatem, & hinc parium argumento ſenatum adhortatur.* HABETIS. *Additur ad eandem facultatem Conſulis uoluntas, & diſſimilibus exornatur.*

Omnes ˙ordines ad conſeruandam Rempublicam,˙mente,voluntate,ſtudio,virtute,voce conſentiunt. Obſeſſa facibus & telis ˙impiæ ˙coniurationis, ˙vobis ſupplex manus tendit ˙patria communis: vobis ſe, vobis vitam omniū ciuiū, vobis ˙arcem & Capitolium, vobis aras penatium, vobis illum ignem Veſtæ perpetuum ac ſempiternū, vobis omnia tem-

pla deorum atque delubra, vobis muros atque vrbis tecta commendat. Præterea de vestra vita, de coniugum vestrarum ac liberorum anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focis vestris hodierno die vobis iudicādum est. Habetis ducem memorem vestri, oblitum sui: quæ non semper facultas datur. habetis omnes ordines, omnes homines, vniuersum populum Romanum (id quod in ciuili caussa hodierno die primùm videmus) vnum atque idem sentientem. Cogitate quantis laboribus fundatum imperium, quanta virtute stabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas exaggeratásque fortunas vna nox pene deleuerit. Id ne vnquam posthac non modò confici, sed ne cogitari quidem possit, vobis hodierno die prouidendum est. Atque hæc, non vt vos, qui mihi studio pene præcurritis, excitarem, locutus sum: sed vt mea vox, quæ debet esse in Republica princeps, officio functa Consulari videretur.

OMNES ORDINES. *Repetitur summa superioris inductionis.* OBSESSA. *Obliqua est patriæ supplicantis prosopopœia ad senatum cōmouendum, qua coniuratioñe ex subiectis rebus exaggerat.* PRAETEREA. *Repetitur idem ex persona Ciceronis.* HABETIS DVCEM. *Repetuntur iterum facultates transigendi, primùm de Consule, tum de omnibus ordinibus.* COGITATE. *Adhortatio breuis est ex periculis adiunctis ad fortiter agendum.* EXAGGERATAS. *Metaphora ab aggeribus fossarum:*

Et fossas aggere complent, ait Virgilius.

agger autem, quemuis cumulum & aceruum significat. Hinc exaggerare pro accumulare. ID NON. *Complexio Enthymematis aucta collatione minorum.* ATQVE HAEC. *Correctio per caussam adhortationis, cui dissimile præponitur.*

Nunc antequam ad ſentẽtiam redeo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus eſt coniuratorũ, quam videtis eſſe permagnam, tantam me inimicorum multitudinem ſuſcepiſſe video: ſed eam eſſe iudico turpem & infirmam, cõtemptam & abiectã. Quòd ſi aliquãdo alicuius furore & ſcelere concitata manus iſta plus valuerit, quàm veſtra ac Reipublicæ dignitas: me tamen meorum factorum atque conſiliorum nunquam, Patres Conſcripti, pœnitebit. Etenim mors, quam illi mihi fortaſſe minitãtur, omnibus eſt parata: vitæ tantam laudem, quanta vos me veſtris decretis honeſtaſtis, nemo eſt aſſecutus. Cæteris enim ſemper bene geſtæ, mihi vni conſeruatæ Reipublicæ gratulationem decreuiſtis. Sit Scipio clarus ille, cuius conſilio atque virtute Annibal in Africam redire, atque ex Italia decedre coactus eſt: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas vrbes huic imperio infeſtiſſimas, Carthaginem, Numantiámque deleuit: habeatur vir egregius L. Paulus ille, cuius currum Rex potentiſſimus quondam & nobiliſſimus Perſes honeſtauit: ſit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obſidione & metu ſeruitutis liberauit: anteponatur omnibus Pompeius, cuius res geſtæ atque virtutes iiſdem, quibus Solis curſus, regionibus ac terminis continentur: erit profectò inter horum laudes aliquid loci noſtræ gloriæ, niſi fortè maius eſt patefacere nobis prouincias, quò exire poſſimus, quàm curare vt etiam illi, qui abſunt, habeant quò, victores reuertantur.

N V N C A N T E Q V A M. *Digreditur in conſtantiæ ſuæ confirmationem, & adiuncti periculi contemptione exequitur.* Q V O D S I. *Secundus confirmationis gradus, etſi moriendum ſit, conſcientia tamen me conſolabor.* E T E N I M. *Confirmatur αὐξητικῶς adiuncta laude, cui diſſimile præponitur.* C AE T E R I S. *Probatur authoritate ſenatus nemini parem gloriam contigiſſe, idque exemplis quinque tanquam minoribus, in quibus ſingulis ſua laus ex effectis exponitur.* A T Q V E E X I T A L I A. *ὑστερολογία quædam eſt: prius enim decedere ex Italia fuit: deinde redire in Africam. De maiore Africano, uide Liuium lib. 30.* A L T E R A F R I C A N V S. *Hic Africanus eſt minor, quem Cicero fecerat in libris de Repub. loquentem, filius Pauli adoptatus à ſuperioris Africani filio. Huius uitam Plutarchus ſcripſerat, & ipſe locis aliquot citat. Plinius perſtrinxit in uiris illuſtribus. De Carthagine & Numantia, uide Florum lib. 2. cap. 1. & 18.* L. P A V L V S. *Huius uitam Plutarchus perſcripſit, & hoc totum bellum.* M A R I V S. *Marius Theutones & Ambrones uicit ad aquas Sextias in prouincia, eorúmque ſocios Cimbros in agro Claudio. Vide Plutarchum in Mario.* S O L I S C V R S V S. *Similis hyperbole fuit in tertia Catilinaria: Duos ciues extitiſſe, quorum alter fines ueſtri imperij, non terræ, ſed cæli regionibus terminaret.* E R I T P R O F E C T O. *αὐξητικῶς maiorum hic eſſe debuerat, ſed modeſtiæ cauſſa extenuatur.*

Quanquam eſt in vno loco conditio melior externæ victoriæ, quàm domeſticæ: quòd hoſtes alienigenæ aut oppreſſi ſeruiunt, aut recepti, beneficio ſe obligatos putant: qui autem ex numero ciuium, dementia aliqua deprauati, hoſtes patriæ ſemel eſſe cœperunt, eos cùm à pernicie Reipublicæ repuleris, neque vi coërcere, neque beneficio placare poſſis. Quare mihi cum perditis ciuibus æternum bellum ſuſceptum eſſe video: quod ego veſtro bonorúmque omnium auxilio, memoriáque tantorum periculorũ, quæ non modò in hoc populo, qui ſeruatus eſt, ſed etiam in omnium gentium ſermonibus ac mẽtibus ſemper hærebit, à me atque à meis facilè propulſari poſſe cõfido. Neque vlla profectò tanta vis reperietur, quæ coniunctionem veſtram

Equitúmq; Romanorum, & tantam cóſpirationem bonorum omniũ perfringere & labefactare poſſit.

QVANQVAM. *Amplificatur eadem laus Ciceronis diſſimilitudine ſuperiorũ exemplorum, quod ſuperiore oratione attigit eo loco, Non eſt eadem fortuna, atque conditio.* QVI AVTEM. *ἀνταπόδοσις diſſimilitudinis.* QVARE MIHI. *Concludit è proxima collatione imminens ſibi periculum, & eius contemptionẽ tamen opponit:* NEQVE VLLA. *Subiicit efficientes cauſſas confidentiæ ſuæ.* PERFRINGERE. *Eadem metaphora in prima Catilinaria fuit: Tu non ſolùm ad negligendas leges & quæſtiones, uerùm ad euertẽdas perfringendáſque ualuiſti.* LABEFACTARE. *Metaphora eſt: propriè enim dicitur labes, ruina uiolenta aquæ, tempeſtatis, grandinis. Et Labefacere, aut labefactare, idem quod perfringere: Omnes denteis labefecit mihi, ait Terentius in Adelphis.*

Quæ cùm ita ſint, Patres conſcripti, pro imperio, pro exercitu, pro prouincia, quam neglexi, pro triumpho, cæteríſque laudis inſignibus, quæ ſunt à me propter vrbis veſtræque ſalutis cuſtodiam repudiata, pro clientelis hoſpitiíſque prouincialibus, quæ tamẽ vrbanis opibus non minore labore tueor, quàm comparo, pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in vos ſingularibus ſtudiis, próque hac, quam conſpicitis, ad conſeruandam Rempublicam diligentia, nihil aliud à vobis, niſi huius temporis, totiúſque mei conſulatus memoriam poſtulo: quæ dum erit veſtris mẽtibus infixa, firmiſſimo me muro ſeptum eſſe arbitrabor. Quòd ſi meam ſpem vis improborum fefellerit atque ſuperauerit, cõmendo vobis paruum meum filium: cui profectò ſatis erit præſidii non ſolùm ad ſalutem, verùm etiam ad dignitatem, ſi eius, qui hæc omnia ſuo ſolus periculo conſeruauerit, illum eſſe filium memineritis. Qua-

propter de ſumma ſalute veſtra, populíque Romani, Patres Conſcripti, de veſtris coniugibus ac liberis, de aris ac focis, de fanis ac templis, de totius vrbis tectis ac ſedibus, de imperio, de libertate, de ſalute Italiæ, déque vniuerſa Republica decernite diligenter, vt inſtituiſtis, ac fortiter. Habetis enim Conſulem, qui & parêre veſtris decretis non dubitet: & ea, quæ ſtatueritis, quoad viuet, defendere, & per ſeipſum præſtare poſſit.

QVAE CVM ITA. *Poſtulat à ſenatu pro neglectis Conſulatus commodis, & pro ſtudiis in Remp. ſuis memoriam Conſulatus tanquam cuſtodem & uindicem. Hic locus ferè idem in ſuperioris orationis extremo fuit. Quibus pro tantis rebus Quirites, &c.* QVAE TAMEN. *De hac continentia uide epiſtolas ad Atticum lib. 5. & Plutarchum in Cicerone, Quamuis exiguas opes haberet, tamen à clientibus neque mercedem, neque donum ullum accepit.* QVOD SI MEAM. *Commendat poſtremo filiolum, eique quaſi teſtamento legat meritorum paternorum gratiam. Eundem commiſerationis locum huius initio attigit: Et paruulus filius qui mihi uidetur amplecti Remp. tãquam obſidẽ Conſulatus mei.* ILLVM ESSE FILIVM. *Conſimili memoria motus Octauius tandem filium Ciceronis collegam ſibi in Conſulatu adiunxit, eique ad patris ultionem permiſit, ut Antonij ſtatuas deiiceret, ſanciréque, ne quis impoſterum ex Antoniorum familia Marcus appellaretur.* QVAPROPTER. *Digreſſio adhuc fuit: accedit tandem ad ſententiam, quam præcipuam nullam dicit, ſed adhortatur ſenatum ad fortiter ſtatuendum, Syllanum tacitè cõprobans. Amplificatio eſt ex partibus cõiurationis ſubiectis.* HABETIS. *Proponit ad extremum, ſtudium & fiduciam tranſigendi.* PRAESTARE. *Præſtare, legale uerbũ hic eſt, pro exitum rei ac diſpendium in ſe recipere. Sic præſtare fidem, damnum, incommodum, culpam, dictum, factum dicimus.*

ANALYSEOS RHETORICAE ET LOgicæ in quartam Catilinariam ſumma.

Euentus orationis (qui cōſecutus ſit) è Salluſtii & Plutarchi hiſtoria cognoſcitur, ſed Salluſtius Catonem facit Cæſari cōtradicentem, & S.C. præcipuū authorē: Ciceronis non meminit. Poſt lōgas igitur Cæſaris & Catonis orationes (quas illis cōpoſuit) tādem ait: Poſtquam Senatus in Catonis ſententiā diſceſſit, Cōſul optimum factu ratus, noctē, quæ inſtabat, antè capere, ne quid eo ſpatio nouaretur, Triumuiros, quæ ad ſuppliciū poſtulabat, parare iubet: Ipſe diſpoſitis præſidiis Lentulū in carcerē deducit: cæteris idē fit per Prætores. Eſt in carcere locus, quod Tullianū appellatur, vbi paululū aſcēderis, ad læuā, circiter duodecim pedes humi depreſſus: eū muniūt vndique parietes, atque inſuper camera lapides fornicibus vincta, ſed inculta tenebris, odore fœda: atque terribilis eius facies eſt: In eum locū poſtquā demiſſus eſt Lētulus, vindices rerū capitaliū, quibus præceptū erat, laqueo gulā fregere. Ita ille Patritius ex gēte clariſſima Corneliorū, qui Cōſulare imperiū Romæ habuerat, dignū moribus factíſque ſuis exitiū vitæ inuenit. De Cethego, Statilio, Gabinio, Cepario eodem modo ſuppliciū ſumptū eſt. Hæc Salluſtius. Rebus iis peractis, rediēs Cos. cùm videret frequētes in foro cōiuratos, qui quid actum eſſet, ignari noctē expectabāt, tanquam viri illi adhuc viuerēt, eripíque poſſent, alta verſus eos & ſublimi voce ait: Vixerunt. Sic verò Romani infauſtū omen effugiētes, interiiſſe ſignificabāt. Iam adueſperaſcebat, cùm è foro domum Cōſul rediret. Cæterū deinceps non ſilētio ciuiū agi, nō ordine comitantiū ipſum, ſed voce ac plauſu excipiētium Senator patriæ & conditor appellatus. Tum funalia per vrbis vicos lucere, lāpades, faces pro foribus aſtantiū cōſtitui: mulieres è tectis & ſpeculis proſpectare, in laudē & admirationē viri, comitatu optimi cuiuſque & pōpa magnificè domū redeūtis. Horū pleriq; qui maxima bella geſſerant, quíque triūphauerant, nec exiguum terræ maríſque imperium pepererant, comitabantur inter ſe cōfitentes, populum quidem Romanum multis principibus

„ talíque periculo ciuitatem liberasset. Nec enim quæ tum agebatur, prohibuisse, & authores ipsos suppliciis affecisse mirabile videbatur, sed quòd omnium qui vnquam extiterant, maximum hũc motum, sine clade, sine seditione, sine tumultu extinxisset. Hæc Plutarchus, qui addit præterea Catilinæ copias harũ rerũ rumore labi cœpisse, & ab Antonio victas fuisse. Ergo illa est ἀπόδειξις ὅτι, quòd in hac caussa bonus orator Cicero fuerit. Caussæ tamen euentus eius multiplices & variæ fuerunt: quæ verò sunt in hac oratione, sicut adhuc in cæteris Cõsularibus factum est, si retexãtur, Rhetoricæ elocutionis hæ sunt: Metaphora minimum centum locis reperietur, Meton ymia sexaginta, Synecdoche ferè quadraginta, Ironia quatuor. Atque id adhuc in octo totis orationibus experti sumus, de tropis si frequẽtissimum vsum spectes, primũ locũ esse Metaphoræ, Metonymiæ secũdũ, tertiũ Synecdoches, minimũ Ironiæ senties. Gratiæ tamen non par iudicium & idẽ erit. Metaphora non solùm vsu plurima, sed mouẽdis animi cogitationibus & similitudine transferẽdis etiam gratissima: ex eodem cõparationis fonte, dissimilitudine suæ mutationis & translationis, Ironia secunda est. Hic motus animi, quia similitudinem & dissimilitudinẽ in Metonymia & Synecdoche non habet, minor est: ideóque in his voluptas minor: est tamẽ etiã magna, sed in geminatis maximè, quod dico, percipitur. Circũspicite omnes procellas, quæ impendẽt, nisi prouidetis, geminata Metaphora allegoriã hanc efficit. Animi cruciatus & corporis etiam egestas & mendicitas consequatur, Metonymia geminata est: & ex omnibus tropis isto modo frequentissimè geminatur. Cui non forum, non campus, non curia, non domus, non lectus, non denique hæc sella curulis vnquam vacua mortis periculo, atque insidiis fuit, &c. Atque hæc ornamenta videmus in omnibus Consularibus, quàm frequentia, quámque perpetua ferè sint: multa notaui, longè tamen plura si attenderis, deprehendes. At figuræ non tam frequentes sunt, quod antè iam potuit intelligi, & hîc potest: In verbis nusquam Epizeuxis, Epistrophe, Symploce, Epanalepsis, Anadiplosis, Climax. Anaphora autem viginti sex locis est: Epanodos vno, Polyptoton octodecim,

Paronomaſia ſex: Sed in his duabus figuris alicubi dcprehen des alterã alterius loco notatam. Numerus, vt antea monui, in omnibus illis figuris ſentitur, & ob numerũ ſolùm placẽt: ſed ſine dictionis eiuſdem repetitione aut cõmutatione multis locis numerus reſonat. Epiſtrophe numeri eſt, Feram non ſolùm fortiter, ſed etiam libenter: Gallos accerſiuit, ſeruitia concitauit, Catilinam euocauit. Epanodos eſt numeri, Neque enim turpis mors forti viro poteſt accidere, nec immatura Conſulari, nec miſera ſapienti. Symploce numero completa eſt, Multa tacui, multa pertuli, multa conceſſi: ſed Anaphora dictionis incurrit: At abſque hac numerus idem eſt, Et de facto quid iudicetis, & de pœna quid cenſeatis. Item, Aut fortuna miſeri, aut voluntate perditi. Hanc igitur laudem præceptis breuem, vſu tam longè ac latè patentem, imò tam vehementer auribus, ſuis illecebris adulantem ſtudioſus eloquẽtiæ diſcipulus obſeruabit. E figuris ſententiarũ nuſquam eſt Deprecatio, Addubitatio, Permiſſio, Dialogiſmus, Apoſtrophe, Reticẽtia, Suſtentatio, Licentia. Præteritio verò, & Digreſſio & Exclamatio binis locis: reliquæ ſingulis. Ita lacertos elocutionis & neruos (qui reuera ſunt in his conformationibus, hæc oratio multos non habet: rerum inuentarum ac diſpoſitarum, id eſt Logicæ, tota vis eſt. Itaque de Topicæ inuẽtionis generibus finis, efficiens ternis locis incurrũt: forma & materia nullo: facta multis: ſubiecta quatuor: adiuncta plurimis: aduerſum duobus: repugnantia vno: paria ſeptem. In formula verò (Tantum, quantum) tribus: (Non minus, quàm) vno. Aliquando planius oſtenditur, vt, Pari ſtudio defendendæ Reip. &c. Illud paulò ſecus, ſed tamen ex hoc loco, Cuius res geſtæ atque virtutes iiſdem, quibus ſolis curſus regionibus ac terminis continentur. Maiora tredecim: in formula autem (Non ſolùm, ſed) quinque: In formula (Cùm & Tum) duobus. Reliquas varietates obſeruato. Minora duobus: Similia quatuor, ſed duobus breuiora, duobus ſplendidiora de inferorũ, de ſeruorũ homicidarum collatione. Diſſimilia quindecim: in formula autẽ (Non hoc, ſed illud) octo.

Coniugatio tribus.Partitio in omni genere aliqua eſt, Video duas adhuc eſſe ſententias,&c.Generis eſt in ſpecies.Primùm mihi gratias egiſtis, &c . Ex effectis eſt. Non forum, non domus, &c. Ex ſubiectis eſt. Omnes adſunt, omnium ordinum homines, &c. Ex adiunctis eſt. Definitio in deſcriptione quadam tredecim, præter euidentiam illam rerum, quam etiam huc referri volo: qualis illa eſt,hoſtilis in vexatione captæ vrbis, furoris illuſtratio. Cùm verò mihi propoſui regnantem Lentulum, ſicut ipſe ſe ex fatis ſperare confeſſus eſt,purpuratum eſſe Gabinium, cum exercitu veniſſe Catilinam, tum lamentationem matrumfamiliâs, tum fugam virginum, atque puerorum, ac vexationem virginum Veſtalium,perhorreſco. Teſtimonium quinque locis eſt: atque hi topicæ inuentionis loci ſunt: Analytica diſpoſitio ſyllogiſmos planè concluſos quatuor habet: Duos in primo modo primæ figuræ,vnum in tertio eiuſdem, quartum in primo connexo.Atque in tam multis octo Conſularium orationum exemplis, & in hac inductione tam longa, ſyllogiſmi rariſſimum vſum videmus:lege totas & integras artes, multò rariorē, imò fortaſſis omnino nullum reperies:nec enim quæſtiones quid eſt, quotuplex eſt,propter quid eſt (quæ ferè ſolæ ſunt in artibus) ſyllogiſticæ ſunt, iudiciis naturalibus contentæ ſunt: & quæ ſunt in vſu communi ſyllogiſticæ, vt an eſt hoc, an huic illud ineſt, tamen vna ſyllogiſmi parte poſita ,reliquæ penitus intelliguntur & æſtimantur, vt vanum ſit tribus partibus totum ſyllogiſmū concludi. Analyticæ methodi exempla longè clariora ſunt:ſummum problema deliberationis vniuerſæ ponitur initio, de coniuratis fortiter eſſe ſtatuendum: diuiduntur adhuc dictæ ſententiæ, eæque comparatè diſputantur, hæc vt clemens laudatur, illa defenditur à crudelitate: imò clementior efficitur, eiuſque exequendæ ſumma facultas oſtenditur, eòque ſenatus impellitur: atque ea deliberationis propoſitio, diuiſio, contentio, concluſio, artificioſæ methodi eſt: prudentiæ verò fuit interponere refutationem crudelitatis, eiuſque cupiditatem à ſe deteſtari: vt ad eam ſeueritatē charitate patriæ, & malorum grauiorū comparatione orator impelli videatur, eiuſque rei cauſſa primo,ſummó-

que loco pericula Conſulis oſtēduntur: Cæſar, qui tamen refellitur, egregiè laudatur: ſed patria (à qua ſummos honores Cóſul acceperit) Conſulis pericula ſibi vendicat: vt omnino boni quicquid eſt in cauſſa, retineatur, à malo tamen recedatur. Quæ collocatio, prudentiæ & naturalis tantùm iudicii eſt, artis nil habet. Quamobrē ſi tanti euētus cauſſam καὶ διότι requiras ex hac oratione, videbis Rhetoricæ elocutionis tot ornamenta, logica tot inſtrumēta tam conguenter appoſita, vt iſtas cauſſas conſyderanti, mirabilis euentus videri non debeat, cùm ad id efficiendum, tot & tantæ facultates ſint adhibitæ. Quid ſi Conſularē dignitatem, quid ſi diuinam actionem (cuius in ſcriptis libris mortuus ſpiritus iacet) animo concipias, quid erit in euentu præterea quod admirere? cur non potius intellectas linguæ ac mentis tantas virtutes admirere? Ariſtotelicáque principia ſecutus, in aliis exemplis non ſolùm oratorum, ſed poëtarum, philoſophorum, iureconſultorum omniúmque hominum Rhetoricam artem & Logicam, an verè tradantur in ſcholis, experiare: expertáſque meditere? atque artium tātarum cauſſis omni genere exercitationis æmulandis, earum tandem verum ſolidúmque fructum conſequare?

FINIS QVARTAE CATILINARIAE.

INDEX EORVM QVAE EXPLIcantur in his Catilinariis.

ERRATA SIC CORRIGITO.

Folio 29. linea 3, tus cuiusuis rei Fo.32.li.24, dextram a impiam Fo.47.li.7, nefariè molientem, Fo.57.li.24, caetera: 11 quid Fo.67.li.23, spes cum omnium Fo.73.li.9, esse luget: Fo. 79. li.6, indiciis conuicit, Fo. 84. li.2, a Rempub. districtos retudimus, d mucronésque Fo.89. li.33, latuit, ait Appianus Fo.92. li.15, Lentuli Surae Fo.95 li.16, De Furio, Fo.97. li. 17, tam in scelere Fo.118. li.31, egistis singularibus Fo.121. li.26, 11 Habere Fo. 124. li.2, tenebris unculisque. Ibidē, li. 12, capite indicare Fo.127. li.24, 16 9 Vereamini, Fo.131. li. 30, 19 Obsessa Fo. 132. li.11, stabilitam a libertatem, Fo. 133. li. 16, decedere coactus est: Ibidem, li.29, quò victores reuertantur.